

Оксана Лабащук

Тетяна Решетуха

Схвалено для використання
в освітньому процесі

СОНЯЧНІ ВІТРИЛА

4
КЛАС

Додаткове читання

Видавництво

«Підручники
і посібники»

Редагування: *Антоніна Павліченко*
Літературне редагування: *Любов Левчук*
Художнє оформлення: *Олена Сажко, Тереза Проць, Юлія Деркач*
Дизайн обкладинки: *Світлана Бедна*

Схвалено для використання в освітньому процесі
[рішення Експертної комісії з педагогіки та методики початкової освіти
від 9 квітня 2021 року (протокол № 3)], № 2.0101-2021
у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам

Лабашук О.

Л12 Сонячні вітрила : книжка для додаткового читання.
4 клас / О. Лабашук, Т. Решетука. — Тернопіль : Підруч-
ники і посібники, 2022. — 160 с.

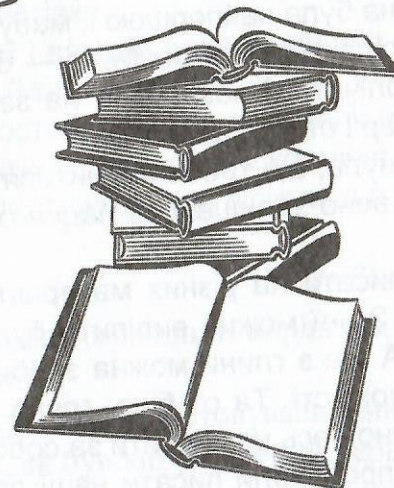
ISBN 978-966-07-3866-9

Матеріали посібника відповідають Типовим освітнім програмам для закладів загальної середньої освіти, розробленим під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна, з предмета «Українська мова і літературне читання». У посібнику дібрано твори для додаткового читання, розміщено запитання до текстів та завдання до завдання з розвитку мовлення до кожної теми.

Для учнів четвертого класу, вчителів, батьків, студентів педагогічних спеціальностей.

УДК 811.161.2(075.2)

ПОХВАЛА КНИЖИ

Сучасний світ стрімко змінюється. Речі, які для нас є звичними (наприклад, інтернет, мобільний зв'язок, персональний комп'ютер), ще пів століття тому здавалися абсолютно фантастикою. Але ти, мабуть, не здогадуєшся, що швидкий прогрес людства став можливим лише завдяки винайденню письма, а потім — появи друкованої книги.

Чи знаєш ти, що на початку минулого століття далеко не всі жителі нашої країни вміли читати і писати? Але наших предків вирізняла велика пошана до книг. Удома їх зберігали на найпочеснішому місці, часто поряд з іконами. Вважалося, що саме в книгах записана вся мудрість світу.

Прочитай прозові уривки науково-популярних книг *Ганни Володимирської*, із яких ти дізнаєшся, як народилася книга, та *Миколи Тимошика*, який розповість про виникнення письма. Поетичні рядки *Олександра Афоніна* розкажуть про важливість читання книг для нашого сучасника. А *Улля Штоєрнагель* та *Ульріх Янссен* розкриють таємницю, чому книжки — це найкраще місце для зберігання історій.

Коли наступного разу ти вибиратимеш, увімкнути телевізор чи почитати цікаву книгу, — згадай крилатий вислів: «Люди, які читають книжки, завжди керуватимуть тими, хто дивиться телевізор».

Як народилася книга

Книги нас оточують скрізь: і вдома, і в школі, і в бібліотеці... Здається, що вони існували завжди. Цікаво, а що було тоді, коли на світі ще й гадки про книжки не мали?

...Побачила давня людина, який чудовий довкола неї світ, — і склала про це пісню. Проспівала й одразу ж забула її. І дуже шкода тієї забутої пісні, бо вона була найпершою і, мабуть, гарною.

Потім людина уздріла стадо диких биків — бізонів і порахувала їх. Зраділа, що зуміла полічити, і позначила на землі кількість цих тварин. Але тут повіяв вітер і стер ті позначки.

І тоді людина збагнула, що треба навчитися записувати побачене й придумане так, щоб воно залишалось надовго і про нього могли дізнатися інші.

Люди пробували писати на різних матеріалах. Чудовою сировиною виявилась глина. З неї можна виліпити будь-яку фігурку, посуд, навіть дім збудувати. А ще з глини можна зробити таблички і на них записувати важливі відомості. Та от біда: глина тріскається на сонці, кришиться. Та й незручно весь час носити за собою такі дошки...

На чому тільки не пробували писати наші далекі предки! І на корі — березовому лубі, і на тканині — шовку, і на залізних пластинах, і навіть на стеблах рослини Циперус папірус, яка росла в Єгипті, на берегах Нілу. Стебла папірусу нарізали тонкими смужками, склеювали, висушували, скручували в сувої і брали з собою в далекі подорожі.

Справді, папірус був зручним матеріалом для письма. Але ж він росте не скрізь... І люди винайшли пергамент — дуже тонку, спеціально вичинену і вибілену шкіру тварин. Ось тоді вперше й народилося таке диво, як книги. Їх старанно писали від руки, прикрашали різними малюнками. Обкладинку виготовляли з дерев'яної дошки, обтягнутої товстою шкірою, оздоблювали її дорогоцінним камінням, золотою застібкою. Тому коштували ці книги дуже дорого: за одну можна було виміняти череду корів або табун коней. Зрозуміло, що придбати їх могли лише дуже багаті люди. Але ж знання необхідні всім.

Як же зробити книгу дешевшою, доступнішою? Треба було створити недорогий, але довговічний матеріал, на якому можна писати. І людство впоралося із цим завданням.

То як люди винайшли папір? Можна сказати, що випадково. Засіпали в млинок паростки бамбука — того самого, з якого вудочки роблять, — перетерли їх, додали клею й одержане тісто притиснули

пласким каменем. Потім камінь підняли, аркуш просушили і, зо несподівано для себе, побачили, що винайшли новий матеріал якому дуже зручно писати.

Тепер, звичайно, папір виготовляють не з бамбукових паростків а з інших порід дерев і навіть з ганчір'я. З макулатури теж виходить чудовий папір, на якому друкують і книжки, з малюнками і без них, і газети, й зошити, й листівки...

Ось який тривалий і важкий шлях пройшла книга, перш ніж отримала таку, якою ти бачиш її тепер.

Мине час, ти виростеш і, може, теж напишеш свою книгу. Ми знаємо, про що в ній ітиметься, — про космічні подорожі, про квіти, про важливе наукове відкриття. Але віримо, що це буде дуже потрібна й дуже цікава книга.

За Ганною Володимирською

1. Для чого давня людина вирішила записувати все побачене?
2. Які матеріали використовували в минулому для письма?
3. Розкажи, як був виготовлений перший аркуш паперу.
4. Для чого потрібно збирати макулатуру?
5. Яку книгу ти мрієш написати в майбутньому?

Без абетки не було б і книги...

Створення перших рукописних книг на нашій планеті, що розпочалося слідом за винайденням кожним народом свого письма, сягає своєю давниною й оповите захопливими легендами. Навряд чи вдасться комусь з'ясувати, який із народів був першопрохідцем у цій справі. Адже такий дивовижний набуток людської культури, як книга, з'явився не відразу і не завдяки чіємусь генію, а став результатом довготривалого розвитку цілих народів.

Спроби якимось чином залишити на землі слід своїх думок, поведень, заповітів наші предки робили багато тисячоліть тому. Так і виникло письмо — система умовних знаків і символів, які закріплювалися на певному матеріалі (глиняній чи дерев'яній дошці, камені, папірі, тканині тощо) для передачі їх змісту нащадкам.

Отож витоки книги слід шукати саме в часи виникнення письма та алфавіту. Найдавнішими і найпростішими писемними знаками були різноманітні позначки-рахівнички (рисочки, зарубки), незамінні в

всьякденному житті, — потрібно було записувати, скажімо, кількість упольованих звірів, обмінаних шкур, мір вирощеного зерна.

Наступним попередником літер стало так зване картинне, або малюнкове, письмо. Про предмет чи подію розповідали за допомогою зображень. Найпоширенішими сюжетами були сцени полювання, сугичок між племенами, а то й цілих військових баталій, повідомлення тро кількість окупованих міст, захоплених рабів чи вбитих учасників загарбницьких походів. Серед вервиці земних подій, які прагнули увічнити творці перших текстів, була й праця в ремісничих майстернях, на толях, відпочинок біля домашнього вогнища. Особливістю малюнкoзого письма була його простота і зрозумілість не лише одноплеменцям, а й чужоземцям, які не знали місцевої мови.

Пізніше певні малюнки, значки стали символізувати окремі слова поняття. Так виникло письмо, відоме нам, наприклад, за давньоєгипетськими ієрогліфами. З часом воно видозмінювалося — окремих начок характеризував окремі літери, а ті, відповідно, — окремі звуки мови. Так з'явилися азбуки, які для кожного народу набували своїх пецифічних особливостей.

Ось так виникнення письма й алфавіту стало передумовою створення спочатку рукописної, а згодом і друкованої книги.

За Миколою Тимошиком [51]

1. Чому виникла потреба в письмі?
2. Розкажи, якими були найдавніші та найпростіші писемні знаки.
3. Які відомості записували за допомогою малюнкoзого письма?
4. У яких країнах для письма використовували ієрогліфи?

Де живуть історії?

Коли ми чуємо слово «історії», то насамперед згадуємо бабусю чи ідуся: клацають дверцята старої грубки, за ними палає вогонь, і так затишно примоститися десь поруч, солодко очікуючи на початок оподі з минулих часів. Але оповіді бувають різні, і ніхто не зобов'язаний зреказувати їх лише в усній формі. Отже, книжки та фільми позоємо розповідають історії.

Мабуть, найпрактичніше ставлення до історій демонструють кники: їх легко зберігати та звертатися до них за першої потреби. А як-

що вони за якийсь час набриднуть, досить буде їх згорнути. Лише уявіть, якби кожна книжка в шафі без перестанку щебетала про щось своє...

Інша перевага класичних книг у тому, що для них не потрібен жоден додатковий пристрій на кшталт комп'ютера. Книжка може навіть не містити ілюстрацій, та якщо історія цікава, зображення вправно намалює ваша уява. Ви лише розгортаєте книжку, починаєте читати і ось уже подорожуєте з героями без квитка і валізи, б'єтесь без царських обладунків і зброї; літаєте, наче бджола, не маючи крил... В уяві ви можете робити будь-що без жодного наслідку, і найголовніше — вам не треба для цього нікого турбувати.

Запитання «Чи можна мені почитати?» набагато приємніше для батьків, ніж «Чи можна подивитися телевізор?» або «Чи можна поспіяти в інтернеті?». Гарзд, скажете ви, до такого ми самі не додумалися! Надалі будемо тільки читати!

Історіям добре живеться в книжках. Там вони терпляче чекають, завжди готові запропонувати вам зіграти цілком нові ролі та зрозуміти себе.

За Уллею Штоєрнагел та Ульріхом Янссеном [59]

1. Які спогади навіює слово «історії»?
2. Яку переваги мають книжки порівняно з усною історією чи комп'ютером?
3. Розкажи цікаву історію, прочитану в книжці.

Книжковий світ — то особливий світ

Книжковий світ — то особливий світ.
Він, як магніт, притягує до себе.
Коли читати вмієш з юних літ,
для тебе книга — це безкрає небо.
Вона дає від Всесвіту ключі
і те, без чого людиною не бути.
Читай удень, читай і уночі,
щоб світ цей незбагнений осягнути.
Життєве невичерпне джерело,
твоя розрада в пору лихоліття.
Ти знатимеш про все, що вже було,
і навіть те, що буде в цьому світі.

Дарує книга лету відчуття,
із нею виростають в тебе крила.
Ти з нею відчуваєш смак життя
й долати перешкоди маєш силу.
Книжковий світ — то особливий світ.
І безкінечний — наче море з небом.
Почати можеш будь-коли політ.
Для цього просто лиш читати треба!

Олександр Афонін [3]

-
1. Із чим автор порівнює книгу?
 2. Вибери з вірша три найважливіші, на твою думку, причини, чому потрібно читати книжки.
 3. Які книжки є твоїми улюбленими?

Афоризми про книги і читання

Книги — це ріки, що напоюють моря.

*Ярослав Мудрий, Великий князь київський,
правитель Давньоруської держави*

Читаючи перший раз гарну книгу, ми переживаємо те саме почуття, як під час знайомства з новим другом. Знову прочитати вже читану книгу — означає знову побачити старого друга.

Вольтер, французький філософ

Книги для мене необхідні, як хліб насущний.

*Тарас Шевченко, український поет
і художник*

Кімната без книг — все одно, що людина без душі.

*Олександр Довженко,
український письменник і кінорежисер*

Читання — це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе.

*Василь Сухомлинський,
український письменник і педагог*

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, уміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Як називають дуже тонку, спеціально вичинену і вибілену шкіру тварин, яку використовували для письма?

А папірус Б папір В пергамент Г пластина

2. Із чого вперше виготовили папір?

А з паростків бамбука Б зі стебел папірису
В зі шкіри тварин Г з гілок дуба

3. Найдавнішими і найпростішими писемними знаками були

А рисочки та зарубки Б ієрогліфи
В малюнки Г букви

4. Якою була особливість малюнків писемних?

А воно добре зберігалось
Б його легко було малювати
В сюжети малюнків були цікаві
Г його могли зрозуміти чужоземці

5. Коли уява малює зображення, описане в книжці?

А коли в книжці є ілюстрації Б коли книжка цікава
В коли книжку довго читати Г коли книжка про пригоди

2. Доповни вірш словами, яких не вистачає.

Книжковий світ — то особливий _____.

І безкінечний — наче _____.

Почати можеш будь-коли _____.

Для цього просто лиш _____ треба!

3. Відгадай загадку.

Ця хатинка невеличка
має тридцять три кімнати.
В кожній з них живе сестричка.
Як же цю хатинку звати?

КАЗКИ І ПІСНІ

Усна народна творчість, або фольклор, виникла в ті давні часи, коли людська культура тільки-но починала зароджуватися. Фольклор зберігає найважливішу та найцікавішу інформацію і передає її в усній формі від покоління до покоління. У цьому розділі ти прочитаєш *записані* зразки народних пісень та казок. Однак особливо цікаво послухати їх в усному, «живому» виконанні. Сподіваємось, ти ще матимеш таку нагоду.

Колядку «Тоді не було неба, ні землі» виконували на Різдвяні свята (7–19 січня). Це дуже давня обрядова пісня. У ній відображено народні уявлення про творення світу. А ось у щедрівках, які починали співати на Щедрий вечір (18 січня), вихваляли господаря, господиню, їхніх діточок. Зверни увагу, що людей у цій щедрівці порівнюють із небесними світилами — Сонцем, Місяцем, зірочками.

Про чарівний світ духів природи, до яких наші предки відносили русалок, та правила поведінки в разі зустрічі з ними розповідає русальна пісня. Мавки, за народними віруваннями, з'являються в полі, коли квітує жито-пшениця. У давнину кожна дитина змалку пам'ятала, що в цей час гратися на полі небезпечно, а також знала, як вберегтися від польових русалок.

Дотепність українців чудово ілюструє жартівлива пісня «Чи я не казайка» та казка «Язиката Хвеська».

Колядка

Цю колядку співали під час Різдвяних свят. У ній описується, як, за народними уявленнями, постав світ.

Тоді не було неба, ні землі,
а тільки було синєє море,
а серед моря зелений явір.
На явороньку три голубоньки,
три голубоньки радоньку радять,
радоньку радять, як світ снувати:
— Та спустимося на дно до моря,
та дістанемо дрібного піску —
дрібний пісочок посієм ми,
та нам ся стане чорна земляця.
Та дістанемо золотий камінь —
золотий камінь посієм ми,
та нам ся стане ясне небонько,
ясне небонько, світле сонечко.
Світле сонечко, ясен місячик,
ще й ясен місяць, ясна зірниця,
ясна зірниця, дрібні зізвдочки.

Запис Філарета Колесси [19]

1. Хто, за стародавньою українською колядкою, заснував світ?
2. З чого виникла «чорна земляця», «ясне небонько», «світле сонечко», «ясен місяць», «дрібні зізвдочки»?
3. Які колядки ти знаєш та виконуєш на свята?

Щедрівка

Цю щедрівку виконують діти на Щедрий вечір.

Ой сивая та і зозуленька.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!
Усі сади та і облїтала.
А в одному та і не бувала.
А в тім саду три палаци.

У першому красне сонце.

У другому ясен місяць.

А в третьому дрібні зірки.

Ясен місяць — пан господар.

Красне сонце — жона його.

Дрібні зірки — його дітки.

Запис Філарета Колесси [19]

1. Із ким щедрівка порівнює господаря дому, господиню, їхніх діточок?
2. Що бажають щедрувальники мешканцям дому в цій колядці?
3. Які щедрівки ти знаєш та виконуєш на свята?

Русальна пісня

Цю пісню виконують улітку, на Зелені свята, коли, за стародавніми віруваннями, у квітучому житі та пшениці живуть русалки.

Ой біжить, біжить мала дівчина,
а за нею русалочка:

— Та послухай мене, красна панночко,
загадаю тобі три загадки.

Як угадаєш — до батька пуцу.

Не угадаєш — до себе возьму.

Ой що росте без кореня?

А що біжить без повода?

А що цвіте да без цвіту?

— Камінь росте без кореня.

Вода біжить без повода.

Папороть цвіте без цвіту.

Запис Філарета Колесси [19]

1. Які загадки задала русалочка малій дівчині?
2. Чи свідчать відповіді дівчини про її мудрість?

Чи я не хазяйка

Жартівлива пісня

Чи я не хазяйка, чи не господиня?

Сім днів хати не мела, печі не топила.

Ідуть з поля люди, ідучи сміються,
що у моїх подушках ворони несуться.

Не смійтеся, люди, якось воно буде.

Я ворони поскубу, ще й перина буде.

Запис Філарета Колесси [19]

1. Як у пісні зображена «дбайлива господиня»? Доведи словами з тексту, що народ насміхається з її господарських здібностей.
2. Яка перина, на твою думку, мала б вийти в «хазяйки» з воронячого пір'я?
3. Які риси характеру засуджує ця пісня?

Язиката Хвеська

Українська народна казка

(Скорочено)

От були собі чоловік і жінка, Петро і Хвеська. І гарна жінка була б Хвеська, усім гарна, та тільки на язик швидка. Що не скаже їй чоловік, усе своїм довгим язиком розплеще. Просто хоч нічого їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився — нічого не помага!

От раз поїхав Петро орати та й виорав скарб. А було це ще за панщини. І дума він: «Як довідається економ, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховаєшся, вона по всьому селу рознесе. Що його робити? Треба одучити її од такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз їх додому, заховав, а жінці нічого не каже. А другого дня Петро — на базар. Купив там трохи не з мішок бубликів, а вертаючись, привернув до річки та витяг з ятерів та з вёрші рибу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав попід кущами, а ті бублики взяв та й почіпляв на одній груші, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому, пообідали з жінкою, от він і каже їй:

— Жінко, а ходімо в ліс, пошукаємо, чи немає там риби під кущами, то позбираємо!

— Що це ти, чоловіче, здурів, чи що? Хіба ж буває у лісі риба?

— Авжеж, буває, — каже Петро. — Ось ходімо лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходить у ліс, коли так: то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

— А що, Хвесько? Не казав я тобі?

— Оце диво! — говорить вона. — І родилася, і хрестилася, а такого дива не бачила.

Виходять на узлісся, аж стоїть груша, і на ній бубликів рясно — аж віти гнуться. Хвеська кричить:

— Чоловіче, чоловіче! Чи бачиш? Бублики на груші!

— Та бачу, — каже чоловік. — То що?

— Та як же таки: бублики на груші! Хіба ж таки бублики ростуть на груші?

— Звісно, не ростуть, — каже він. — А то, мабуть, бублейна хмара йшла та й зачепила ліс, оце й zostалися бублики.

— Нум же, чоловіче, струшувати! І родилась, і хрестилась, такого не бачила.

— То що, що не бачила? — каже Петро. — Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали та й пішли. Приходить додому, жінка й почала:

— І що то, чоловіче, за день такий! І родилась, і хрестилась, такого дня не бачила: риба в лісі, бублики на груші!

— Це ще нічого, — каже Петро. — От що диво, я сьогодні й гроші знайшов.

— Йо!?

— Йй-бо знайшов!

— А де ж вони, чоловіче?

— Та ось! — витяга ті гроші.

— Отепер же, чоловіче, будемо ми багаті!

— Будемо, — каже чоловік, — та не дуже, бо як економ* довідається, то зараз одніме.

— От! — каже жінка. — А як же він довідається? Щоб мені те та се — я нікому не скажу!

— Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде нам лихо. Не розказуй нікому й про те, що ми в лісі знаходили, бо люди як довідаються, що це був такий день, то зараз догадаються, що я гроші знайшов, бо в такі дні звичайно скарби знаходять.

Отак Петро каже жартуючи, а Хвеська:

— Добре, — каже, — нікому в світі не скажу.

Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі не втерпіла — як-таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, «добридень» сказала, сіла. Сидить, от-от хочеться сказати, та боїться. А далі:

— От горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи к святу, так нема за що й справити.

А кума Меланка й собі:

— Що правда, то правда, кумасю, я ж кажу...

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

— Ну, та, може, бог дасть, скоро не будемо вбогі...

— Як то так? — питається кума Меланка, а саме вже й вухо нашорошила.

— Ох, кумасю, не знаю, як і казать...

— Та кажіть-бо, кажіть, — умовляла кума Меланка.

— Та не знаю, як і казать, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

— Ох, ненько! Та хіба ж я така? Та я все одно, що стіна! — каже кума Меланка.

— Ну, куманю, — каже Хвеська, — це вже я вам тільки. Та глядіть же — нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а кума Меланка за свиту та до куми Пріськи:

— Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, в неї вже є кума Явдоха — вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші поговорили.

А тут саме на той день Петро та й посварився за щось на Хвеську і добре-таки нагримав. Вона тоді:

— Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік наляяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними, і все.

Ото день чи два поминуло — кличуть Петра в контору, до економа. Той на його зараз мокрим рядом:

— Кажи, такий-сякий, знайшов гроші?

— Ні, — каже Петро, — не знаходив.

— Як не знаходив? Адже твоя жінка каже!

— А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка несповна розуму, вона чого й на світі нема наплете!

— А так чи не так! — каже економ. — Покликать сюди жінку!

Ото зараз тую Хвеську приводять. Питається економ:

— Знайшов твій чоловік гроші?

— Знайшов, — каже, — паночку, знайшов!

— А що, — питається тоді економ у Петра, — бачиш?

— Та що, — каже той, — вона чого не наплете! А ви краще спитайте її, пане, коли се було.

— А коли се було? — питається економ.

— Еге, коли! Саме тоді, як ми ходили в ліс та під кожним кущем бу збирали.

— Що ще далі скажеш? — питається Петро.

— Еге, що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді й було, як ми бу в лісі збирали, і бублейна хмара йшла, і в лісі бубликів ми натрули.

Як скрикне ж економ:

— Ах ти така-сяка! Як ти мені смієш таке казати?! Візьміть її та йте доброго хльосту, щоб казна-чого не базікала!

Тут Петро оступився, почав просити, що його жінка несповна розуму.

Ото пан подумав, подумав — і справді дурна, узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох, Хвеська і Петро, він собі сміється з-під вусів, вона й носа похнюпила, розчовпала*, що вклепалась*. Прийшли до-му, вона в плач:

— Так ти, — каже, — мене підвів!

— Хвесько, жінко моя люба, — каже Петро, — не я тебе підвів, ти ма себе підвела! От не ляпай ніколи по-дурному язиком, то й нічого буде. А тепер не сердься, та давай помиримся.

Ото й помирились, живуть та потрошку ті гроші тратять. А Хвеська чить, що лихо багато балакати, та й знишкла.

[54]

ПОВНИЧОК

Економ — панський управитель, який вів господарство.

Розчовпати — зрозуміти.

Вклепатися — потрапити в неприємне становище.

1. Як Петро вирішив провчити свою жінку? Чи це йому вдалося?
2. Що свідчить про винахідливість Петра?
3. Які риси характеру в казці висміюють, а які — схвалюють?
4. Відшукай у тексті речення, у якому передано здивування Хвеськи від побаченого в лісі.
5. Прочитайте в особах розмову між панським економом, Хвеською та Петром. Спробуйте інтонацією передати емоції та почуття героїв казки.

Завдання

1. Добери з народної колядки слова-ознаки до іменників.

Море — _____

Явір — _____

Пісок — _____

Землиця — _____

Камінь — _____

Небонько — _____

Сонечко — _____

Місяць — _____

Зірниця — _____

Звіздочки — _____

2. Підкресли словосполучення, які трапляються і в колядці, й у щедрівці.

3. Простеж логіку народної казки.

Як неможливо, щоб селянин Петро знайшов у полі гроші, так неможливо під кущами знайти _____, натрусити з груші _____.

4. Доведи, що українському народу притаманне почуття гумору.

УКРАЇНСЬКА МИНУВШИНА В ЛЕГЕНДАХ І ПЕРЕКАЗАХ

Люди здавна розповідали про своє історичне минуле і намагалися його пояснити. Сьогодні такі історії видаються нам фантазією й вигадкою, однак для наших предків легенди та перекази були важливим джерелом знань.

Таких історій було безліч: звідки походить земля, море, гори, річки; чому вдень світить сонце, а вночі — місяць; звідки взялися на землі різноманітні рослини і тварини; які таємничі істоти можуть нашкодити людині та як від них уберегтися. Багато цікавих оповідей пов'язано з походженням назв сіл, річок, лісів, урочищ тощо.

Ти теж можеш взяти участь у збереженні й дослідженні української минувшини, якщо розпитаєш у своїх бабусі чи дідуся про минуле твого краю і запишеш ці розповіді.

У цьому розділі ми пропонуємо тобі ознайомитися з народними легендами і переказами про походження рослини петрові батоги, птаха лелеки та дізнатися причину солоності води в Чорному морі.

Звісно, потрібно пам'ятати, що всі ці розповіді не мають стосунку до наукового пояснення походження живої та неживої природи, а є відображенням народного уявлення про світ.

Чому в Чорному морі вода солоня

Багато років тому жили двоє братів. Один бідний, а другий багатий. Померли їхні батько й мати. Тоді менший брат став жити ще гірше, бо старший забрав собі всю батьківську спадщину, не залишив молодшому нічого.

Жив він з дружиною у великих злиднях. Якось вирішив піти до старшого, щоб той йому допоміг. Старший брат відмовився допомогти. Тоді менший пішов ловити рибу, щоб зварити юшку.

Того дня риба не ловилась. Іде він додому з порожніми руками, похнюпивши голову. І раптом бачить — на дорозі лежать жорна. Підняв він ці жорна і поніс додому. А вдома жінка питає:

— Чи добрий був улов, чи багато риби приніс?

— Ні, жінко, нема риби. От приніс тобі жорна.

Поклав він жорна та з досади штовхнув їх ногою. А ті раптом закрутилися і почали молоти. Дивляться, а з-під жорен сіль сиплеться. Мололи вони все швидше і швидше, солі ставало більше і більше. Зраділи чоловік з жінкою. Потім менший брат почав думати, куди подіти сіль і як йому зупинити жорна. Нарешті додумався: перевернув жорна, і лише тоді вони зупинилися. Після цього жили вони добре. Мололи сіль і продавали, що дало їм змогу жити в достатку.

Старший брат дізнався про це, прийшов до меншого та й каже:

— Дай, брате, мені в позику жорна.

Дуже не хотілося молодшому братові давати жорна старшому, але віддав. Старший брат приніс додому жорна і штовхнув їх ногою. Жорна почали молоти. Менший брат не встиг розповісти старшому, як вони зупиняються. Жорна мололи-мололи сіль і намололи таку купу, що дійшла до стелі. Стіни затріщали. Злякався старший брат, що розвалиться хата, взяв він жорна і виштовхнув з хати. Вони покотилися з гори прямо в Чорне море та й потонули. От і до цього часу на дні моря крутяться жорна та все мелють і мелють сіль.

[26]

1. Як жили брати після смерті батьків? Які риси характеру притаманні старшому братові, а які — молодшому?
2. Чому сіль у давнину була таким скарбом для бідного селянина?
3. Пояснення появи солоної води в морі можна вважати правдою чи витвором народної уяви?

Про бузька

А ви знаєте, звідки взявся бузьок*? Та бузьок колись чоловіком був. Правда, то було дуже-дуже давно. Тоді ще тільки-но почав творитися світ.

Задумав був Бог винищити усякі плюгаві* сотворіння: змії, жаб, ящірок. Та й загнав він усе те паскудство в один великий міх, потім перев'язав той міх міцним мотузком, закликав до себе одного чоловіка та й каже йому:

— Бачиш, там є болото? Занеси оцей міх до того болота і кинь у воду. Але не смій його розв'язувати і дивитися, що там є.

Бере чоловік той мішище на плече і несе, але страшенно кортить йому дізнатися, що в тому лантуху. Так і не витримав нетерплячий чоловік. Над болотом розв'язав той міх, а звідти роєм, як бджоли з вулика, почали вилізати всякі змії, жаби, ящірки. Швидко розлізлися по землі та й заховалися у траві, в корчах. Почав бігати чоловік туди-сюди, хоче ту паскудоту знову загнати в мішок, але дарма, нічого в нього не виходить.

Тоді перед ним з'явився Бог і каже йому:

— Що ж ти наробив? Чому не послухався наказу? Чому розв'язував той міх? Тепер тобі вже чоловіком не бути. А будеш бузьком, дістанеш довгі ноги і довгий дзьоб, щоб міг скоріше зібрати все те, що з мішка повипускав.

І тут нараз чоловік зробився бузьком та й ходить по полях, сіножатях і болотах, ловлячи жаб, змії, ящірок. І так робить він аж до наших днів. І кажуть, якщо він вибирає всю ту паскудь, то знову стане чоловіком. Але коли то буде!..

[26]

Словничок

Бузьок — народна назва лелеки.

Плюгавий — той, що викликає зневагу, огиду; непоказний.

1. Коли, за словами оповідача, відбувалися події, про які йдеться в легенді?
2. Яке завдання дав Бог чоловікові?
3. Чи виконав чоловік поставлене завдання?
4. Яку людську ваду засуджує народна легенда?

Петрові батоги

Так уже повелося у тому селі. Одного годять на пастуха — не хоче, другий носа дере, третій таку ціну за корову заломив, що люди самі відмовилися. Довго никали по селу в пошуках чередника, доки не зустріли такого собі парубка Петра. Казали, що трохи він був несповна розуму, але тихий, сумирний.

— А що, Петре, — кажуть йому хазяї, — будеш людську череду пасти?

— Скільки за корову дасте?

— Стільки-то й стільки...

— Згоден... Тільки б мені ще нового сирицевого* батіжка...

«Звісно, дурнуватий, — думають про Петра. — Міг би щось і путніше попросити. Але навіщо йому той батіг? Чого доброго, ще корів почне ним без потреби шмагати. Обійдеться без батога...».

Але натомість пообіцяли Петрові штани нові на Покрову справити. На тому й порішили.

Жене Петро череду в поле, а самого гризоти доймають. Як же це так: пастух та без батіжка?

Відомо ж бо, що кожна Зірка чи Лиска неодмінно норовить у шкоду вскочити. Чи в город чужий, чи в молоду посадку. Лягнув би перед нею Петро батіжком — хутенько крутнула б до череди. А то ще й роги до нього наставляє. Не буде ж він, справді, каменюками корів завертати.

От і бігає Петро з дня у день від одного до іншого краю пасовища, гейкає на корів — а толку з цього мало. Геть заморився, не знає, як і далі бути. А одного дня, якраз на Зелені свята, знесилів так, що впав на межі і встати не може: ноги не йдуть.

Скільки так пролежав, не знає, череда тим часом зайшла в людські городи і такого глуму наробила, що не приведи Господи. Всю ярину витолочила.

«Все, капець мені, — думає Петро. — З'їдять мене хазяї. Ціле літо дурно на них робитиму. Піду повішуся, щоб не так соромно було...». Та й пошкандибав у густий верболіз над річкою Тетерів. Вибрав густу гіллясту вербу, зашморга зробив. Коли чує: ридеє хтось у вербовому гіллі. Та ще так голосно і жалібно. Прогортає зело, дивиться — аж там дівчина сидить. І така гарна-прегарна. Синя сукня на ній аж міниться, а на голові ціла копиця золотавого волосся. Та ще й очі небесно-голубі.

— Хто ти і чого тут? — оторопів Петро. Дарма, що убогий, а дівоча краса і його приголомшила.

— Русалка я польова-а-а. Прийшла погойдатись на вербі, косами заплуталась, а звільнитися не можу-у-у... — А сльози так і ллються з її голубих очей.

— Перестань плакати, — каже Петро.

Видряпався на вербу, виплутав з гілля коси дівчини, самій допоміг донизу спуститися.

— Чого ж ти, — уже на землі допитується в неї, — сама польова, а на вербу лізеш?

— Бо охота, — блискає до нього голубими очима.

Той Петро з лиця гарний був, дарма що трохи не того... Русалка ж цього не знала.

— Чим же мені віддячити тобі за поміч? — лукаво запитує в нього.

— Яка ж це поміч? — знизує той плечима. А сам очей з дівчини не зводить. Уже й забув, що вішатися хотів. Аж тут у голову думка йому стукнула.

— Батога б мені, — каже, — гарного.

— Батога?! — розреготалася дівчина на весь луг. — О-о-о-й, не можу... О-о-о-й, лишенько мені...

— Авжеж, батога...

Посерйознішала раптом, насупила темні бровенята.

— Гріх великий худобу батожити.

— Та я лише завертатиму корів, щоб у шкоду не йшли.

— То інша річ, — полагіднішала. — А глянь лише он туди, — показує на згірок.

Дивиться Петро, а там якесь довге та гнучке зілля не знати коли й повиростало. Пішов до нього. І польова дівчина за ним слідом. Бадилля те справді чимось на батоги схоже... Провела польова красуня по ньому рукою — голубі квітки з'явилися, на плетені китиці схожі.

Зламав Петро кілька гілок, пішов на корів поглянути. Забачивши його, худобина сама од шкоди одвертається. Озирнувся — а дівчини наче й не було, лише голубий серпанок полем в'ється.

Пригнав Петро своїми голубими батогами череду додому. Дивується люд: такої ситої, напасеної худоби давно не бачили.

Так і повелося в селі з тих пір. Звикли люди до високого зілля в лузі, яке відтоді почали звати Петровими батогами.

Звикли, що тепер Петро легко згоджувався стати до череди, а напасав її так, як ніхто доти. Доста заробив за три літа, щоб власне господарство мати.

Дівка путня йому траплялася, одружитися міг. Але чомусь не прагнув до цього. Лише весни чекав з великим нетерпінням, а особливо Зелених свят.

Порозумнішав начебто... Проте до худоби зодягався у все найкраще, як на празник.

Пішли якомсь назирці за ним сільські парубки. Бачать: худоба мирно пасеться на лузі, а пастуха ніде не видно. Зате у верболозі над річкою чується такий веселий сміх, аж виляски над водою йдуть.

І верби розколисуються, хоч вітру нема. Підкралися, аж то пастух Петро з небаченою голубокою красунею на вербі гойдаються! Парубки аж роти з такого дива порозкривали. Подалися в село, щоб людям розказати і поглузувати з Петра. Тільки по слову хотіли вимовити, як одразу ж їм і заціпило. Дивляться на них люди і самі за животи беруться. Оце так! Оце-то сміхота! У всіх парубків язика... Петровими батогами... пе-ре-в'я-за-ні. Ох!..

Михайло Прилуцький [43]

Словничок

Сиріцевий батіг — прикріплений до держака ремінець із сиріці (міцної та еластичної шкіри), яким поганяють тварин.

1. Чому Петрові важко було стерегти худобу без батога?
2. Як Петро допоміг польовій русалці?
3. Як польова русалка віддячила Петрові?
4. Як народна легенда описує красу польової русалки?
5. Як були покарані парубки за те, що підглядали за Петром?

Завдання

1. **Перевір, чи уважно ти читав / читала легенди і перекази. Вибери правильну відповідь.**

1. Звідки молодший брат узяв жорна?

А позичив старший брат

Б знайшов на дорозі

В подарував чарівник

Г зловив у морі

2. **Що станеться з бузьком, коли він визбирає усіх жаб, змій і ящірок?**

А полетить у вирій

Б збудує гніздо

В виведе пташенят

Г стане чоловіком

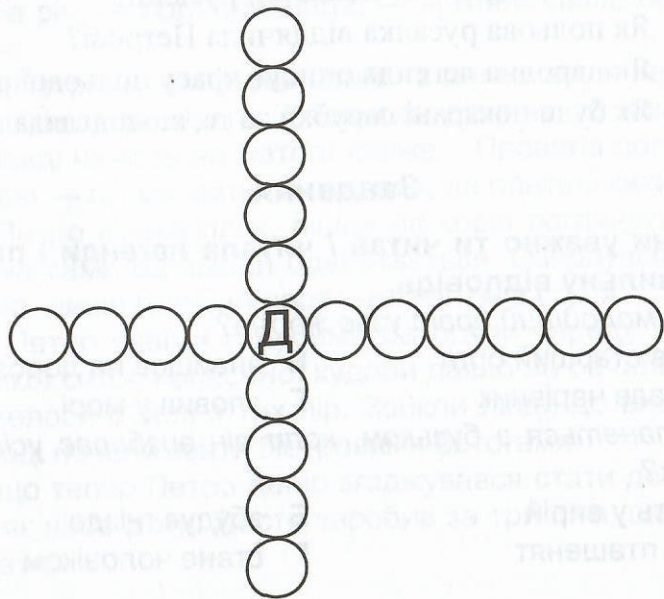
3. Що попросив Петро, наймаючись пастухом?
 А буханець хліба Б нові штани
 В сирицевий батіжок Г калинову сопілку
4. Якого кольору квітки на петрових батогах?
 А голубого Б волошкового В синього Г бузкового
2. Поміркуй, чи можна вважати достовірними історії, про які йдеться в легендах і переказах.
3. З'єднай уривок з назвою твору.

Задумав був Бог винищити усякі плюгаві сотворіння: змій, жаб, ящірок. Та й загнав він усе те паскудство в один великий міх.

Прогортає листя, дивиться — аж там дівчина сидить. І така гарна-прегарна. Синя сукня на ній аж міниться, а на голові ціла копиця золотавого волосся. Та ще й очі небесно-голубі.

Старший брат забрав собі всю батьківську спадщину, не залишив молодшому нічого.

4. Запиши в чайнворд назви річок України, які починаються з літери Д.

• • «Чому в Чорному морі вода солена»

• • «Про бузька»

• • «Петрові батоги»

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ МОЄЇ КРАЇНИ

Цей розділ присвячено художнім творам про історичне минуле українського народу та його визначних героїв.

Вірш *Олександра Олеся* «Де стоїть наш Київ» зображає життя слов'янського племені полян на землях, де постав Київ. Згадується в ньому і про легендарних засновників Києва: Кия, Щека, Хорива та їхню сестру Либідь. Вірш переносить у далеку минувшину, де наші предки вирощують хліб, пасуть корів і овець, полюють у лісі на дичину...

Олександра Копач пропонує тобі ознайомитися з героїчними обронцями нашої землі — галицьким князем Романком та переяславським богатирем Дем'яном Куденевичем. Згадки про них можна знайти в українських літописах.

Про героїню народної думи Марусю Богуславку, її сміливість, відчайдушність, любов до рідної землі розповідає *Оксана Данилевська* в однойменному оповіданні.

А з оповідання *Лесі Попович* ти дізнаєшся про славного гетьмана Війська Запорозького Самійла Кішку, який не потурчився, не побусувався за двадцять шість років турецького полону, а знайшов спосіб повернутися з побратимами додому, ще й галеру турецьку захопити.

Де стоїть наш Київ

Над Дніпром широким, вільним,
де луги й степи цвіли,
наші прадіди — поляни —
оселились і жили.
Хлібороб робив у полі,
пас пастух корів, овець,
з луком, з стрілами гнучкими
по лісах ходив ловець.
Пишно квітла Україна,
повна всякого добра.
Як в раю, жили поляни
понад хвилями Дніпра.
Все своє вони любили,
шанували і чуже.
Хай, мовляв, Перун і Волос
всіх від лиха стереже.
А коли сусід лінивий
зздрих силі багача,
вміли наші показати
обосічного меча.
І віки нога ворожа
не ступала на наш лан.
Всі сусіди шанували
і боялися полян.
...Де стоїть тепер наш Київ,
там була сама гора,
жив там перший Кий з Хоривом,
Щек та Либідь — їх сестра.
Над самим Дніпром на горах,
огорожений з боків
ровом, мурами, валами,
Київ виріс і розцвів.

Олександр Олесь [36]

1. Що автор вірша розповідає про життя племені полян над Дніпром?
2. Яких богів шанували поляни?
3. Назвіть імена засновників міста Києва.
4. Чи можуть українці пишатися славним минулим своєї батьківщини? Чому?

Романко — Роман Великий

Давно чи недавно жив у Києві князенко, а звали його Романком.
— Не хочу я зватись «Романко», — казав він. — Я — Роман, і великим буду.

Сміялась мати, сміявся батько, маленьке чорнооке хлоп'ятко на руки брали, пригортали.

— Великим бути — треба рости, книги читати, багато знати. Треба ще, — казав батько, — з лука нехибно стріляти, коня богатирського вигодувати.

Тож Романко в монаха Радослава з боярськими хлопцями пильно грамоти* вчився, і з лука стріляв, і списом метав. Умів пташині голоси розпізнавати і на диво людям малого орла собі приручив, але коня ще не мав. Тож нетерпеливо дня-семилітка виглядав.

І ось одного весняного ранку, коли каштани свої свічки святочно засвітили, сурми заграли, всі рідні й гості князенка-семилітка з великим днем поздоровляли. Темні кучері його мати в шовковий платок завинула, в дорогоцінну коробку заховала. Усі радісно за здоров'я князенка вино пили, пирували. А князенко тільки про коника думає-гадає і батькові каже: «Вели, батьку, коня вибирати!»

Тут усі до конюшні гамірно поспішають, попереду князенко біжить. А було собі там лоша, як ворон, чорне та наче трошки миршавеньке*. За князенком заодно глядить, тихенько мовить: «Мене бери! Мене!». Випровадив князенко лоша, а всі дивом дивуються.

— Не гарне, — кажуть, — лоша. З дикого поля приблуда мала.

Але князенко не зважав. Костяним* гребінцем гриву розчесав, срібне сіделечко поклав і коника в білу зірку на чолі поцілував. Коник-вороник радісно заіржав і тихо князенкові мовить:

— Годуй мене пшеницею, напувай джерельною водицею, і стану я твоїм богатирським конем, вірним товаришем.

Ріс князенко Романко, ріс і коник-вороник. Майнуло-промайнуло багато весен, і став князенко богатирем, Романом Великим. І завжди він у боях, у трудах. Нема коли Романові ні пирувати, ні ловами втішатися. Багато бо тоді нечистих поган на святу Русь-Україну нападало.

Налетів татарин, аж на Київ наступив. Сила ворожа незчисленна була, незміренна: в три години вовкові не оббігти, в три години ясному орлові не облетіти. Поділ попалили, Гору взяли, Святу Софію пограбували. Тоді Роман з далекого Галича з дружиною наспів, силу татарську в прах* розбив, пограбоване відібрав, земляків відполонив.

І стала радість велика. Київ спасителя вітав. Дзвони дзвонили, в церквах молебні правили, Богу дякували, а потім до праці, до відбудови ззялись. Роман Великий з людьми був, поради давав, і дружині відпочити дозволив. Та тут же віща птиця до нього прилетіла, на богатирське рам'я* сіла і каже-повідіає:

— Ти тут, богатирю, відпочиваєш, а того й не знаєш, не відаєш, що Литва на Галич напала. Твою подругу з синочком забрала, вже в свою землю втікає.

Гнівом страшним Роман запалав, усю дружину до походу зібрав. Очі в нього стрілами-іскрами мечуть, рука бойову булаву піднесла, він вороний заіржав, соколом богатир поперед війська полетів. Ворожу силу він наздогнав, постріляв, порубав. Здорових до роботи заїржав будувати те, що поруйнували, а калік до їхнього краю відіслав.

Тоді вже Литва на Русь-Україну не напала, з Романом Великим злагоді жити бажала.

Про Романа Великого пісні складали, діла його богатирські оспівували і нам переказали.

Олександра Копач [20]

Словничок

Грамота — уміння читати, писати.

Міршавенький, міршавий — негарний, поганий.

Кістяній — зроблений з кістки.

В прах — на порох.

Рам'я — плече.

1. Чого навчався князенко Роман у дитинстві, щоб вирости великим?
2. Як князенко вибирав собі богатирського коня?
3. Якими словами автор описує незліченну ворожу силу, яка обступила Київ?

4. Як князь Роман допоміг жителям Києва?
5. Як князь Роман розправився з ворогами, що напали на його рідний Галич?
6. Прочитай опис зовнішності князя, який збирається у похід на ворога. З чого помітно, що автор пишається своїм героєм і вважає його ідеальним воїном і правителем?

Оборонець Переяслава

Колись давно жив-проживав у горі Переяславі богатир Дем'ян Куденевич. У князя Мстислава велику шану він мав, не одну бо ворожу силу подолав і далеко в степи від города Переяслава відігнав.

Здалека-здалека, з чистого поля, із широкого роздолля часто не грізні тучі котилися, а чорні сили безперестанку набігали і кругом усе руйнували.

У неділю досвіта полки Шароканя під мурами стали, саранчею поля вкрили. Страх і плач вулицями города чорними хвилями покотились, усе живе займаючи.

Старий князь славного лицаря Дем'яна до себе кличе-взиває і мовить:

— Дем'яне, лицарю славний! На твою мужність і силу знову час прийшов. Хай Господь допоможе тобі, князю, любій батьківщині послужити, ворожу силу розбити, город наш, наших людей заступити, захистити.

Тут Дем'ян Куденевич перед іконами перехрестився, князеві поклонився. Увесь у зброї сядив на коні зіркатому Білані виїхав попереду війська-лицарства. Брама відчинилась. Оборонці з мурів стрільними хмарами вид закривають. Богатир грізно на ворога вдаряє. Списи ломляться, дзвенять мечі гартовані. Бій гримить, палає. Сам Шарокань на богатиря наступає. Куденевич нехибно* рукою ранить його. З коня звалює. Ворожа сила, наче стадо вовків лютих, вис, врозстіч іде, болотяними випарами* в степу зникає.

Город звитяжців* зі славою вітає. Сам князь Мстислав до богатиря Дем'яна поспішає, дорогі дари приносить. Але богатир тяжко від ран знемагає, смерть свою бачить.

— Княже мій ласкавий, — мовить, — багатство — це людська марнота. Мертвому дари тлінні непотрібні. Перед лице Господа несу мій найдорожчий дар: мою любов до батьківщини, до Русі-України.

І вічним сном заснув богатир. І був по ньому великий плач у всьому гóроді Переяславі. І з почесною перевезли люди тлінні* останки богатира до стольного гóрода і поховали в печерах над віковичним Дніпром.

А співець пісню створив про нього, і вона безсмертною пташкою тає по просторах і віках України.

Олександра Копач [20]

ловничок

Нехубний — безпомилковий, певний.

Звитяжець — герой, витязь.

Тлінний — такий, що нищиться, розпадається.

Віпари — газоподібна речовина, що випаровується з чогось.

-
1. Як автор описує ворожі сили, що підступили до міста Переяслава?
 2. Чому старий князь Мстислав звернувся по допомогу до богатира Дем'яна Куденевича?
 3. Розкажи про подвиг богатира Дем'яна Куденевича.
 4. Що богатир називає «своїм найдорожчим даром»?

Маруся Богуславка

Нелегкі часи були в Україні. Одна за одною сунули з півдня чорні яри — то спустошували українські землі турки й татари. Вони вбивали арих і немовлят; гинули й ті, хто зі зброєю в руках захищав рідну землю.

Приходило з цими хмарами до багатьох хлопців і дівчат горе, гірше від смерті. Адже брали нападники в українських землях багатий ир — полонених.

Різною була подальша доля бранців. З маленьких хлопчиків виховали яничарів — жорстоких і неблаганних воїнів, які, не знаючи свого роду, не пам'ятаючи материнської ласки і рідної мови, здавалося, не мали серця.

Дуже козаки потрапляли невольниками на турецькі військові кораблі — галери, де все життя були прикуті до важких весел.

Дівчата, як зірвані квіти, безіменними полонянками в'яли та сохли аремах, клянучи ту хвилину, коли з'явилися на світ.

І не пісня котилася Дніпровими берегами, а тяжке зітхання змученої землі.

...Одного недільного ранку сонце перемогло ворожі чорні хмари й бризнуло сліпучим промінням, сповіщаючи радісну новину: Великдень в Україні! Та сумними були сотні бранців, що поневірялися в далекій чужині. Від гіркого щему стислося не одне серце: згадали, бідолахи, серпанкові світанки в рідній землі, піймали очима світлий промінець і тужливим поглядом провели його в небо.

Аж ось на тюремній брамі побачили вони жіночу постать. Вона квапливо наближалася до бранців.

— Браття мої, невольники! — заговорила жінка.

Гнітюча тиша запала у в'язниці: давно не чули бранці рідного слова.

— Нині в Україні Великдень, — продовжувала вона. — Несе він надію і віру навіть тим, хто зневірився. Хочу, щоб подарував він вам волю.

З цими словами жінка заходила швидко відмикати залізну браму.

— Хто ти? Нащо чиниш так, собі на загибель? — запитували визволені бранці.

— Звати мене Маруся Богуславка, — розповідала вона. — Багато літ я в неволі. Потурчилася вже, побусурманилася*, стала дружиною турецького пана, та не забула рідної землі. Довго я чекала слухного часу, щоб прислужитися неньці Україні. Тож летіть, брати мої, соколами в Україну, та не минайте міста Богуслава, вклоніться моїм батьку й матері.

Полетіли соколами в рідну землю визволені бранці. Усім, кого зустрічали, розповідали про мужню і сміливу Марусю з Богуслава. З цих розповідей народилася дума:

То на святий празник,
роковий день Великдень,
став пан турецький
до мечеті від'їжджати,
став дівці-бранці,
Марусі, попівні Богуславці,
на руки ключі віддавати...

Протягом століть співали її кобзарі на пошану всіх жінок-бранок, які, перебуваючи в неволі й не маючи надії колись повернутися додому, молились їй, як могли, дбали про визволення бідних невольників з тяжкої неволі, з віри бусурманської, на ясні зорі, на тихі води, у край веселий, у мир хрещений!

Оксана Данилевська [14]

Словничок

Побусурманитися — прийняти іншу віру, переважно мусульманську.

1. Яка доля чекала на бранців з українських земель на чужині?
2. Як бранці зустріли звістку про те, що в Україні — Великдень?
3. Хто випустив невільників з темниці?
4. Які риси характеру притаманні Марусі Богуславці?
5. Як український народ оспівав подвиг Марусі Богуславки?
6. Про який край авторка оповідання каже такі слова: «...на ясні зорі, на тихі води, у край веселий, у мир хрещений»?

Славні лицарі України

«Не потурчився, не побусурманився»

— Сьогодні розповім тобі про Кішку, — сідаючи на лавку в холодочку, промовив дід Остап до Петруся.

— Про кішку? Про яку кішку? Може, скажете, то прізвисько таке?

— Про гетьмана запорозького Самійла Кішку.

— А чому ж Кішка?

— Його ще й Кушкою кликали, але прижилося Кішка. Так, напевно, козакам полюбилося. Кішка — і все! Отож, слухай.

Коли народився Самійло Кішка, звідки він родом, — достеменно не знає ніхто. Одні кажуть, що з Брацлавщини, інші — з Канева. Був ставний, високий, широкоплечий, сильний. Справжній козак. Освіту добру батьки дали і розумом наділили. То хіба міг, хоч і при достатках, у шані, вдома всидіти, коли ворог рідний край плюндрує? Звичайно, ні. І подався ще молодим до Байди Вишневецького. Кулям не кланявся, спину ворогам не показував. То й зажив у козаків доброї шани.

Не раз Самійло Кішка із козаками Байди на ворога ходив, фортеці турецькі руйнував, до моря вихід здобував. І як ножем по серцю полоснула звістка про смерть улюбленого гетьмана Байди Вишневецького. То й вручили тоді йому запорожці гетьманську булаву. «Ось! Бери, Самійле, тримай міцно, керуй розумно, веди нас бусурманів бити!». І водив Кішка запорожців на тих бусурманів. Бувало, пробиралися на своїх легких човнах, чайках, у Чорне море. І галери топили, і турецькі фортеці руйнували, і невільників визволяли.

Знову лютував султан турецький. Знову грозився король польський, велів: «Не чіпай, гетьмане, ні турків, ні татар! Стережися лиха, гетьмане!».

Та не з лякливого десятка був Кішка, Не слухав короля. Водив славних запорожців до моря. Сягали й Очакова, і Білгорода... Славила Україна гетьмана запорозького. Може, і віднадили б козаки бусурманів від України, якби не схопили турки Самійла Кішку й не опинився він з козаками в неволі. Гетьмана з півсотнею запорожців кинули турки в галеру, прикували ланцюгами до весел. Любите, мовляв, плавати — плавайте до скону.

Тяжкі настали дні. Узимку холод. Улітку спека. А найтяжче — неволя.

Минали дні. Минали роки. Інший би і лік їм втратив, Самійло Кішка знав: прожив у неволі двадцять п'ять років. На двадцять шостий повернуло. Та хіба це життя? Мука. Уже й не мріяв на волі побувати, по землі рідній походити. Та якось стояла галера біля теперішнього міста Євпаторія. Алкан-паша весілля справляв. Опустіла галера. Турки на весіллі безпечно гуляли, бо надійного біля невільників ключника, Ляха Бутурлака, мали. Той Лях Бутурлак потурчився, побусурманився. Самійло Кішка зумів його пильність приспати. Ключі від кайданів забрав і невільників повідмикав. Уже й руки вільні, і зброя турецька в руках козацьких. Можна й з турками поборотися. І побороли. От козаки й господарі на турецькій галері!

Біжить галера, перемагає морські хвилі. Веслують козаки. Де й сила взялася! Пливають, пливають, прямують до острова Тендра. Звідти і Дніпро недалеко.

Уже до острова рукою подати. А там якраз Семен Скалозуб, гетьман запорозький, з козаками перестоював, вітру доброго чекав. Побачив Семен Скалозуб галеру та й каже козакам своїм, щоб гармати заряджали та на галеру наводили.

Догадався Самійло Кішка, що знак козакам потрібно подати. Вийняв з кишені червоні, хрещаті, давні корогви* козацькі, до води нахилив. Зрозуміли на Тендрі, що то давній бідний невільник Самійло Кішка з неволі утікає.

Отут і зустрілися старий і молодий гетьмани Війська Запорозького. Зустрілися і розійшлися навіки. Не вернувся Скалозуб із того походу: чи турки полонили, чи море на дні своєму прихистило навіки.

А Самійло Кішка повернувся знову до Канева. Новини невтішні зерце краяли: король польський права українців урізав, розбрат між козаками посіяв. І тут покликали Кішку до себе запорожці. Посивілий, юстарілий забув про недугу, про втому, подався на Січ. Мов сонце вийшло над Великим Лугом. Вітали запорожці старого гетьмана і на раді козацькій знову вручили йому булаву гетьманську. Полетіло по всій Україні: Кішка на Січ повернувся! Кішка козаків скликає!

Не десятками, не сотнями — тисячами попливло козацтво на Січ. почалося: зброю ладнали, чайки майстрували... У похід збиралися. Незабаром і повів гетьман козаків Семена Скалозуба шукати. Шукали, шукали, та не знайшли. Та фортеці бусурманські пошарпали, кілька алер з невільникми на Дніпро притягли, здобич здобули. А Самійло Кішка славу собі колишню повернув.

— Де він, дідусю, найбільшу славу здобув? Коли?

— Найбільшу? Мабуть, тоді, як двадцять шість літ у неволі був, цохвилини смерті чекав, не потурчився, не побусурманився. Собі і товариству волю здобув.

— А в походи ще військо своє водив?

— Водив. І поклав свою голову далеко від рідного краю. Привезли прах гетьмана в Канів. Сум оповив Україну, і плакала вона за своїм сином ревними сльозами. Поховали гетьмана урочисто, за козацьким звичаєм. Не стало гетьмана, а слава його не вмерла. Підхопили її кобзарі понесли в усі куточки України. Отак через віки дійшла вона до нас.

Замовкає дід Остап, мовчить і Петрик, думає: «Як добре, що в мене який дідусь є: все знає, про все розкаже».

За Лесею Попович [42]

Словничок

Потурчитися — прийняти мусульманську віру.

Корогва́ — військовий бойовий прапор.

1. Звідки походив Самійло Кішка?
2. За яких обставин Кішка вперше став гетьманом?
3. Скільки років Кішка перебував в турецькій неволі?
4. Як козакам вдалося захопити галеру?
5. Чому козаки вдруге покликали Самійла Кішку бути гетьманом?
6. Коли, на думку дідуся, гетьман зажив найбільшої слави?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала легенди та перекази. Вибери правильну відповідь.

1. Хто жив у давнину на схилах Дніпра?

А сіверяни Б кияни В поляни Г дніпряни

2. Якої масті був кінь у князя Романа?

А вороний Б гнідий В буланий Г сірий

3. Де поховали богатиря Дем'яна?

А на схилах Дніпра Б на горі високій над Дніпром

В у печерах над Дніпром Г у місті Переяславі

4. Про мужню Марусю Богуславку в народі склали

А баладу Б пісню В казку Г думу

5. Після турецького полону Самійло Кішка повернувся у ...

А Київ Б Канів В Львів Г Запоріжжя

2. Доповни вірш словами, яких не вистачає.

Де стоїть тепер наш _____,

там була сама гора,

жив там перший _____ з _____,

_____ та _____ — їх сестра.

3. Про кого з персонажів прочитаних творів ці рядки?

На твою мужність і силу знову час прийшов.

Хай Господь допоможе тобі, князю, любій батьківщині послужити, ворожу силу розбити, город наш, наших людей заступити, захистити.

• • князь Роман

Звідки він родом, достеменно не знає ніхто.

Одні кажуть, що з Брацлавщини, інші — з Канева. Був ставний, високий, широкоплечий, сильний. Справжній козак. Освіту добру батьки дали і розумом наділили.

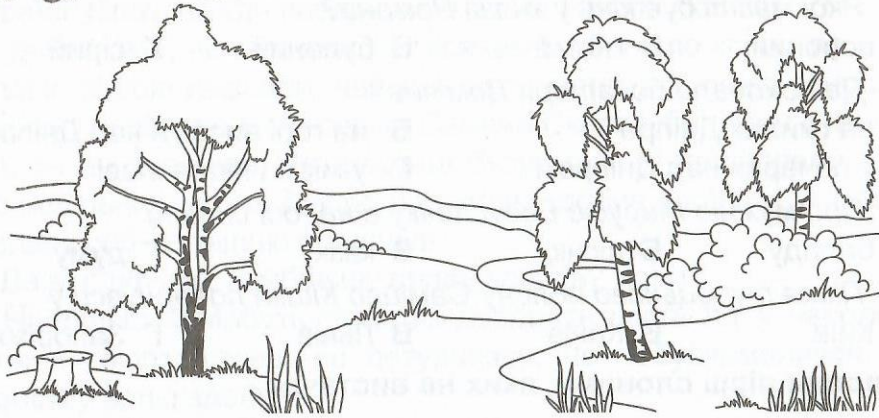
• • богатир Дем'ян

Гнівом страшним він запалав, усю дружину до походу зібрав. Очі в нього стрілами-іскрами мечуть, рука бойову булаву піднесла, кінь вороний заіржав, соколом богатир поперед війська полетів.

• • Самійло Кішка

ПРИРОДА РІДНОГО КРАЮ

Твори, з якими ти ознайомишся в цьому розділі, належать не до художньої, а до науково-популярної літератури.

Прочитавши тексти, дізнаєшся про надзвичайні дива природи, які є в Україні. Виявляється, щоб побачити унікальні природні явища, не потрібно їхати в далекі заморські країни. Справжні чудеса є там, де ти живеш, або по сусідству.

Георгій Скарлато розповість тобі про унікальні печери Тернопільщини та дивовижне озеро Синевир у Карпатах. Про справжнісіньку українську пустелю прочитаєш у замальовці «Олешківські піски». Разом із *Євгеном Шморгуном* помандруєш на українське Полісся, щоб помилуватися цвітінням вересу чи довідатися, чому в травні в містах іде жовтий дощ.

Прочитані тексти допоможуть тобі полюбити природу, зробити свої маленькі відкриття, які зовсім поруч. Імовірно, що ці твори спонукатимуть тебе досліджувати рідний край. Дізнайся, які особливі пам'ятки природи є там, де ти живеш. Можливо, це унікальні скелі чи дивовижне озеро? А може — старезне дерево, яке налічує не одну сотню років? Чи квітка, яка ніде, крім твоєї місцевості, не росте?

Найголовніше — запам'ятай: природа потребує твого піклування й охорони. Тож бережи її!

Підземні палаци Наддністрянського краю

На півдні Тернопільської області, там, де Дністер та його притоки вузькими і глибокими долинами перетинають Подільську височину, є декілька десятків печер. Перлина цих підземних палаців Наддністрянського краю — печера Голубих озер, або Озерна. Вона розташована біля села Стрільківці Борщівського району. Тут є багато великих і малих озер. Десятки залів прикрашено незвичайними гіпсовими утвореннями, що нагадують букети казкових квітів. Вони всюди звисають зі стель, як витончені мережива. «Північне сяйво» — так називається зала печери, оздоблена сяючими гіпсовими кристалами.

Заплутаний лабіринт Кришталевої печери охороняє великий кам'яний буйвіл, оточений гіпсовими казковими химерами, вирізьбленими підземними водами. В одному з її коридорів натрапляєш на цілий підземний квітник, а в лабіринті «Південне небо» — безліч вкраплених у високу стелю дрібних кристаликів створюють враження нічного неба.

Увагу вчених привертає найбільша на земній кулі гіпсова печера — Оптимістична. Її довжина становить 108 кілометрів.

Хоча печери Тернопільщини вже доволі добре досліджені, проте підземні палаци зберігають ще багато цікавих таємниць.

За *Георгієм Скарлато* [47]

1. Які печери дивують мандрівників на півдні Тернопілля?
2. Розкажи про особливості кожної з печер.
3. Із чим автор порівнює візерунки на стінах і стелі печери Озерної?
4. Як ти гадаєш, які таємниці все ще приховують у собі печери?

Морське око

У Закарпатській області є озеро Синевир, назване так за синій колір води. Розташоване воно в мальовничій гірській улоговині серед густого лісу на висоті 989 м над рівнем моря у верхів'ї річки Теребля. Площа озера близько 70 тисяч квадратних метрів, а середня глибина — 16–17 метрів. Посеред водойми є крихітний гранітний острівець, немов зіниця блакитного ока. Звідси й народна назва озера — морське око.

У народі здавна поширена легенда, що синє «морське око» пильно стежить за спокоєм у давніх Карпатах, і той, хто наважиться порушити його, буде покараний.

Уважають, що сильний землетрус чи багатковікі вивітрювання спричинили обвал скель, які загатили долину гірського потоку й утворили це надзвичайне озеро, що увібрало в себе всю красу карпатських полонин.

За Георгієм Скарлато [47]

1. Чому озеро Синевир називають «морським оком»?
2. Що розповідає про озеро Синевир народна легенда? А як утворення незвичайного озера пояснюють учені?
3. Чи доводилось тобі побувати на озері Синевир? Чи плануєш відвідати цю перлину карпатського краю?

Олешківські піски

А чи знаєш ти, що в Україні є своя пустеля, і вона найбільша в Європі? Пустеля ця — Олешківські піски неподалік від Херсону. Назва цього піщаного масиву походить від назви міста Олешки, яке розташоване поряд.

Олешківські піски простягаються на 15 км. Пустеля виникла 200 років тому, де раніше був степ. Саме тут козаки заснували Олешківську Січ після зруйнування Запорозької Січі. Потім у цьому степу випасали незліченні отари овець, що належали магнатам. Мільйони овець з'їли всю траву, а решту витолочили копитами. Пісок, не скріпений корінням рослин, «розповзався» навсід і засипав околиці сіл. Сильний вітер здіймав піщані бурі, які закидали піском сади і городи. Так утворилася пустеля — безкрайні піщані гори заввишки з двоповерховий, а то й семиповерховий будинок. У літню спеку пісок нагрівається до 75 градусів — на ньому можна навіть підсмажити яєчню.

Пустеля могла «з'їсти» увесь степ, але її зупинили люди: на межі пісків висадили ліси із сосни та акації. І тепер, на щастя, пустеля вже не збільшується.

Під пустелею на глибині 300 метрів є підземне озеро зі смачною водою.

З журналу «Ангеляткова наука» [37]

1. Де розташовані Олешківські піски?
2. Чому на місці степу утворилася пустеля?
3. Як люди зупинили поширення пустелі?
4. Які корисні справи для збереження довкілля можеш зробити ти?

Зацвіли сосни

Небо гуготіло, ревло, клекотало, біснувалося, сліпуче розверзало свої нетрі. А з тих нетрів падала водяна лавина, розплющувалась об асфальт, і вже на місці дороги неслась ціла річка, вся в піняві і рябо-тинні. Та ось потроху почало вщухати. Віддалилась громовиця, дощичко перейшов у дощ, дощ у дощик, а там на пів обрїю здивовано вигнула брову райдуга. І тут раптом усі помітили на каплюжах, на газонах, на асфальті жовту паволоку. Де вона взялася? Одні казали — сірка, інші — що десь у полі вихор підхопив купу міндобрива і розвіяв над містом.

А виявилось, що то гроза принесла з лісу сосновий пилок, щоб нагадати заклопотаним людям, що вже травень і зацвіли сосни.

Євген Шморгул [58]

1. Яка несподіванка чекала на жителів міста після весняного дощу? Чи доводилося тобі спостерігати подібне явище?
2. Як люди пояснювали появу жовтих плям на асфальті? А яким виявилось пояснення природознавця?
3. За допомогою яких дієслів автор передає всю силу весняного дощу? А які слова він добирає, щоб показати поступове припинення дощу?

Верес

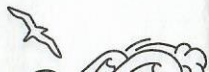
Якщо хтось скаже, що в передосінні дні є щось краще від розливу квітучого вересу, то він просто ніколи не бував у нас на Поліссі. Бо вересове поле з його медовим духом і бджолиним дзвоном, з його неповторною синню-ясінню, то таки вересове поле! Немає його з чим порівняти.

Як випаде на таку пору вільний день-другий і стану я безпросвітним грибником, то ходжу-ходжу по вересі — не можу ні знаходитися, ні надивитися. Бо до красивого ніяк не звикну — і все тут! Красиве завжди приворожує.

Буває, бачиш щось здалеку — подобається, а додивишся пильніше — то вже воно й не таке. Буває і навпаки. А на верес як не подивишся — чи то розпросторений на сотні метрів суцільний килим, чи то перед самими очима низочка мініатюрних рожево-фіолетових дзвіночків та кілька строго-візерунчастих листочків — верес однаково гарний.

Як усе моє Полісся.

Євген Шморгул [58]

Летюче дерево

Хмаринки пливуть у небесній блакиті. Хмаринки... Он — схожа на білу троянду. Там он — як корабель з вітрилами. А на самісінькому обрії — наче Рожеве Дерево летить, махає дивним віттям...

А й справді — було таке Дерево. Росло на нашій землі, тягнулося до чистого неба і мріяло:

— В мене віти — мов крила. Та й на інших я не схоже. Бо рожеве. Ой, коли б хто знав, як набридло мені тут! Кожен день ті самі берізки та ясени... Вітре-вітрило, чародію небесний, понеси мене в небо, куди на край світу, тільки далі від нашого лісу!

— Це я мо-о-жу! — зашелестів у лісових вершинах Вітер. — Це я мо-о-жу! А чи не жалкуватимеш потім? Бо я й сам не знаю, де опущу тебе... І ще знай: чарівна сила моя діє лише раз...

— Ой, Вітроньку, — благало Дерево, — мені все одно, де жити, тільки б з хмарками привітатися, далі від нашого лісу залетіти!

— Гар-а-а-азд! — погодився Вітер. — А тепер трима-а-ай-ся!

Він розігнався, вхопив Дерево за віти, висмикнув з корінням і поніс до хмар.

А воно раділо:

— Ой, як гарно! Хай усі бачать, що й дерево може, як птах, літати! Хай усі знають: у якій землі захочу, там і пущу коріння!

І поніс Вітер оте Рожеве Дерево над озерами й морями, над горами й лісами. А коли зморився в дорозі, опустив його біля теплої річки — корінням у якусь ямку. Дмухнув, присипав вогкою землею:

— Рости на здоров'я! В мене справ — не перелічити. Прощавай!

Роздивилося Рожеве Дерево навкруг себе. Райдужні пташки літають, високі, без жодної гілочки дерева ростуть — тільки на верхівках велике, як лопухи, листя хитається.

Прудкі руді звірята з довгими хвостами з дерева на дерево скачуть. Спека — аж трава у полудень жухне. І нічого схожого на рідний ліс. Ні білих берізок, ні ясенів, ні набридлого Соловейка.

Рожеве Дерево Perezнайомилося з усіма сусідами та й стало собі ости. Виявилось, що непосидючі руді звірятка звалися мавпочками. Вони чіплялися хвостами за гілки, весело розгойдувалися, вилазили а самісінькі верхівки дерев. Райдужні пташки пронизливо галасували, свистіли вдень і вночі.

Незабаром на Рожевому Дереві дозріли зернятка. Тепер воно чекало, коли навколо зашумлять дрібним листом рожеві парості — його маленькі діти.

Та зернятка падали в розпечений ґрунт і, мабуть, всихали там.

Жодної парості не з'явилося поруч. І це дуже непокоїло Дерево...

Минав час. Рожеве Дерево вже стало забувати свій ліс. Колишнє життя здавалося йому давнім сном, сивою казкою.

Але одного тихого ранку воно несподівано побачило на своїй гілці сіренького Соловейка і жовтогарячу Іволгу!

Зраділо Дерево:

— І вам теж набридло серед берізок і кленів? Хочете тут оселитися?

— Ні, зовсім не набридло! — відповів Соловейко. — Просто в наших краях зараз холодно. Зима!

І Соловейко з Іволгою почали шукати комашок — вони зголодніли в довгій дорозі.

Другого дня Рожеве Дерево знову спитало:

— Чому ви не співаєте, як оці райдужні пташки? Хіба вам тут не подобається?

— Ми співаємо тільки вдома, на рідній землі! — відказав Соловейко.

Пташки гостювали кілька місяців, а там почали збиратися в дорогу.

— Уже надходить весна! Тепло стане в нашому лісі! — раділа Іволга.

— Як гарно, коли гілочки прикрашаються бростю, коли зелене листячко полонить увесь ліс! — мріяв Соловейко.

Дерево слухало пташок, а далі тихенько попросило:

— Я саме тут. — У його шелестінні Соловейко з Іволгою почули сум. — Діточок немає... Візьміть, будь ласка, мої зернятка — киньте їх у тому лісочку, на тій самій галявині, де я народилося...

І знову минав час. Тепер Рожеве Дерево щороку нетерпляче чекало Соловейка й Іволгу:

— Ну, як там? Чи проклюнулися з моїх зерняток малі діти, чи живі-здорові?

— Проклюнулися! Ростуть, зеленіють, живі й здорові! А такі вже милі та гарні. Вам кланяються, у гості до себе запрошують!

Одного дня до Дерева навідався сам чародійник Вітер:

— Як тобі в цих місцях? Переказували мені — не дуже добре.

— Хочу додому, на рідну землю... — зашелестіло Дерево кожною гілочкою.

— Але я ж казав тобі, моя сила діє лише раз. Чому ж ти тоді не послухало?

— Хай шумлять восени холодні зливи, хай лютує мороз узимку, — хочу до рідного лісу!

Вітер схвилювався. Війнув крилами.

— Гарзд, спробую яось тобі зарадити!

...Хмаринки пливуть у небесній блакиті. Хмаринки...

Он — схожа на білу троянду. Там он — як корабель з вітрилами.

А на самісінькому обрії Дерево Рожеве летить, тріпоче дивним віттям. Рідну землю вітає.

Юрій Ярмаш [62]

1. Із яким проханням звернулося Рожеве Дерево до Вітру?
2. Що побачило Рожеве Дерево на новому місці?
3. Чому насіння Рожевого Дерева не проростало в чужому ґрунті?
4. Що попросило Рожеве Дерево в Іволги і Соловейка?
5. Як Вітер виконав останнє прохання Рожевого Дерева?
6. Як ти розумієш слова Соловейка: «Ми співаємо тільки вдома, на рідній землі!»?
7. Чого навчає нас ця казка?

З Пряшева до Львова

З Пряшева* до Львова

стрічка кольорова

вужиком петляє,

всіх довкруг вітає:

писанкові села

і міста веселі,

оленятко в гаї

і поля безкраї,

у горах ялички

і дзвінкі потічки.

Ще й сім'ю опеньок

в шапочках жовтеньких,

що з-за повороту

вибігли навпроти.

Вискочив до стрічки

і Бровко із буди:

— Гав! Біжи, доріжко,

ждуть тебе усюди!

Ольга Тимофеева [50]

Словничок

Пряшів — місто у Словаччині, неподалік від кордону з Україною.

1. Що авторка вірша називає «стрічкою кольоровою»?
2. Що можна побачити, кого зустріти, мандруючи просторами України?
3. Чи любиш ти мандрувати? Розкажи про свої мандрівки з батьками чи однокласниками.

Казка про Україну та лихих поганців

Давним-давно, а коли саме, вже й ніхто не пам'ятає, жила собі маленька дівчинка. Звали її Україна. Гарненька була вона, мила й привітна, личко її прикрашала добра усмішка, а голівку — калиновий віночок. Найкращими її друзями були пташки, метелики, лісові тваринки — все-все живе, що було навкруги.

З пташками Україна любила співати, особливо вечорами, коли солов'ї затягували свої чарівні пісні. Для метеликів вона висаджувала дивовижні квіти, що встеляли галявинку довкола будиночка. Лісові тваринки любили заходити до України в гості, адже вона завжди їх частувала усілякими ласощами.

Окрім того, дівчинка була надзвичайно працювита, встигала вона і за будиночком доглядати, і на городі поралась. Вечорами вишивала і завжди знаходила час, аби приголубити своїх маленьких друзів.

Та одного разу прийшла в її дім біда. Оселилось поряд вороже плем'я поганців. Жорстокі вони були, невиховані й дуже ліниві. Спочатку забрали в України більшу частину врожаю, адже самі працювати не вміли і не хотіли. Україна поплакала тихенько, але вдіяти нічого не могла. Коли настала осінь, поганці прийшли знову і забрали в України всі теплі речі, які вона придбала для холодів. Гірко було й боляче віддавати усе, але вороги були сильнішими.

Коли настала зима і випав перший сніг, вони мали прийти знову, аби забрати в України останнє — її теплий будиночок. Плакала дівчинка і з острахом чекала дня, коли прийде вороже плем'я. І ось той день на-

ав. Зібрала Україна останні речі, що залишилися, витерла сльози
вийшла з високо піднятою головою, аби гідно зустріти загарбників.

Прощаючись з будиночком, Україна вирішила востаннє заспівати.
пів її понесло лісами і полями, почули тваринки й пташки сум в її го-
лсі і кинулись на допомогу. Зібралися всі, як один, і великі, й малень-
пташки, ведмежата, зайчики і, навіть, малесенькі мишки. Стали всі
іною навколо України, аби захистити дівчинку. У поганців це викли-
ло сміх, вони зухвало викрикували: «Що нам маленькі пташки і зай-
? Геть з дороги!» Та ніхто не відступив, тваринки лише ближче при-
лились до України і навіть не думали тікати. Дівчинка щиро усміхну-
сь. Вона була дуже вдячна друзям за підтримку, але розуміла, що
юти дикого племені вони безсилі. Так би все і закінчилось, та
звився могутній сильний вітер. Він грізно дмухнув на поганське
єм'я і наказав їм забиратися геть. Виявляється, поганці були стра-
энними боягузами, тож двічі повторювати не довелося. Дременули
о куди, так їх ніхто і ніколи більше не бачив.

Україна і досі живе в тому будиночку. Співає чарівних пісень і за-
ває землю зернами щирої любові й доброти. Посіяні зерна пророс-
ють у душах її дітей-українців.

Вікторія Пахольчишин [41]

-
1. Розкажи, як жила дівчинка Україна у своїй хатинці.
 2. Яке лихо трапилося з дівчинкою Україною?
 3. Що зробила Україна, прощаючись зі своїм будиночком?
 4. Хто прийшов на допомогу Україні?
 5. Як вдалося перемогти поганське плем'я?
 6. Наведи приклади, коли згуртованість та любов до батьків-
щини дозволили перемогти сильного й жорстокого ворога.

Моя Україна

Ти шляхом праведним, святим
йшла до волі, Україно!
Ти перед ворогом своїм
не ставала на коліна.
Ти до омріяних зірок
йшла крізь терна.
Ти в душах сіяла добро,
наче зерна.

Є на світі моя країна,
де червона цвіте калина.
Гори, ріки і полонина —
це моя Україна.

Є на світі моя країна,
найчарівніша, як перлина.
В моїм серці вона єдина —
це моя Україна!

Юрій Рибчинський [45]

1. Яким був шлях України до волі? Як він описаний
у вірші?
2. За допомогою яких слів поет описує красу і неповтор-
ність України?
3. Які рими добирає автор вірша до слова «країна»?
4. Які емоції та почуття викликає в тебе цей вірш?

Ні, ти не знаєш добре України...

Ні, ти не знаєш добре України,
якщо на Запоріжжі не бував,
де небо — то від хвиль Дніпрових синє,
то золоте — від степових заграв.

Де на весь світ хоралить* колосками
у січах кров'ю зрошена земля,
де царство дум, де навіть кожен камінь
народу невмирущість прославля.

Де сяйво з вод висотують* турбіни,
а Хортиця сурмить, як пароплав...

Ні, ти не знаєш добре України,
якщо на Запоріжжі не бував.

Петро Ребро [44]

Словничок

Хоралити — авторське дієслово, утворене від іменника *хорал* —
урочистий спів.

Висотувати — тут: добувати.

1. У якій строфі йдеться про Запоріжжя як про красиве місто на берегах Дніпра? У якій — як про місто, що має давню і славу історію? А в якій — як про сучасний промисловий центр України?
2. Які прикметники на позначення кольору використовує автор вірша? Що символізують ці кольори?

Колискова

Ой ходила лебедиха,
та й у лузі, лу,
пригорнула тихо-тихо
крильцем ковилу.
Ой ходила лебедиха,
та й у лісі, лі,
притулилась тихо-тихо
крильцем до землі.
Полетіла лебедиха
понад озером,
напувала сині очі
синім прозором*.
Золотила сиву душу
сонцем росяним,
жовтим колосом, дитинко,
синім прозором.
Тихо-тихо лебедиха
в небі танула
над Україною, дитинко,
над коханою.

Іван Андрусяк [2]

Словничок

Прозір — те саме, що просвіт.

1. Знайди в тексті ознаки, які доводять, що цей вірш є колисковою.
2. Чому кажуть, що любов до рідної землі починається з маминої колискової?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, уміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Хто переніс Рожеве Дерево на край світу?

А Вітер Б буревій В чарівник Г смерч

2. Іволга і Соловейко не співали в чужому краї, тому що

А потомилися Б застудилися в дорозі
В співають лише на рідній землі Г образилися на Рожеве Дерево

3. Що прикрашало голівку України?

А квітка папороті Б кетяги калини
В калиновий вінок Г вінок з барвінку

4. Що зробила Україна, покинувши свій будиночок?

А заспівала Б заплакала В засміялася Г зажурилася

5. Хто прогнав поганське плем'я?

А батьки України Б вітер
В маленькі звірята Г дівчинка Україна

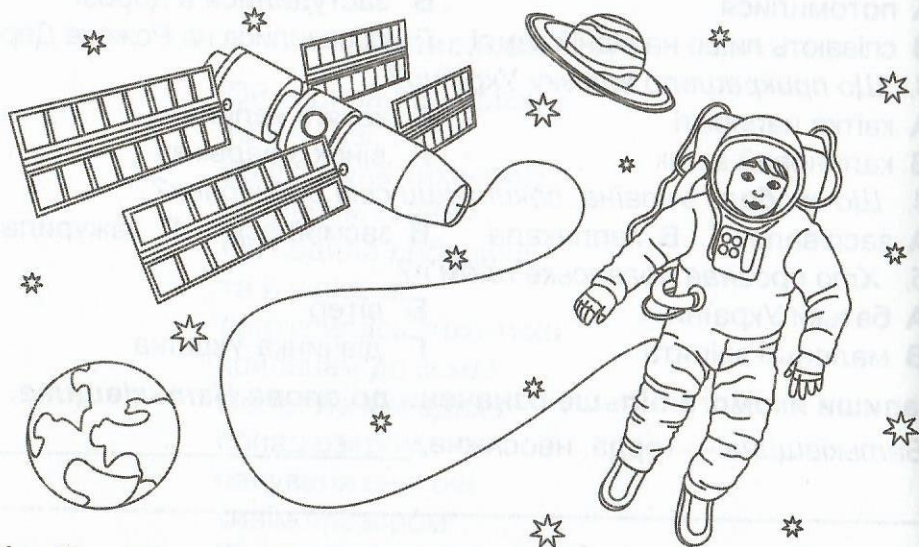
2. Запиши якомога більше означень до слова **Батьківщина**.

Батьківщина — горда, неосяжна, _____

3. Розглянь емблеми найбільших міст України. Які міста вони символізують?

УКРАЇНЦІ, ЯКІ ЗМІНИЛИ СВІТ

Україна — це не лише неозорі степи, синє небо, лани золотого пшениці, сивий Дніпро та зелені Карпати. Це передусім люди — талановиті, завзяті, розумні.

Саме про таких непересічних українців ти прочитаєш у цьому розділі. Українець Петро Прокопович зрозумів, як можна отримувати мед, не знищуючи бджолину сім'ю. Микола Миклухо-Маклай зробив великий внесок у вивчення природи та населення Нової Гвінеї. А от харківському вченому Юрію Кнорозову вдалося навіть розшифрувати писемність таємничого народу мая!

Частиною історії стали і не менш відомі українки: Софія Яблонська знімала кінорепортажі та писала нариси про найвіддаленіші куточки світу, а американська астронавтка українського походження Гайдемарі Стефанишин-Пайпер двічі літала в космос і навіть провела тридцять чотири години у відкритому космосі!

Мабуть, у тебе також є мрія? Якщо ти наполегливо і завзято йти меш до своєї мети, то також зможеш прославити Україну, вписавши своє ім'я в золоті сторінки визначних досягнень людства.

Гайдемарі Стефанишин-Пайпер

Гайдемарі народилася 1963 року в американському місті Сент-Пол, що в штаті Міннесота. Її тато Михайло походив з України. Під час Другої світової війни його відправили на примусові роботи в Німеччину, де він зустрів і покохав німкеню Адельгайд. Після війни вони одружились і на великому пароплаві вирушили через океан — до США. У Сент-Полі подружжя збудувало дім, де народилася Гайдемарі та її брати. Там завжди нарівні звучали англійська, німецька й українська мови. Щонеділі ходили родиною в українську церкву.

У шість років Гайдемарі вступила до скаутської організації «Пласт» і отримала жовту хустинку пластунки-новачки. «Готуйсь!» — віталися з Гайдемарі нові друзі. І вона готувалася — бути сильною та вправною, готувалася до малих і великих див.

Час од часу сім'я Гайдемарі навідувалась до Німеччини.

— Чому ми не літаємо в Україну, як у Німеччину? — запитала Гайдемарі в тата.

— Тому що зараз України немає, доню.

— Вона що, зачарована, як Дивокрай Аліси? — чудувалася дівчинка й ще більше хотіла туди потрапити.

З понеділка по п'ятницю Гайдемарі ходила в американську школу. Вона обожнювала математику. По суботах дівчинка відвідувала українську школу при церкві. Там дізналася, що Україна не зачарована, а входить до складу Радянського Союзу, який позбавив її прав на власну культуру й самовизначення.

Гайдемарі хотіла вивчати математику й інженерію в найкращому технічному інституті Массачусетсу. Але батьки не могли оплатити навчання, тому, закінчивши школу, дівчина уклала контракт з армією США. Тепер вона могла вчитися в обраному інституті, але після випуску мусила піти на військову службу. Звісно, Гайдемарі мріяла про авіацію. «Готуйсь!» — казала собі, креслячи схеми літаків.

Однак через слабкий зір Гайдемарі не дозволили літати. Тоді вона стала інженеркою-підводницею, навчилася ремонтувати судна. Лагодила підводні човни, опускаючись із важким спорядженням на глибину десятків метрів. Гайдемарі була винятковою фахівчиною, й одного дня її покликали на співбесіду в НАСА. Виявилося, що ремонтувати космічну станцію — майже те саме, що й судно під водою. Так вона стала інженеркою-астронавткою.

Уперше Гайдемарі полетіла в космос 2006 року. На шатлі «Атлантіс» вона була наймолодшою в команді — і єдиною жінкою. «Готуйсь!» — подумки сказала собі, уперше виходячи у відкритий космос. На Землю повернулася через одинадцять днів, уже знаменитою.

Удруге Гайдемарі полетіла в космос 2008 року. Тепер вона була найдосвідченішою космічною інженеркою в команді шатла «Індевор». Перед польотом встигла відвідати землю свого батька — незалежну Україну. І тільки з космосу Гайдемарі — американка, німкеня, українка — могла охопити поглядом свій рідний дім. Шатл наблизився до космічної станції. «Я готова!» — усміхнулася Гайдемарі та рушила назовні.

Загалом вона провела майже тридцять чотири години у відкритому космосі, кілька сотень годин під водою. Це абсолютно унікальний досвід для людини.

Олександра Орлова [38]

1. Яке привітання пластунів стало дороговказом для Гайдемарі Стефанишин-Пайпер на все життя?
2. Яку професію мріяла здобути Гайдемарі?
3. Чим відома Гайдемарі Стефанишин-Пайпер?

Історія бджолиного вулика

Усі знають, що найкорисніша комаха на світі — бджола. Вона не лише дає нам цілющий мед, віск, лікувальну пергу. Бджола в час цвітіння запилює сади та городи. А без цього годі сподіватися на врожай.

Тим часом у давнину домашніх бджіл не було. Були тільки дикі. Жили вони в дрімучих лісах, і за помешкання їм правили дупла дерев, земляні нори та розколини в скелях. Щоб добути мед, людина руйнувала бджолині житла, і бджоли цілими роями гинули.

Згодом якийсь охочий до меду мудриголова надумав приручити бджіл. Адже мати мед під самісінькою хатою куди зручніше, ніж шукати його в дикій пущі. Повидовбував він у дерев'яних колодах дупла, переселив туди кілька диких роїв і заходився пасічникувати. Згодом і сусіди взялися за це принадне діло. А далі й сусіди сусідів...

Треба однак сказати, що ці нехитрі бджолині оселі мало чим відрізнялися від тих, які дарувала бджолам сама природа. Тому й називали їх «дуплянками».

Поступово люди заводили більше й більше дуплянок. От тільки мед з них доводилось видобувати давнім способом — дуплянку розбивати й тим самим прирікати бджіл на загибель.

Поклав край такому жорстокому пасічникуванню один добросердий і винахідливий чоловік. Жив він в Україні, на Чернігівщині. А звали його Петро Іванович Прокопович. Він хоч і належав до заможного роду, але не гребував простою селянською працею. Тому купив собі шмат поля, викопав під житло землянку й завів невеличку пасіку. Петро Іванович не лише доглядав її. Він постійно спостерігав за таємничим бджолиним життям і розмірковував, як би то зробити так, щоб раціонально і назавжди захистити золотокрилок від лютої біди. Саме йому спало на думку злагодити зовсім новий, ще ніким не бачений вулик.

Кажуть, усе геніальне — просте. Отож і витвір Петра Івановича не було нібито не являв нічого особливого. Відмінність його була в тому, що вулик накривали окремою накривкою. Коли випадала потреба перевірити, що діється в бджолиному помешканні, пасічник просто піднімав цю накривку й оглядав усе без будь-яких перешкод. Та найголовнішим було інше. Прокопович першим у світі почав вставляти у вулик рамки з вощиною. А це вже була справді геніальна придумка. Бо коли бджоли наповнювали медом стільники, то можна було спокійно нісінько вийняти рамки, прокрутити на центрифугі — й одержати бджолиний дарунок без жодних клопотів і для пасічника, і для бджіл.

Нам не відомо, хто першим додумався видобувати вогонь, хто злагодив перше у світі колесо чи спустив на воду перший рукотворний пліт. Але ми напевне знаємо, хто подарував бджолам і всім бджолярам свій неоціненний вулик.

Анатолій Григорук [1]

1. Яку користь приносять людям бджоли?
2. Як видобували мед у давнину?
3. Розкажіть про винахід Петра Івановича Прокоповича.

Як українець змінив уявлення про папуасів

Можливо, ви вже чули про Миколу Миколайовича Миклуху Маклая — мандрівника українського походження з козацького роду Миклух. Він вирушив на інший край Землі і прожив кілька років серед папуасів. Вивчав їх культуру, побут і природу Нової Гвінеї.

У школі Микола Миколайович не був відмінником, навіть двічі залишався на другий рік, хоча навчився читати в чотири роки, а до семи вже непогано знав латину, французьку та німецьку мови. Однак, попри розвиненість та ерудованість, хлопчик був кволим та ще й дуже заїкався. Проте він зміг вступити до престижного Гейдельберзького університету в Німеччині. Там він познайомився з природодослідником Ернстом Геккелем. Геккель запросив здібного юнака взяти участь в науковій експедиції. У 1866–1867 роках вони вирушили на Мадейру і Канарські острови.

Відтоді юнака весь час вабили мандри і далекі землі. Він багато подорожував, та справою всього життя стала його експедиція на островів Нова Гвінея.

20 вересня 1871 року трищогловий вітрильник «Витязь» причалив до північно-східного узбережжя Нової Гвінеї. Коли корабель дав артилерійський залп, щоб вітати присутніх папуасів*, ті злякалися і розбіглися. Двадцятичотирирічний дослідник зійшов на берег, а «Витязь» рушив далі.

Оригінальним було перше знайомство Миколи Миклухо-Маклая з тубільцями* вже на землі. Щоб налагодити стосунки з місцевими жителями, він вирушив до селища. Побачивши білошкіру людину, ті почали погрожувати, кидали списи, стріляли з луків під самі ноги. Вжити в такій ситуації, здавалося, майже нереально. Що ж зробив мандрівник? Він розстелив шматок грубого полотна, ліг на нього і демонстративно заснув.

Коли вчений розплющив очі, то побачив, що папуаси втратили весь бойовий запал. Вони подумали, що людина, яка їх анітрохи не боїться, мабуть, безсмертна. Ба більше, що це — справжній бог.

Микола Миклухо-Маклай ще не раз дивував папуасів. Наприклад, за інший, ніж у них, колір шкіри, його прозвали «людиною з Місяця». Та найголовніше — він ставився до них як до рівних, був доброзичливим і уважним, допомагав порадами і навіть лікував.

Усього Микола Миклухо-Маклай здійснив три наукові експедиції у Нову Гвінею, причому жив серед тубільців сам, без озброєного супроводу чи охорони. Досліджував звичаї, побут місцевого населення, багатий рослинний і тваринний світ острова.

Усі дослідження вченого зводилися до однієї ключової думки: тубільці і білі люди нічим не відрізняються одні від одних. Він не втом-

лювався повторювати, що всі жителі планети мають однакові права і свободи, а расизм — це вияв невігластва й агресії.

«Треба щось важливе зробити для людей, і тільки тоді ти — людина», — говорив Миклухо-Маклай.

У 1996 році ЮНЕСКО назвала Миколу Миклухо-Маклая Людиною Світу, тому що відкриття і діяльність великого гуманіста належать усьому людству.

2011 року в столиці Індонезії місті Джакарта встановлено пам'ятник Миклухо-Маклаю, якого тут уважають національним героєм.

За матеріалами інтернет-порталу «Український дощ» [60]

Словничок

Папуаси — корінне населення Нової Гвінеї.

Тубільці — уродженці й корінні жителі якої-небудь місцевості на відміну від іноземців, прибульців.

1. Що розповідається в тексті про дитинство Миколи Миклухо-Маклая?
2. Куди вчений здійснив першу експедицію?
3. У якому віці дослідник прибув у Нову Гвінею?
4. Чому папуаси назвали його «людиною з Місяця»?
5. Яких висновків дійшов Миклухо-Маклай у своїх дослідженнях?

Софія Яблонська

Прожити життя, цікавіше за будь-який пригодницький роман? Чом би й ні, якщо дуже хочеться.

Донька сільського священника з Львівщини, Зося не надто захоплювалася «дівчачими» справами. Замість цікавитися вишиванням і веденням господарства, вона марила театром, фотографією, кіномистецтвом і подорожами. Але, здавалося, побачити далекі країни на іншому боці земної кулі їй вдасться, хіба що пробивши землю. А як інакше: вона не принцеса, не багатійка. Її родина, облишивши домівку через Першу світову війну, поневіряється містами й містечками. Мрія далеко, а поруч — хвороби, злидні, смерть. Але глибоко в серці Зося знала: саме для неї світять зорі, для неї щоранку сходить сонце.

Чого тільки не встигла повчитися Софія: і акторської справи, і вчительської, і бухгалтерської. Відвідувала курси шиття й діловодства. У вісімнадцять років разом із братом взялася за дещо нове: вони почали керувати двома кінотеатрами в Тернополі. Справа розвивалася й да-

вала прибуток. На зароблені гроші можна було б облаштувати спокійне та комфортне життя, але не цього хотіла Софія. Натомість вона зібралася і поїхала в Париж. Учитися.

Було нелегко. Зося вивчала мистецтво кінодокументалістики, а водночас працювала прибиральницею і навіть пробувала зніматись у кіно. За кілька років таки отримала роботу, якої прагнула: стала кіножурналісткою. І вирушила у свою першу подорож — до Марокко. Далі на неї чекав Китай.

Після перших репортажів стало зрозуміло: Софія знайшла своє покликання. Вона діставалася найвіддаленіших, найдикіших закутків світу, спілкувалася з дивовижними людьми, брала участь у шалених авантюрах. Її цікавили не торовані туристичні шляхи та всесвітньо відомі пам'ятки, а справжнє життя в найпотаємніших і часто небезпечних місцях нашого світу: Південно-Східна Азія, Африка, Австралія, Нова Зеландія, Північна Америка, китайські селяни, аборигени Океанії, танцівниці з острова Балі. Полювання на тигра, бучне весілля в'єтнамського імператора, лікування в шамана після укусу гадюки...

У своїх подорожах Софія знімала відверті кінорепортажі для європейських глядачів. І писала повні вражень нариси — українською мовою. Її подорожні нотатки виходили друком у галицьких часописах. Молодь із нетерпінням чекала нових і нових оповідей про пригоди Софії Яблонської. Вона часто приїжджала в рідні краї, виступала перед публікою, упродовж 1930-х років видала три книжки: «Чар Марока», «3 країни рижу та опію» і «Далекі обрії».

У Китаї Софія познайомилася з послом Франції Жаном Уденом. 1933 року вони побралися. Жили на Далекому Сході та в Південній Азії. Друга світова війна застала їх у Китаї, який окупували японці — союзники Німеччини.

Після війни Зося вже не могла приїхати в Україну. Вони з чоловіком оселились у Франції. Там Софія прожила решту життя: фотографувала, фільмувала, писала книжки. Вона загинула 1971 року. Так само, як жила: у дорозі та з книжкою. Потрапила в автокатастрофу, везучи у видавництво новий рукопис.

Анна Хромова [57]

1. Які захоплення мала Зося Яблонська в дитинстві?
2. Яку професію опанувала дівчина?
3. Про що знімала кінорепортажі та писала нариси Софія Яблонська?

Українець, який розшифрував писемність мая

Якби не український вчений, світ би й досі не знав, що саме заховано в таємничих письменах мая. Науковці вже декілька століть намагались їх розшифрувати і зійшлись на думці, що це непосильне завдання. «Те, що створив один розум, може розгадати інший», — вирішив харків'янин Юрій Кнорозов і взявся за дешифровку.

Народився він у селищі Південне поблизу Харкова в 1922 році. Уже в п'ять років хлопчик навчився писати, до того ж мав феноменальну пам'ять, завдяки чому міг сторінками цитувати улюблені книги. Ще в школі Юрій часто малював якихось дивних тварин і підписував їх ще більш дивними карлючками, які, як з'ясувалося згодом, були практично копією ієрогліфів мая. Хіба не дивина?

Після школи юнак вступив до Харківського університету на історичний факультет, та Друга світова війна перервала навчання, і хлопця мобілізували до армії.

За найбільшу працю свого життя — розшифрування ієрогліфів зниклого народу мая — майбутній учений взявся у 1946 році. Наполегливий юнак п'ять років, не виходячи з кабінету, працював над дешифруванням. І не дарма — він зробив те, що не вдавалося нікому. Труднощі, здавалося, ще більше спонукали його до дій! Він проводив дослідження і склав каталог ієрогліфів. Навіть встановив звучання деяких із них. До Кнорозова ніхто й подумати не міг, що знаки в алфавіті мая означали не літери, а склади, та навіть слова. Те, з чим не впоралися великі світові вчені, зміг зробити українець!

У 1955 році він мав захищати кандидатську дисертацію, однак за такі визначні досягнення відразу отримав докторський ступінь.

Завдяки видатному українському вченому, писемність мая здобула офіційну підтримку уряду Мексики. Її викладають в університетах та середніх школах у районах, де жили колись племена мая. В Мексиці, у місті Канкун, у 2012 році встановили пам'ятник Юрію Кнорозову.

За матеріалами інтернет-джерел [53]

1. У скількох університетах навчався Юрій Кнорозов? Чому?
2. Мову якого народу взявся розшифровувати вчений?
3. Скільки часу тривала робота?
4. Де встановлено пам'ятник ученому?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, розміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Де жив Петро Іванович Прокопович?

- А на Чернігівщині Б на Волині
В на Закарпатті Г на Поділлі

2. Микола Миклухо-Маклай вивчав природу

- А Нової Каледонії Б Нової Зеландії
В Нової Землі Г Нової Гвінеї

3. Софія Яблонська вивчала мистецтво кінодокументалістики у

- А Львові Б Парижі
В Києві Г Лондоні

4. Пам'ятник Юрію Кнорозову встановили у

- А Харкові Б Києві
В Мехіко Г Канкуні

5. Гайдемарі Стефанишин-Пайпер після закінчення університету стала

- А льотчицею Б інженеркою-підводницею
В астронавткою Г інженеркою-мостобудівницею

2. Кому з героїв прочитаних творів належать ці слова?

«Треба щось важливе зробити для людей, і тільки тоді ти — людина».

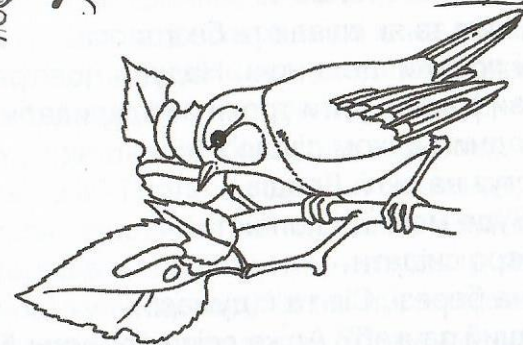
«Готуйсь!»

«Те, що створив один розум, може розгадати інший».

- • Гайдемарі Стефанишин-Пайпер
- • Юрій Кнорозов
- • Микола Миколайович Миклухо-Маклай

3. Запиши назви країн, у яких побувала Софія Яблонська.

У СВІТІ ТВАРИН

Світ живої природи не лише дарує нам незабутні враження, а й дає змогу відпочити, набратися сил, відчувати гармонію з довкіллям. В усіх творах, які ти прочитаєш у цьому розділі, розповідається про тварин, їхні дивовижні особливості, стосунки з людиною.

З оповідання *Володимира Пархоменка* «Живі ліхтарики» ти дізнаєшся про незвичайні властивості живих організмів випромінювати світло, а відомий природолюб-дослідник *Віталій Біанкі* у своєму творі розповідає, за допомогою чого співають різні птахи. *Сергій Мацюцький* в оповіданні «Сойчин гай» наводить цікаві спостереження за поведінкою сойки. Вірш *Дмитра Білоуса* «Куличок» написаний з любов'ю і ніжністю до цього птаха. Про стосунки людини і маленького горобеняти ти довідаєшся з оповідання *Віри Оберемок* «Горобеня».

Прочитавши вірші й оповідання, розміщені в цьому розділі, ти краще розумітимеш, як поводитися у світі живої природи, як стати другом усьому живому на планеті Земля. Турбота про довкілля принесе радість і тобі, і людям, які живуть поруч.

А як можна сформулювати найголовніше правило поведінки в природі? З давніх-давен людям відомо: «Поводься з іншими так, як ти хотів би, щоб поводитися з тобою». Отже, основне правило поведінки в природі звучатиме подібно: «Поводься з природою так, як би ти хотів, щоб поводитися з тобою».

Хто чим співає?

Чуєш, яка музика лунає в лісі? Можна подумати, що всі звірі, птахи й комахи народилися співаками та музикантами.

Може, воно так і є — адже музику всі люблять і співати всім хочеться. Тільки не в кожного голос є.

Ось послухай, чим та як співають безголосі.

Жаби на озері почали ще з ночі. Надули повітряні міхури за вушми, висунули голови з води, роти трохи повідкривали...

— Ква-а-а! — одним духом пішло з них.

Почув їх чорногуз на селі. Зрадів.

— Цілий хор! Буде мені що попоїсти!

І полетів на озеро снідати.

Прилетів і сів на березі. Сів та й думає:

— Невже я гірший за жаб? Адже співають вони без голосу. Ану і спробую!

Підвів довгий дзьоб, загрюкав, затріщав однією його половинкою об другу — то тихше, то голосніше, то поволі, то частіше — тріскачка тріщить дерев'яна, та й годі! Так розходився, що й про сніданок забув.

А в очереті стояв бугай на одній нозі, слухав і думав:

— Безголоса я чапля! Але й чорногуз не співуча пташка, а он якої пісні виграла!

І вигдавав:

— Чорногуз співає дзьобом. Жаби співають повітрям. А я водою заспіваю!

Сунув в озеро дзьоба, набрав води та як подме в нього. Пішла по озеру луна.

— Прумб-бу-бу-бумм!.. — ніби бик заревів.

— От так пісня! — подумав дятел, почувши з лісу бугая. — Інструмент і в мене знайдеться: чим дерево не барабан, а мій ніс не паличка?

Хвостом уперся в дерево, передом відкинувся, розмахнувся головою та як задовбав носом по гілці!

Ну, зовсім на барабані дріб вибиває!

Виліз з-під кори жук з довгими-довгими вусами. Покрутив, покрутив головою, заскрипіла його жорстка шия — тоненький-тоненький писк почувся.

Пищить вусач, а все даремно: ніхто його писку не чує. Голову собі наморочив — проте сам зі своєї пісні задоволений.

А внизу, під деревом, з гнізда виліз джміль і полетів співати на лужок. Навколо квітки на лужку кружляє, дзижчить жилкуватим жорстним крилечком: ніби струна гуде.

Розбудила джмелина пісня зеленого коника в траві.

Почав коник скрипочки свої налагоджувати.

Скрипочка в нього на крильці, а замість смичка — довгі задні лапки колінцями назад. На крилах зазублини, а на лапках гачки. Тре себе коник лапками по боках, зазублинами за гачки торкає, стрекоче.

Коників на лузі багато: цілий струнний оркестр.

— Ех, — думає довгоносий бекас під купиною, — треба й мені заспівати! Ось тільки чим? Горло в мене не годиться, голова не годиться, шия не годиться, крилечко не годиться, лапки не годяться... Ех! Хай там що, не стерплю — полечу, чим-небудь та закричу!

Вистрибнув з-під купини, залетів аж під хмари. Хвіст розкрив віялом, випростав крила, перевернувся, носом до землі подався вниз, перевертаючись з боку на бік, наче кинута з височини легенька дощечка. Головою повітря розтинає, а в хвості в нього тонке вузьке пір'ячко вітер перебирає. І чути з землі, ніби в височині ягня замакало.

А це — бекас. Відгадай, чим він співає. Хвостом!

Віталій Біанкі [4]

1. Які голоси може почути в лісі обізнаний і спостережливий природолоб?
2. Про кого автор каже, що це грає «цілий струнний оркестр»?
3. Що нового про голоси тварин ти дізнався / дізналася із цього оповідання?
4. Як ти розумієш вислів «музика весняного лісу»?

Живі ліхтарики

Ще задовго до того, як на землю спуститься короткий літній вечір, у діброві настає присмерк. Замовкають останні голоси денних птахів. Ліс чорним громаддям щільно обступає вас.

Потроху очі при звичаїлися до темряви. З'явилися розпливчасті обриси дерев. Між гілок визирнув клаптик зоряного неба. Зовсім близько тінню промайнув кажан.

Але що це? У траві, на гілочках кущів засвітилися блідо-блакитні «вогники». Зачаровані, ви нахилиєтесь до ліхтарика. Він на мить гасне, а потім спалахує трохи віддалік.

Це повилазили зі своїх денних схованок жуки-світляки, або, як їх інколи називають у народі, Іванові черв'ячки, бо з'являються вони на Івана Купала.

Буруваті самиці світляків безкрилі і справді нагадують черв'яків. Засвічуючи свої маленькі «ліхтарики», комахи відшукують одне одного в темряві.

Подекуди на півдні нашої країни зустрічаються летючі світляки. Світло, що його випромінюють ці жуки, досить сильне. Якщо зібрати їх у невеличку пробірку, то при такому «ліхтарику» навіть читати можна. Дивно буває: тримаєш у руці світляка — горить блідо-блакитний вогник, а тепла не дає.

Живуть світляки у вологих місцях, де багато дрібних слимаків і слизнів, яких вони поїдають.

У тропічній частині Південної Америки зустрічаються жуки «кукухо». Вони вилучають таке сильне світло, що бідне місцеве населення освітлює ними свої халупи.

Літньої ночі в лісі нерідко світяться старі гнилі пні. Що ж викликає це загадкове світіння? У відмерлій деревині оселяється безліч різних бактерій і грибів. Живляться вони відмерлими рештками рослин. Бактерії і гриби виділяють особливі хімічні речовини. Внаслідок хімічної реакції випромінюється світло. Отже, фактично світиться не відмерле дерево, а бактерії й гриби, що на ньому оселилися. Світіння гнилого дерева залежить від навколишньої температури. Коли холоднішає — світіння припиняється.

У дубових лісах України інколи світиться старе злежале листя. Викликають це явище гриби, що ростуть на цьому листі. У південних країнах є гриби, у яких яскраво світяться шапочки.

На великих глибинах морів і океанів живуть риби, які випромінюють світло. За допомогою світла риби орієнтуються в темряві.

Бачите, скільки живих «ліхтариків» є у природі!

За Володимиром Пархоменком [40]

1. Які таємничі ліхтарики світяться в лісі літньої ночі?
2. Що тобі вдалося дізнатися з тексту про летючих світляків?
3. Чому літньої ночі світяться гнилі пеньки?

4. Які тварини світяться на дні морів і океанів?

5. Розкажи про якусь незвичайну рослину чи тварину, що живе на нашій планеті.

Пісенька про куличка

— Кулик, куличок!

А завбільшки з кулачок.

— Так є ж різні кулачки.

— А є різні й кулички —

і великі, і малі,

на Дніпрі і на Сулі.

— Кулик, куличок!

Він у нас не новачок:

ще торік він на лужку

в ямці вивівся в пушку.

І обсохнути не встиг,

як за їжею побіг.

— Кулик, куличок!

Де комашка, хробачок —

піде сушею і вбрід,

а здобуде на обід.

Прийде ж осінь — проводжай

куличка у теплий край!

— Кулик, куличок!

Де зимуєш ти? — Мовчок.

Ми ж чекаєм на приліт

до річок і до боліт,

де улітку на лужку

в ямці вивівся в пушку...

— Кулик, куличок!

До боліт і до річок

лине з теплих він країв.

Де б не пив і де б не їв,

а весною, прийде час, —

повертається до нас.

Дмитро Білоус [6]

1. Між ким відбувається розмова?
2. Що свідчить про те, що поет прихильно ставиться до куличка, добре знає цього птаха?
3. Знайди у вірші рими до слова «куличок».

Сойчин гай

Люблю пізно восени блукати лісом. Густий туман обволікає похнюплені і мовчазні дерева, листя з яких давно облетіло. Тільки де-не-де вітер закручує на тонкій павутині поруділий листочок.

У таку пору дерева плачуть. На кожну гілочку туман чіпляє крапельку води. Поступово краплина важчає і вже не в силі втриматися на гілці — кап! Повільний дощ шумить у лісі. Кап, кап!

Шурхотить, ворухиться опале листя під ногами, розмотує стежка свій пуховий клубок. Здається, ніщо не тривожить лісової задуми. Але варто зупинитися, прислухатися, придивитися — і стане зрозуміло, що ліс живе своїм життям.

Щось зашарудило в кущах: може, миша пробігла або заєць сполохано кинувся в гущавину. Перелітають з дерева на дерево синиці. На високій груші примостилася сойка. Посиділа хвилину, причепурилася, а потім заспівала. Зовсім як іволга. Сойка, мабуть, улітку підслухала, як співає «лісова флейта», і тепер старанно повторює мелодію, яку чула. Пташка не помічає мене і співає-заливається.

Сойка, мабуть, пролітала і над осіннім полем, де орали трактори, бо посвист іволги раптом змінився гуркотінням двигуна: Др-р-р! Др-р-р!

Але досить репетицій! Пора й за роботу братися. Осінній день як заячий хвіст, а справ он скільки. Зима — не рідна тітка. Як дошкулить морозами та завірюхами, не знатимеш, куди діватися.

Насамперед слід заpastися їжею. Жолуді — улюблені сойчині ласощі. Треба їх якомога більше назбирати.

Сойка злітає на вкриту рудим листям землю під дубом, нишпорить у листі, вибирає найбільший жолудь, бере його в дзьоб і, озирнувшись на всі боки, летить у гущавину, щоб там його заховати.

Роблю кілька кроків, розминаю застрягли ноги. Потім ховаюся за кущ глоду: сойка повинна знов повернутися сюди. Аж ось чути її різкий крик: чже-е-е! Прилетіла-таки. Знову схопила жолудь, але подалася зовсім в інший бік. Там теж влаштує собі комірчину. Так триватиме доти, поки сойці не набридне «працювати» і вона полетить шукати іншого заняття.

Шкода мені працювитої пташки. Всі її старання марні. Сойка робить сотні схованок у лісі, але швидко забуває про них і взимку рідко живиться своїми припасами.

Та то не велика біда. Сойка знайде інший корм, якимсь переживе зиму. А коли зійде сніг, жолуді, що їх посадила, пустять корінці, викинуть по чотири несміливі листочки, потягнуться вгору крихітними дубками.

І люди будуть вдячні галасливій пташці. Сотні дубків виростуть далеко від батьківського дуба. Справжній гай зашумить під весняним небом. Гай, посаджений сойкою.

Степан Мацюцький [31]

1. Як автор описує красу лісу пізньої осені? Прочитай речення з тексту, які тобі найбільше сподобалися.
2. Чому пізньої осені дерева в лісі «плачуть»?
3. Кого автор називає «лісовою флейтою»?
4. Розкажи, як сойка робить запаси на зиму.
5. Чому оповідання має назву «Сойчин гай»?
6. Якої пори року ти найбільше любиш гуляти в лісі чи парку?

Горобеня

Коротенький хвостик, жовтий дзьобик, настовбурчене пір'ячко... Таким ось одного дня побачила я його. Пташеня принесли діти.

— Віро Климівно, ми в траві горобеня знайшли! Воно не вміє літати!

Пташеня було дуже гарненьке — на спинці в нього, мов поясок, біліла смужечка. Я взяла його на долоню і піднесла до відчиненого вікна...

Справді, не летить. І я залишила горобеня в себе, у бібліотеці, поки воно навчиться літати.

Першокласники Вова й Андрійко виявили бажання вчити його літати. Посадили горобеня на підлогу, самі поприсідали поруч і давай розмахувати руками швидко-швидко. Мовляв, ти теж так крильцями махай. Та горобеня не зрозуміло їхньої науки і заховалося за стелажі з книжками.

Хлопчики й умовляли його, і підбадьорювали, але даремно — горобеня не вилізло. А другого дня зустріло мене криком: «Їсти давай!».

Що ж, треба виконувати вимогу. Я накришила хліба в тарілочку, налила води. Однак ця страва чомусь не зацікавила горобеня. Воно продовжувало вперто щось мені пояснювати на своїй пташиній мові. Наре-

шті я зрозуміла його. Мені навіть пригадалися рядки з дитячої книжки, де горобець насміхається з людини. «Доведеться йти ловити комах», — подумала я, та виручили мене хлопчики, які прибігли дізнатися про горобеня.

Через деякий час у бібліотеці на столі вже лежала ціла гора черв'яків, жуків, мух. Кладемо всього потроху і підсовуємо до горобеняти, а самі відходимо. Горобеня починає пожадливо клювати. Кліюно, проковтне, підійме голову й вдячно так пропищить: «Цінь-цвірінь! Цінь-цвірінь»

...Минає декілька днів. Я ношу з дому сніданки для горобеняти, а школярі на обід мух і черв'яків ловлять. Горобеня зникає до такого життя, стає доброзичливим і товариським.

З кожним днем горобеня все більше скидається на дорослого горобця. Замість пуху в нього швидко ростуть крильця. Воно вже досить активно скаче на своїх тоненьких ніжках, допомагаючи собі крильцями.

Того дня, пам'ятаю, було тепло і сонячно. Я посадила горобеня на підвіконня відчиненого вікна, щоб воно погрілося. Та, розімлівши в теплих сонячних променях, горобеня задрімало і забуло про обережність.

Я теж чимось захопилася і не встигла зреагувати, як горобеня випало за вікно. Воно декілька разів перевернулося в повітрі, але в останню хвилину все-таки зметикувало, змахнуло крильцями і зі страху раптом опинилося на гілці дерева. Ось так і навчилося горобеня літати!

Віра Оберемок [35]

1. Як авторка описує горобеня, яке принесли діти?
2. Розкажи, як Вова й Андрійко вчили горобеня літати. Чому спроби хлопчиків не мали успіху?
3. Яка їжа смакувала горобеняті? Хто діставав для нього харчі?
4. Які зміни відбулися з горобеням, коли воно піросло?
5. Розкажи про перший політ горобеняти.
6. Чи маєш ти вдома домашню тваринку? Розкажи, як ти дбаєш про неї.

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала оповідання, розміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Хто з птахів співає за допомогою води?

А чорногуз Б бугай В бекас Г дятел

2. Про яку з цих комах не згадано в оповіданні Віталія Біанкі «Хто чим співає»?

А про джмеля Б про жука-вусача
В про коника Г про сонечко

3. Що спричиняє світіння старого злежаного дубового листа?

А гноми Б гриби В жуки Г метелики

4. Чий спів копіювала сойка в оповіданні Степана Мацюцького «Сойчин гай»?

А зозулі Б синиці В іволги Г шпака

5. Де жило горобеня, поки не навчилося літати?

А у класній кімнаті Б в учительській
В у бібліотеці Г у шкільній їдальні

2. Хто чим «співає»? З'єднай.

жаба	•	•	крила
чорногуз	•	•	хвіст
джміль	•	•	шия
жук-вусач	•	•	дзьоб
бекас	•	•	повітряний міхур

3. Із якого твору ці рядки?

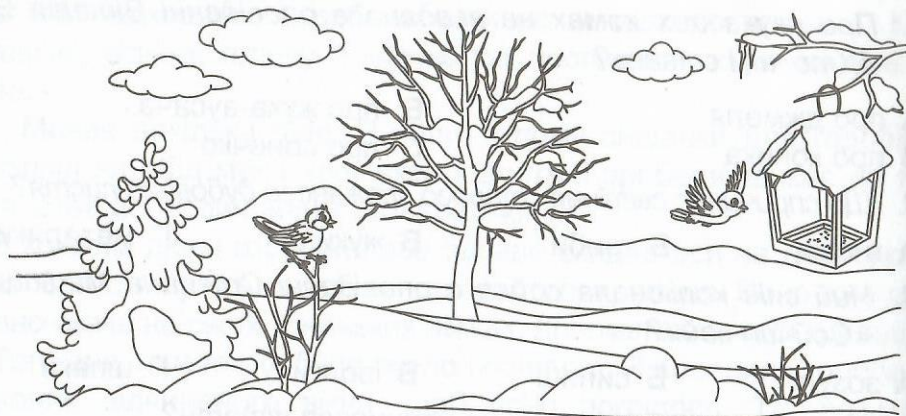
«Хай там що, не стерплю — полечу, чим-небудь та закричу!»

«Пташеня було дуже гарненьке — на спинці в нього, мов поясок, біліла смужечка».

«Осінній день як заячий хвіст, а справ он скільки».

«У траві, на гілочках кущів засвітилися блідо-блакитні "вогники"».

ЗИМОВА КАЗКА

Зима — це казкова пора року. Біло-сріблясті сніжинки кружляють у небі, немов танцюють вальс. Навкруги — незорі білі рівнини, срібні килими вкрили дахи будинків і гілки дерев. Рожевощокі дітлахи грають у сніжки, катаються з гір на санчатах і ліплять сніговиків. У цей чудовий час земля вдягає пухнасту білу одежину, яка невдовзі зникне під теплим промінням весняного сонечка.

Долаючи випробування і сюрпризи зими, можна отримувати задоволення від зимових розваг, та й навіть просто від ковтка чистого повітря, насиченого морозною свіжістю. Зима — це дарунок природи, яким ми насолоджуємося і милуємося щороку.

Відчувати природу, бачити її красу, помічати відтінки, вловлювати звуки і запахи — надзвичайно цінна здатність людини.

Як майстерно в уривках видатних майстрів слова Івана Нечуя-Левицького та Михайла Коцюбинського описано зміни барв у, здавалося б, білосніжну пору року! Слова дібрано настільки влучно, що можна легко уявити все те, що описують автори.

Олександр Копиленко «прочитав» на снігу і розповів історію про лісових звірят. Вірш поета Анатолія Качана дає змогу ще раз помилуватися красою зимового пейзажу, а Вадим Скомаровський розповість цікавий жарт про те, чому місяць лютий такий короткий.

Зимовий ліс

Ліс стояв, неначе молода під вінцем, у дорогому білому уборі, якого не вигадася жодна людська думка.

І все те диво світилось наскрізь, блищало, сипало іскрами, діамантами, переливалось то різким, то матовим світлом. Жодна картина природи влітку не може прирівнятись до тієї пишної фантастичної картини мертвої зими: то був тихий, мрійний, фантастичний сон заснулої землі.

Дорога спускалась у глибокий вузький яр, знову піднімалась на горб, то знов западала в долини.

Серед лісу замаячила хатина, прикрита білим товстим шаром м'якого снігу, зачорнів вивід на покрівлі, зачорніли вікна, неначе темні плями. Коло хатини була прогалина: на тому місці неначе хто розкинув пишний фантастичний квітник: кружало густого терну було ніби виткане з павутиння та срібних ниток; розкидані кущики собачої бузи, папороті та бур'яну стали схожі на невидані квітки, викувані зі срібла; висока одним одна береза спустила до самого долу розкішні тонкі гілки, неначе розчесані довгі коси, присипані срібним пилом.

За Іваном Нечуєм-Левицьким [34]

1. За допомогою яких порівнянь автор описує «фантастичний квітник» зимового пейзажу?
2. Знайди в тексті слова *діаманти*, *срібло*, *срібний*. Чому доречно порівнювати красу зимового пейзажу саме з цими коштовностями?
3. Яка картина могла б стати ілюстрацією до цього опису? Намалюй свою ілюстрацію і влаштуйте з однокласниками виставку робіт.

Пишний січневий ранок

Зорі тихо блимали на темному небі. Твердий, як цукор, сніг світився блакитним світлом у темряві ночі.

А потім зайнявся пишний січневий ранок. Золотий промінь сонця перелинував зі сходу на захід, і вершечки синіх хмар запалали червоним полум'ям. Сонце, мов велика червона діжа, випливало з-за краю землі та обгорталося блискучими хмарками, що спалахували від сонячного проміння, мов солома від вогню. Виплигло. Дерев, одягнені в ле-

геньку одержу зі срібного інею, облились рожевим світлом. Проти синіх важких хмар, що оповили захід, здавались вони рожевими тінями. А на сході, між блакитним небом та білим снігом, зависла рожева імла, мов блискучий рожевий серпанок. По твердому, рипливому снігу стелились довгі тіні від дерев, хат, тинів. Ясний сонячний промінь срібною доріжкою лежав на снігу межи довгими тінями. Синій дим цівкою здіймався від коминів і змішувався вгорі з рожевою імлою...

Ранок дихав морозом.

За Михайлом Коцюбинським [23]

1. Підкресли в тексті всі прикметники на позначення кольору. Прочитай їх послідовно. Які кольори переважають?
2. У які кольори забарвлює зимовий пейзаж схід сонця?
3. Чи спостерігав / спостерігала ти красу зимового пейзажу? Які речення, ужиті автором, можеш використати, описуючи власні враження про зиму?

У лісі взимку

Насипало снігу в лісі багато, такого пухкого та білого. Ходити в лісі взимку важко людині. А на лижах куди завгодно пройдеши.

Тихо навколо, тільки поскрипує веселий морозець у стовбурах сосен, ялинок та дубів.

Скрип-скрип...

Тварини лісові снігу й морозу не бояться. Одяглися в тепле хутро звірятка, у густий пух пташки й шукають собі їжу.

Під дуплом старого дуба миша собі ще влітку нірку вирила, наносила тоненьких травинок і сухого моху — зробила тепле кубельце. Спала миша, виспалась, треба піти й погуляти. Вилізла з нори, озирнулася навкруги. Тихо, очі сліпить білий сніжок.

Засипав сніг стежечку, що миша протоптала, прогулюючись. Вилізла вона на пеньок, дивиться — сухе насіннячко сюди вітер приніс. Поласувала сухим насіннячком і почала хутро своє чистити. Аж гульк — прямо над нею щось чорне й велике впало на стовбур дуба. Перелякалася миша, бо ворогів у неї багато. Перелякалася та — шубовсть із пенька прямо в нірку. Сидить, не поворухнеться. Зраділа, що втекла від страшної халепи.

Що ж воно за страхіття впало на стовбур? Тихесенько визирнула миша з нори, роздивилася, аж то дятел прилетів жуків шукати. Це птах

не страшний. У дятла дзьоб міцний і лапи, мов гачки. Чіпляється дятел за кору дерева й лазить, куди захоче, — угору, униз, в один бік, у другий бік. Лазить дятел весело по деревах і — стук-тук дзьобом, тук-стук...

Працює дятел, аж цурки летять.

Ось під корою сховався на зиму жучок-шкідничок. Улітку буде цей жук дереву шкодити. Дятел колупнув кору, зирк — жучок. Схопив жука й проковтнув.

Так і працює дятел цілісінький день — винищує шкідників, що під кору поховалися.

Побачила миша дятла — вилізла з нори. Раптом стрибнула на пеньок білка, шишка соснова в неї в лапах. Сіла білочка снідати. На мишу, на дятла позирає, шишку гризе, насіння вилущує.

А хто воно там стрибає між кущами, серед сухого бур'яну? Дятел писнув тихо й замовк, білка насторожилася, а мишка вже не тікає в нору — поглянути цікаво на того великого звіра. Білка не тікає, дятел працює спокійно — значить, звір не страшний.

Та то ж заєць пухнастий шукає собі захисний куточок для відпочинку! Стрибнув до молоді дикої груші, погриз трохи кори й прямо до пенька, де мишача нора. Отут він і відпочине. Звірята не страшні зібралися. Лисицю або вовка здалеку помітять дятел та білочка. Тікатимуть вони — заєць і собі пострибає, не наздоженуть.

Не знав заєць, що його слідом давно вже лисиця йде та стежить за ним. Виривав собі ямку під пеньком заєць і ліг, задрімав. Тепло йому у своєму хутрі в затишку лежати. Коло нього миша прогулюється, шукає поживи.

А лисиця здалеку побачила білочку й дятла. Присіла тихенько. Бо знає — сполохають зайця, тільки почне вона наблизитися до пенька. Не впіймає тоді прудкого вуханя. Сидить лисиця й чекає.

Тихо навколо в лісі.

Аж ось зарипів сніг здалеку, зашелестів сухий бур'ян, об дерево вдарилася гілка. Розмову чути.

Білочка стрибнула. Заєць помчав. Лисиця шмигнула поза кущами. Усі звірі кинулися врозтіч. А миша залізла в нірку й сидить. Сидить і боїться визирнути.

Це ми з Василем у ліс прийшли й наробили переполоху...

Роздивилися ми з Василем сліди на снігу й зрозуміли все, про що оце вам і розповіли.

Олександр Копиленко [21]

1. Які «нестрашні звірята» зібрались у зимовому лісі біля пенька?
2. Хто є ворогом для лісових звірят?
3. Яку користь приносить лісу дятел?
4. Хто «прочитав» історію лісових звірят на снігу і розповів про неї читачам?
5. Як ти гадаєш, чи важко читати сліди на снігу?

Зелений острів

Лягла на землю біла тиша.
В новому році — все нове.
Снігами січень око тішить,
але морозом вухо рве.

Вже поховались від морозу
під кучугурами в садку,
немов ведмеді у барлозі,
кущі калини, кущ бузку.

Та як зелений острів літа,
стоїть сосна за ворітьми,
хоч їй і сумно зеленіти
одній у таборі зими.

Я протоптав по білій тиші
рипучу стежку до сосни:
удвох нам буде веселіше
дозимувати до весни.

Анатолій Качан [17]

1. Про які дерева згадує автор вірша?
2. Який колір принесла в зимовий пейзаж сосна?
3. Чому вона нагадала авторові про весну?
4. Чому, на твою думку, вірш має назву «Зелений острів»?

Чому Лютий короткий

Чи то жарт напівзабутий,
чи одна із небилиць —
тільки чув я, ніби Лютий
довгий-довгий був колись.

Він у шапці-невидимці
мандрував собі щодня
по дорозі, по стежинці,
по заметах навмання.
Де не ступить — наче глиця
стане вмить колючий сніг,
на льоту замерзне птиця
і впаде йому до ніг.
А дихне — ставки і ріки
лід заклить аж до весни,
і поснуть, бува, навіки
судаки, лящі, лини.
По горбах і кручах голих
мерзнуть кози і зайці...
І забили тут на сполох
побратими-місяці.
На узліссі просто неба
раду скликали мерщій.
— Гріти землю швидше треба! —
загули навперобій.
Ну, а Лютий не зважає,
все те байдуже йому.
Не припас, мовляв, тепла я.
Де ж тепер його візьму?
І сказали побратими:
— Це турбота не твоя.
Вахту Березень нестиме
від сьогоднішнього дня.
...Чи то жарт напівзабутий,
а чи й вигадка, гляди, —
тільки от говорять люди,
що відтоді місяць Лютий
став короткий назавжди.

Вадим Скомаровський [48]

1. Яку шкоду робив лісовим мешканцям місяць Лютий?
2. Що вирішили на своїй раді побратими-місяці?
3. Як автор дає зрозуміти читачам, що розказана ним історія є вигаданою, а не відбувалася насправді?

Вони над нами догори ногами

Хто з нас не милувався білосніжними хмаринками на тлі блакитного неба, які змінювали форму, перетворюючись з чудернацького баранчика на казкову фею, дивовижного звіра, бублик, пташку, парасольку? Напевно, так само давні люди вдивлялися у нічне небо, намагаючись зрозуміти, на що схожі обриси деяких груп зір. Що підказувала їхня уява, ми бачимо на стародавніх зоряних атласах: більшість сузір'їв на небесній сфері мають назви тварин.

Сьогодні кожен шанувальник астрономії знає, що на зоряному небі є 88 сузір'їв, які мають чітко визначені межі. Але так було не завжди. Перенесімося подумки в Давню Грецію: тут знали лише 48 сузір'їв, які описав у 150 році відомий давньогрецький астроном Клавдій Птолемей, а багато з тих, про які ми знаємо сьогодні, не мали ще імен. У XIX столітті небо вже поділили на 117 сузір'їв. Що ж, звідарі плідно попрацювали впродовж двох тисяч років. Як, зрештою, і за останні 200 років: треба ж було дати лад небесному господарству. На першому конгресі Міжнародного астрономічного союзу в 1922 році фахівці залишили на небі лише 88 сузір'їв.

Історія про те, як змінювалися сузір'я на зоряній карті, могла б бути надто довгою. А тому ми зупинимося детальніше лише на тих, які мають назви тварин.

На небесній сфері 35 сузір'їв названі на честь тварин: Райський Птах, Орел, Овен, Жирафа, Рак, Гончі Пси, Великий Пес, Малий Пес, Кит, Хамелеон, Голуб, Ворон, Лебідь, Дельфін, Золота Риба, Малий Кінь, Журавель, Ящірка, Лев, Малий Лев, Заєць, Вовк, Рись, Муха, Павич, Риби, Південна Риба, Скорпіон, Змія, Телець, Тукан, Велика Ведмедиця, Мала Ведмедиця, Летюча Риба, Лисичка.

Велика Ведмедиця — найвідоміше сузір'я в Північній півкулі. Воно має багато різних назв у легендах народів світу: Великий Ківш, Віз, Колісниця, Сім Биків. Не всі шанувальники небесних красот знають легенди про походження найменування цього сузір'я. І кожного заганяє у глухий кут запитання: чому на давньому зоряному атласі Велика Ведмедиця має такий довгий хвіст? Хіба бувають такі ведмеді? І якщо так, то де?

Ти можеш знайти безліч пояснень цього дивного хвоста. Серед них є і суто міфічні, і навіть псевдонаукові. Так, дехто вважає, що найяскравіші зорі Великої Ведмедиці 50–100 тисяч років тому і справді могли вимальовувати на небі щось схоже на велетенського ведмедя, але з плином часу внаслідок власних рухів зір у нього «виріс» хвіст. Десятки тисяч років тому небо виглядало інакше. Однак навіть сто тисяч років тому «хвіст» у Ведмедиці був, і навіть ще довший та пряміший, ніж зараз. І не останню роль відіграє фантазія художників. Існує інший давній атлас зоряного неба, у якому теж зображений ведмідь, але не бурий, а білий. І хвіст у нього цілком нормальний!

Проте зорям байдуже, як ми їх називаємо, як групуємо у сузір'я. Вони вічні!

За Дарією Бідою

1. Скільки сузір'їв розрізняють астрономи на зоряному небі?
2. Які сузір'я на зоряному небі названо на честь тварин?
3. Як різні народи світу називають сузір'я Великої Ведмедиці?

Чому житла людей у різних частинах світу — різні?

Давні люди ховалися від негоди і диких тварин у печерах і дуплах. Відтоді минули тисячоліття, і людина почала сама будувати житла. Сучасні будинки у всьому світі дуже схожі один на одного: це багатопверхові багатоквартирні будівлі з надійних і довговічних матеріалів — скла, заліза й бетону. Але ж іще двісті років тому кожен народ і кожна країна мали свої традиційні, не схожі на інші, житла.

Одними з найвідоміших мешканців африканського континенту племена аборигенів — масаїв. Оскільки основна їжа масаїв — м'ясо домашніх тварин, то їхнє життя дуже залежить від наявності корму для худоби. Масаї ведуть кочове життя, вони весь час пересувають зі своїми чередями в пошуках джерел води і кращих пасовищ. Діти ночувель масаї будують тимчасові житла: плетуть каркас із гілок і обмазують його коров'яком. У цих хатинах немає вікон, а вогнище розташовується всередині, поруч із постелями зі шкір тварин.

А от китайці здавна займалися рибальством і вирощували рис у затоплених полях. Щоб захистити своє майно від води, вони будували будинки на палях. Робиться це так: у землю вкопують стовпи, на н

кладуть дощатий настил і вже на дошках ставлять невеликі дерев'яні будинки. У степах Китаю живуть скотарі-кочівники. Вони віддають перевагу переносним будиночкам: чумам і юртам, які роблять зазвичай з очерету і бамбука.

Традиційний японський будинок у своїй основі має каркас із з'єднаних між собою дерев'яних або бамбукових стовпів і поперечин. Кімнати в японському будинку можуть змінювати форму завдяки розсувним дерев'яним перегородкам, обклеєним прозорим папером або щільним картоном, що замінюють стіни.

Ескімоси з Канади зазвичай будують для себе іглу — схожу на купол будівлю, складену з блоків замерзлого снігу. Зберегти тепло всередині допомагають шкури, якими покривають стіни.

Колись безкрайні землі Північної Америки населяли численні племена індіанців. Найвідоміше житло індіанців — вігвам: сплетений із лози каркас, який покривали циновками з кори й очерету. Більшість інших жителів північноамериканських індіанців були схожими на вігвами: дерев'яна основа, покрита листям або обмазана ззовні глиною чи землею.

У перекладі з англійської слово «cottage» означає сільський будинок. З'явившись в Англії наприкінці XVI століття, двоповерхові котеджі стали традиційними будівлями як для села, так і для міста. На першому поверсі переважно розташовували вітальню, кухню, господарські приміщення, на другому — кілька спалень. У містах частину першого поверху часто відводили під невеличкий магазинчик або майстерню. Щоб надати будиночкови ошатності, на рівні другого поверху котеджі білили, а пізніше почали фарбувати в різні, здебільшого червоно-жовті кольори.

У Швейцарії дуже багато невеличких поселень, розташованих на схилах Альпійських гір. Традиційне житло у цій місцевості — так званий альпійський будинок. Нижній поверх у ньому кам'яний, там розміщують кухню і приміщення для худоби. Верхні один-два поверхи — дерев'яні, тут житлові приміщення. Опалювали альпійські будиночки за допомогою камінів. Дахи таких жителів похилі, щоб на черепиці не затримувався сніг. Швейцарці шанують традиції, тому й сьогодні прирашають покрівлі своїх будинків фігурними вежами і флюгерами.

За Тетяною Лагуною [25]

1. Які житла будували в давнину жителі Китаю?
2. Який народ будує житло з блоків замерзлого снігу?
3. Чим відрізняється котедж від альпійського будинку?

Чому кажани бачать вухами?

Ото було б добре, якби ми вміли бачити вухами! Знайти свій шлях у суцільній темряві, не ремонтувати поламаного ліхтарика на велосипеді, посеред ночі крадькома тягати шматочки сиру до ліжка й ласувати ними, досхочу насолоджуватися коміксами під ковдрою. На жаль, люди не здатні бачити вухами: нам потрібні очі та світло. Кажани інакші — вони спроможні знайти свій шлях навіть у найтемнішу ніч.

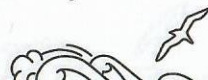
Велика нічниця — один з найвідоміших видів кажанів, хоча порівняно з нами ці створіння не такі вже великі й помітні. Від голови до хвоста тіло нічниці сягає лише восьми сантиметрів, тобто не більше за мобільний телефон. На голові у кажана не просто вуха — прямо якісь супутникові антени. Вуха нічниці більші за розміром, ніж її голова. Якби були на світі люди з такими великими вухами, вони б, мабуть, своїм виглядом лякали левів. Однак для кажанів такі вуха цілком нормальні. Ба більше, саме вони кажанам і потрібні, бо ці створіння вухами бачать!

Чують кажани набагато краще за людей; їхні вуха вловлюють надзвичайно високі звуки — такі, що не чутні людям, бо належать до діапазону так званого ультразвуку.

Та й це ще не все. Кажани спроможні розчути й те, що не видає жодного шуму: скажімо, стіну, гілку чи коника на листку дерева. Мало які тварини на таке здатні. Але кажани використовують свої вуха з тією самою метою, задля якої інші використовують очі, — для орієнтації. Тому можна сказати: у кажанів такі великі вуха, щоб краще бачити.

Спосіб, яким вони «бачать», тобто орієнтуються на своїй території, унікальний у тваринному світі. Науковцям знадобилося кілька століть, щоб детально в ньому розібратися. Попри це, ще й сьогодні розгадані не всі секрети «бачення» кажанів.

Звуки — необхідна умова для унікальної здатності кажанів «бачити» вухами. Ці тварини не просто слухають звуки довкола себе — деякі вони видають самі. Ультразвуковий писк кажана має дуже високу частоту й легко відлунює, навіть якщо він стикається із зовсім невели-

локацією, і кажани чудово його опанували!

Під час польоту тварина постійно видає ультразвукові коливання. Ті відбиваються від дерев, стін чи дрібних комах та повертаються до кажана, але в дещо зміненому вигляді — так само, як луна в ущелині спотворює наш голос. Завдяки величезним вухам кажани можуть легко отримувати та оцінювати ультразвукові сигнали: був то звук з правого боку чи з лівого, це кущ чи дерево, дерево листяне чи хвойне. Усе це свідчить про високу здатність мозку кажанів опрацьовувати звукові сигнали, що повернулися. Деякі види навіть можуть розрізнити, чи досить апетитна комаха попереду, комар це чи метелик.

За Уллею Штоєрнагель та Ульріхом Янссеном [59]

1. Які тварини можуть «бачити» вухами?
2. Які звуки можуть розрізнити кажани?
3. Як кажани використовують ехолокацію?

Як народжується перлина?

З давніх-давен люди цінували коштовні камені-самоцвіти — дари землі. Не менше їх вабили й безцінні дари морських глибин.

Перлина... Коштовність, що утворилася під водою, вражає нашу уяву. Але й саме утворення перлин — справжнісіньке диво! Щоб у теплих морських глибинах народилась ця краса, мусить збігтися декілька випадковостей.

По-перше, піщинка або камінець має потрапити поміж стулки черепашки молюска. По-друге, бажано, щоб цю черепашку знайшли не дуже швидко. Перлини граються в хованки з ловцями: найцінніша та, що більша, тобто та, яку знайдуть пізніше.

Професія пірнальників за перлинами (їх ще називають ама) налічує понад 2000 років. До середини ХХ століття ама пірнали в море без спеціального спорядження. На тілі вони мали хіба що пов'язку з поясом, яка слугувала талісманом від акул, і великий ніж. Сучасні пірнальники мають спеціальні захисні костюми, а в деяких регіонах — маску і ласті. Ама пірнає на глибину близько 20 метрів, надовго затримує дихання, уважно оглядає дно і водночас остереігається акул.

Лише наприкінці ХІХ століття люди навчилися вирощувати перлини в лабораторіях. І зараз понад 90 % усіх перлин у ювелірних прикрасах вирощені штучно.

Перлини народжуються не лише в морі, ай у прісноводних водоемах. Річкові перлини дрібніші і набагато дешевші, часто не дуже правильної форми. А їхні мушлі-перлівниці, навпаки, більші, бо в кожній може одночасно зростати до двадцяти перлин.

Звісно, найціннішими завжди будуть справжні великі морські перлини!

За Оленою Крижановською [24]

1. Які коштовності народжуються в морі?
2. Що потрібно для того, щоб виросла перлина?
3. Хто такі ама?
4. Чим відрізняються морські перлини від річкових?

Завдання

1. **Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, уміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.**

1. Яку назву має найвідоміше сузір'я Північної півкулі?

А Водолій	Б Риби
В Велика ведмедиця	Г Лев

2. Хто будує житло на палях?

А масаї	Б ескімоси	В японці	Г китайці

3. Чим «бачать» кажани?

А очима	Б вухами	В крилами	Г носом

4. Як називають професійних пірнальників за перлинами?

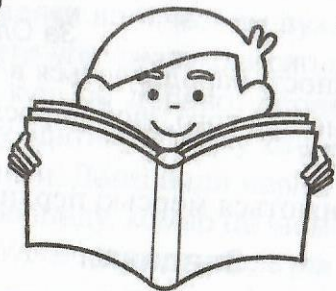
А або	Б ара	В аза	Г ама

2. **Гра «Так-ні». Які з наведених тверджень правдиві, а які — ні?**

- Сьогодні на зоряному небі розрізняють 88 сузір'їв.
- Найвідоміше сузір'я в Північній півкулі — Овен.
- Масаї живуть в Австралії.
- У степах Китаю скотарі-кочівники будують житло на сваях.
- Найвідоміше житло індіанців — вігвам.
- Котеджі здебільшого фарбують у червоно-жовті кольори.
- Дахи традиційних альпійських жител похилі, щоб ними могли з'їжджати лижники.
- Велика нічниця — один з найбільших видів кажанів.
- У кажанів такі великі вуха, щоб краще бачити.
- Професія пірнальників за перлинами налічує понад 2000 років.
- Річкові перли цінніші, ніж морські.

КАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Цікаві та захопливі пригоди незвичайних героїв чекають на тебе в книжках відомих українських письменників Сашка Дерманського, Лесі Мовчун, Марини Павленко.

Сашко Дерманський створив для дітей справжній казковий світ у творі «Король буків, або Таємниця Смарагдової книги». Герой цієї книги — малий бука Гаврик — разом зі своїми справжніми друзями драконицею Джульєттою, мудрим лепрехуном Шмигуном, завбачливим пугачем Понтієм та маленьким горобчиком Петякою намагається розгадати таємницю Смарагдової Книги, а ще перемогти жадливого чаклуна Нарита.

Казкова повість Лесі Мовчун «Учні Дріматії» вчить нас, що стати кращим ніколи не пізно. В уривку, який ти прочитаєш, казкові пригоди лише розпочинаються. Аби дізнатися, що далі сталося з картами теплою, що за таємничі друзі чекали на Ярославчика та які дивовижні пригоди трапилися з хлопчиком, радимо прочитати захопливу книжку повністю.

Книга Марини Павленко «Півтора бажання. Казки з Ялосоветиної скрині» знайомить нас із незвичайною бабусею Ялосоветою, яка збирала казки. Багато їх умістилося до чарівної скрині! Серед них — недбала та необережна, неймовірна та забудькувата, вередлива й ощадлива. Одна з них, «Недбала казка», уміщена в цьому розділі, розповідь про не надто акуратну дівчинку, яка стала дуже-дуже охайною.

Щиро сподіваємося, що прочитані уривки спонукатимуть тебе піти до бібліотеки чи книжкової крамниці, щоб узяти до рук книжку та прочитати її від початку до кінця.

Король буків, або Таємниця Смарагдової книги

Уривок

— Ласкаво прошу до Печери Понтія, шановні мої, — грічно проказав пугач, коли Джульєтта приземлилася і зсадила зі спини своїх наляканих пасажирів.

— І на чию, цікаво, честь цю печеру так названо? — роззираючись у майже цілковитій темряві, спитав Гаврик.

— На честь її першовідкривача, тобто вашого покірного слуги, — гордо пояснив Понтій. — Років п'ятдесят тому, коли я був ще малим пуцьвірінком, ми з братами (а нас у матінки було аж восьмеро) любили гратися в піжмурки серед скель. Малі, ми не відали страху, часто гасали неподалік Чорного озера. Якось я й надибав цю затишну печерку. Звісно, тут мене ніхто ніколи не міг знайти.

— І що ми робитимемо далі? — спитав Шмигун.

— Для початку давайте познайомимось, — запропонувала Джульєтта.

— Я Шмигун, — відрекомендувався лепрехун.

— Мене звать Джульєттою, це ось Гаврик, а це — Понтій, — сказала дракониця.

— В мене тут є невеличкі запаси хмизу, — завважив пугач. — Хтось має сірники?

— Я маю, — сягнув до кишені свого поношеного лапсердака Гаврик.

Бука вправно розпалив багаття. Всі зручно вмостилися довкруг вогню і, як за командою, втупилися у лепрехуна.

Шмигун зрозумів, чого від нього чекають нові знайомі.

— Триста років тому, — залунала розповідь, — коли я був зовсім хлопчиськом і ще мав на ногах обидва черевики, — він з сумом поглянув на свою босу ногу, — мені до рук потрапила одна надзвичайно цінна річ. Ви вже знаєте, про що я кажу...

— І гадки не маємо, шановний, — кинув Понтій. — З цього місця попрошу розповідати детальніше.

— Мені до рук потрапив щоденник Крива...

— Кульгавий Колобок!.. — тільки й зміг лайнутись пугач.

— Я хоч і не дуже цікавився війною, — продовжував Шмигун, — більше грою в цурки-палки, квача чи в ножа, проте знав, що вона скоро закінчиться. Дракони стали подібними до запальничок, яким забракло газу, а сам Крив, хоч і був дуже могутнім чарівником, не міг подо-

рати ворога. Чув я, що хтось із побратимів буки зрадив його, але що сталося точно, не знаю.

Одного дня я сидів на даху бабиної клуні й спостерігав за повітряним боєм драконів і відьмаків. Дракони програвали битву: один за одним вони падали, обплутані тросами. Баталія відбувалася над Чорним озером, тому деякі дракони тонули у в'язких обіймах смоли, а деякі — розбивалися об гострі шпичаки скель.

Лише від одного з твоїх, Джульєтто, родичів відьмаки на мітлах відлітали, як горошини від стіни. На тому драконові сидів вершник. Безумовно, він застосовував якісь потужні чари. Та раптом щось трапилось: чари перестали діяти, і Блискавична Ескадра дуже швидко обплутала сміливців павучими тенетами. Останній дракон теж упав.

Цієї миті моя хлоп'яча цікавість перемогла страх, і я кинувся до місця бою.

Побіля самісінької води лежав дракон. Це був Спарт — Хранитель драконів. Його знали всі, а особливо ми, хлопчаки-відчайдухи, що так захоплювалися силою, спритністю й розумом ватажка драконів. Тепер він виглядав переможеним. Підім'явши під себе крило, Спарт лежав у калюжі власної рубінової крові й ледь-ледь дихав.

Поруч лежав Крив — король буків. Навряд чи знайшовся б хтось у Місті — крім всілякої погані, звичайно, — хто б не любив Крива. Він був надзвичайно справедливим королем і великим чарівником. Допокі не з'явився Нарит...

Бука лежав на боці, спершись на лікоть однієї руки, а другою щось писав у зошиті. Побачивши мене, Крив зрадив і погукав до себе.

— Слухай мене уважно, лепрехунуку, — сказав король буків, — ти мусиш передати цього щоденника одному буці через триста років. Скоро я віч-на-віч зустрінуся з Наритом. Хоча свою силу я втратив, та ще не використав Заклинання підсвідомості. І я готовий спрямувати його на ворога. Це заклинання почне діяти через триста років, тому дуже важливо, щоб ти зберіг щоденник до того часу, коли воно вразить Нарита. Але пам'ятай: мусиш віддати щоденник тільки тому, від чийого доторку чарівна оправа, виготовлена зі шкіри водяного хамелеона, позеленіє.

Потім Крив написав листа й передав мені разом зі щоденником.

— Біжи, малий, — мовив він, — і хай береже тебе Книга.

Триста років я стеріг послання короля буків, закопавши зошит із листом під бабусиною клунею. Коли ж настав час, я дістав щоденник і, ховаючи його, почав ходити скрізь, шукаючи потрібного буку. Декілька

тижнів упертих пошуків не дали результатів. Я відчував, що мною вже зацікавились крилуни й песиголовці. Потрібно було залягти на дно, щоб не занепасти себе. Чесно кажучи, я зневірився у своїх пошуках, був знервований від постійного відчуття, що за мною хтось стежить. А потім я зустрів тебе, Гаврику. На щастя, зустрів. Ви ж самі бачили, що мене того дня винюхали Наритові лягаві.

— Що ж, — підкидаючи в багаття хмиз, мовив бука, — маємо трохи часу до ранку, маємо щоденник Крива, чому б нам його не почитати.

— Давайте, давайте почитаємо, шановні мої, — погодився Понтій, — бо якщо мене не підводить моє «третє око», то в тих записках має бути дещо цікавеньке...

Сашко Дерманський [15]

Про захоплені пригоди лепрехуна Шмигуна і його друзів читай у повісті-казці Сашка Дерманського «Король буків, або Таємниця Смарагдової книги».

1. Які герої діють у творі?
2. Де опинилися герої твору?
3. Хто розповідає історію таємничої смарагдової книги?
4. Коли відбувалися події, про які розповів лепрехун Шмигун?
5. Кого зустрів малий лепрехун на місці бою?
6. За якою ознакою лепрехун повинен знайти майбутнього господаря щоденника?
7. Що вирішили зробити герої твору?

Таємнича картоплина

Уривок

— Нікуди він не поїде.

— Хай з'їздить.

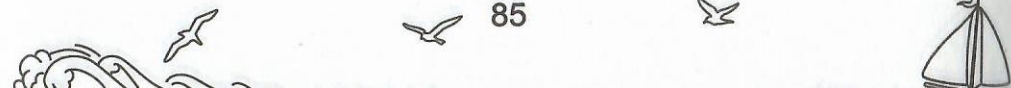
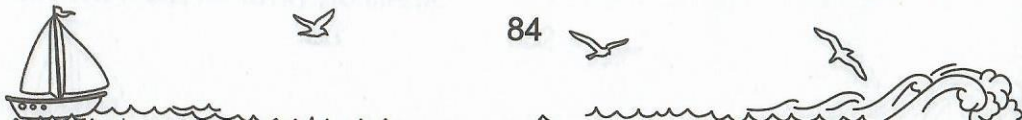
— Ні, не поїде! Так далеко ми Ярославчика не пускали самого.

— Ти кого виховуєш — хлопчика чи дірку від бублика? — поцікавився тато.

Мама розгублено кліпнула очима:

— Ну, от, одразу хлопчик без бублика... Бублик без хлопчика... Звісно, просто хлопчика!

— А якщо так, хай їде!

Ярославчик відскочив од дверей, навшпиньках побіг до своєї кімнати. Ого-го! Він таки їде на канікули! Ви чули: Ярославчика не везуть — він сам поїде! Отак випроводять на поїзд, і хай живе свобода! Та до цього він матиме випробний термін. Мама так і сказала: «Ми мовчки спостерігатимемо, який ти в нас самостійний».

І почалося. Краще б уже вони зауваження робили. А то крадькома Perezираються — і такими багатозначними поглядами! А увечері на кухні зачинаються і шепочуться. «Аяке, поведінку мою аналізують», — сумно думав Ярославчик. І щоб якось розвіятись, усе довше засиджувався за уроками. А коли батьки займалися своїми справами, сам зачинався на кухні — чистив картоплю. Це, значить, щоб заспокоїтись. А одного разу...

— Мамо, звідки в нас картопля?

— Від бабусі. А чого ти питаєш?

— Так собі... Картопля дуже смачна.

Ярославчик сказав майже правду. Картопля була смачна... Та не в тім річ. Йому попався цікавий екземпляр картоплини. Доки він не помив її, вона була звичайнісінькою — брудною і бульбуватою. А коли підставив під струмінь води, почали з'являтися якісь подряпини. Та це ж літери! «Друзі на тебе чхають», — прочитав Ярославчик. «Чого це?» — образився він і знову підставив картоплину під воду. І вже ясніше проступило: «Друзі на тебе чекають».

Цікаво-цікаво... Це не могло бути випадковістю. Якщо то не бабуся розіграє свого внука — значить, на городі побував хтось таємничий і залишив послання. Для Ярославчика! Ех, скоріше б вирішували батьки його долю! І він ще з більшим завзяттям чистив картоплю — так що тепер сім'ї доводилося їсти картопляне пюре на сніданок, тушковану картоплю на обід і смажену — на вечерю. Але на таємничі послання Ярославчик більше не натрапляв...

Ярославчик дуже хотів дізнатися, що ж то йому попалося. Він тільки й думав про це. Сходив у шкільну бібліотеку і перечитав усе, що знайшов про розшифровку давніх письмен. Він дізнався, що вчені роблять справжні чудеса, читаючи написи забутою мовою. Хто ж не знає Жана Франсуа Шампольйона, який став професором у вісімнадцять років і розшифрував ієрогліфи на Розетському камені! Скажемо по секрету від Ярославчика, що на це Шампольйон витратив ще двадцять років.

Стати професором найближчим часом Ярославчикові, напевно, не вдасться. Біда в тому, що картоплину не треба було розшифру-

вати. Усе ясно, як божий день. «Друзі на тебе чекають». Звісно, на те вони й друзі. Але які? Однокласники й так бачили його щодня, не рахуючи суботи й неділі. Отже, картоплину підкинули не однокласники. Мабуть, вона потрапила здалеку. Ярославчик прочитав в одній книзі, що на Філіппінах існувала бамбукова пошта. Коли місцевий мешканець хотів написати листа своєму далекому родичу, він карлюкав, що йому треба було, на бамбуковій паличці. Ну, там: «Уклін тобі, милий серцю далекий родичу! У мене гарний урожай кокосів. Чув, що в тебе є дресирована мавпа. Чи не позичиш її на час збирання врожаю, бо в мене останнім часом болить спина, і дряпатися на пальму прудко, як раніше, я не можу». Може, так писав, а може, коротше — просто «Позич мені мавпу». І йшов відправляти листа.

А через біль у спині не відходив далеко від дому — тільки до дороги. Уткнув бамбукову паличку з письменами прямо в землю і нічим не клопочеться. Бо знає: не сьогодні-завтра йтиме якась добра людина, захопить з собою листа і віднесе прямісінько до далекого родича. Хоч і довго чекати бамбукової пошти, зате листи в дорозі не губляться!

Уявити собі картопляну пошту Ярославчик не міг. Де ви бачили, щоб картопля на дорозі валялася? Піднімуть, почистять і кинуть у борщ. А ти живи собі і навіть не здогадуйся, що на світі є якісь таємничі друзі.

Ех, як вона, таємниця, пекла Ярославчика! А загадкова картоплина всихала і зморщувалась. Невдовзі вона перетворилася на маленький, наче здутий, м'ячик, і написи зникли...

Леся Мовчун [33]

Про інші дивовижні пригоди Ярославчика читай у захопливій книжці Лесі Мовчун «Учні Дріматії».

1. Яке випробування вигадали для Ярославчика батьки, щоб перевірити, чи він уже дорослий?
2. Чому для хлопчика мовчазне спостереження батьків за його поведінкою витримати було важче, ніж якби вони робили йому зауваження?
3. Який таємничий напис побачив Ярославчик на картоплині?
4. Придумай власну розповідь про те, звідки взялася картоплина з таємничим написом.

Хатка для Нехайка

(Недбала казка, перемотана Ялосоветою
з уст однієї дуже охайної дівчини)

Софійка вже величенька, і мама навіть доручає їй прибирати в хаті. «Дякувати Богові, діждала помочі», — радіє. Спочатку підсобляла доні, повчала, показувала, а далі прибирання вже цілком на Софійку полишила. Дівчинка ніби й старається, та надовго її не стає. Там ганчіркою шурнула, тут віником змахнула — вже наче й зморилась, і чи то ноги тремтять, чи то голова поболює... Сяк-так зі стелі павутину зняла, а до кутків руки не доходять. Як-небудь замете сміття, ото ще дещо на совок збере, а решту — в куточок, під шафу кухонну: хто там додивиться? Зітхне полегшено: от і прибрала! І втома десь ділася: гайда на вулицю!

Мама й справді по закапелках не нюжить. Знай, нахвалює доньку, що поміщиця росте.

А Софійка — рада.

Так вона й привчилася: віником шур-шур — та в куточок під шафу! Шур-шур — та в куточок! Нехай собі — ніхто ж не помітить!..

Якогось разу теж отак домела. Раптом із-під шафи — неначе горошинка викотилась. Софійка хотіла і її підмести, але горошинка швиденько сама назад під шафу поторохтіла. Смішно так торохтить — наче співає хто! Прислухалася — таки поспівує:

Перинка з павутинок!

Перинка з павутинок!

«Цур тобі, пек! — думає. — Що тільки не приверзеться, як переобишся!» Та й побігла відпочивати.

Минає день-другий. Знову: не встигла домести до порога, як із-під шафи горошинка випорскує. Та де там горошинка — з горішок завбільшки! Тільки націлилась віничком, а горішок сам назад покотився!

Перинка з павутинок!

Подушка з порошинок!

Перинка з павутинок!

Подушка з порошинок! —

почулося дівчинці.

— Ой, це я знову переморилась, бо знову привиджується! Зроблю-но перерву!

Кілька днів Софійка й за холодну воду не бралася: відпочивала. Мамі — не до прибирання: крутиться на роботі, як білка в колесі.

Нарешті дівчинка знов узялася порядкувати. Справненько позамітала, підлогу помила. Ну, звичайно, кутків не чіпала: нехай, іншим разом колись! І сміттячко: щось на совок, а щось — як і завше.

Добралась уже до шафи, аж звідти викочується — завбільшки з яблуко! Ще й пританцьовує:

Перинка з павутинок!

Подушка з порошинок!

Під шафою оселя,

живу собі веселий!

І вже добре видно Софійці, що ніяке то не яблуко, а маленький та кругленький чоловічок! Такий нечупара! Штанці аж лиснять, сорочина — як свята земля, рученята брудом обросли, під нігтиками — темніше ночі темної — чорно!

Уже мав під шафу шаснути, а Софійка — за барки:

— Ти хто?

— Як це хто? Нехайко! — веселенько блимнув оченятами.

— Що ти робиш у мене під шафою?

— Не в тебе, а в себе! У мене під шафою хата!

— Ти чого невмиваний? Хоч би нігті позрізував!

— Ет, нехай! — махнув рукою. — Мене все одно там ніхто не бачить!

— Де ти взявся на мою голову? — дивувалась дівчинка.

— Як це де? З порошинки! Ти що, не чула? Якщо порошинку довго не чіпати, якщо тримати її в сухому, ще й сміттячком зверху вклати, з неї може вилупитися хлопчик-нехайко.

— Хлопчик? Нехайко? — роззявила рота Софійка.

— І не один, — охоче хвалився замазура. — Я тобі таємницю відкрию: скоро матиму братиків!

— Бра-а-атиків?! — аж похолола дівчинка.

— Не рада? Але хто ж нас розвів, як не ти? Хто, як не ти, викохує нас по всіх закапелках? Тепер дивуєшся? Хрещена мати називається! — обурено пирхнув Нехайко і вмовк.

Софійка теж мовчала. Тільки мимоволі здмухнула з Нехайкового плеча соняшникову лущайку.

КАЗКИ ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Усі діти полюбляють читати казки. Дитячі письменники охоче вигадують неймовірних героїв і описують дивовижні пригоди. Героями сучасних казок можуть бути або незвичайні істоти, або звичайні діти.

Головним героєм німецького письменника *Пауля Маара* став вигаданий персонаж — Суботик. У своїх книжках письменник змальовує прекрасний світ дитинства, яке в нього було нещасливим, адже він рано втратив матір.

Книга про Мері Поппінс англійської письменниці *Памели Треверс* розповідає про незвичайну няню, яка не лише любить своїх підопічних Джейн та Майкла, а й уміє власноруч творити справжні дива. Прочитавши уривок «Коржики з імбиром», ти довідаєшся, які несподіванки можуть чекати нас у звичайній крамниці солодоців, а також разом із героями твору розгадаєш таємницю золотих зірок.

Фінська письменниця *Туве Янсон* створила захопливий фантастичний світ мумі-тролів — добрих та щирих істот, що безтурботно живуть у своїй мумі-долині. В уривку, який ти прочитаєш, ідеться про відважного Мумі-троля та його друга Чмиха, про камінчики-перлини з дна моря, найсправжнісіньку печеру та цінність справжніх друзів.

Правда, тобі вже хочеться прочитати ці твори?

Що не день, то субота

Уривок

Пана Пляшкера розбудив голосний спів над самісіньким вухом. Спочатку йому здалося, що це сон, і він повернувся на другий бік. Але спів не припинявся. Дзвінкий, пронизливий голос виспівував украй фальшиво:

Спіть, татуню, люлі-люлі,
спіть до ранньої зорі.
Хай насниться вам лисиця,
що живе у димарі.
Вовк, що лазить по деревах.
Слон, що плаває, як кит.
Крокодил, що аж у хмарах
їсть ромашки на обід.

Пан Пляшкер ураз прокинувся й сів у ліжку. Надворі яскраво світило сонце. Був недільний ранок. А поруч сидів Суботик і виспівував. Пан Пляшкер пригадав усе: вчора він привів сюди цю загадкову істоту, цього голосистого Суботика, якого тепер не може спекатися.

— Ти й досі тут! — зітхнув він.

— Авжеж, татусю, — кивнув головою Суботик і заходився гризти кошик на папери.

— Облиш мого кошика! — засичав пан Пляшкер.

— О! Кошик, виявляється, з картону! — здивувався Суботик. —

А картон мені дуже смакує!

І з'їв кошика з усім, що в ньому було. Потім, плямкаючи, почав оглядати стілець.

— Не смій їсти мого стільця! — наказав пан Пляшкер і хутенько сів на нього.

— А стілець із дерева! — визначив Суботик і почав обнюхувати ніжки. Але пан Пляшкер так поставив свої ноги, що Суботик не міг підступитися до стільця. Тоді він виліз на стіл і заходився їсти квіти, що стояли у вазі.

— М-м-м, дуже смачний салат, — сказав він, наминаючи квіти на повен рот.

— Не смій нічого тут їсти! — вигукнув пан Пляшкер. Він був такий схвилюваний, що навіть забув стишити голос.

Але Суботик наче й не чув. Він запахнув вазу до рота й смачно захрумтів.

— Скло з водою, — приказував він, цмокаючи, — дуже смачна страва!

Потім Суботик підійшов до грубки і почав старанно обнюхувати її.

— Ти ба! Залізна грубка! — вигукнув він. — Залізо мені теж смакує!

Від захвату він аж очі закотив і погладив себе по животі.

— Прошу тебе, не чіпай нічого в моїй кімнаті! — поспіхом мовив пан Пляшкер, злякавшись, що Суботик з'їсть іще й грубку. На щастя, він вчасно згадав, що, розмовляючи із Суботиком, треба завжди вживати слово «прошу».

Суботик відразу ж кинув обнюхувати грубку. Він навіть вийняв з рота уламок вази, який не встиг проковтнути, обережно поклав його на стіл, а сам сумирно й чемно вмовився на стільці.

— Ось таким ти мені більше подобаєшся, — похвалив його пан Пляшкер. — Але де ж тепер узяти нового кошика на папери?

— Завтра купимо, тату! Адже ми однаково підемо купувати для мене одяг. Мені так хочеться до універмагу!

— Суботику, прошу тебе, послухай! — сказав він суворо.

Суботик відразу ж кинув сміятися й поглянув на пана Пляшкера.

— Ти вже попоїв, — сказав той, — а я голодний. Доведеться знову захвати тебе в рюкзак і винести надвір. Зробимо прогулянку за місто! Збирайся і ходімо, біжімо, летімо!

— Чудово! Прогулянка за місто! — вигукнув Суботик.

Він миттю заліз у рюкзак і заспівав:

Стюардеси і пілоти,
приготуйте вертольоти
і космічні кораблі,
що літають круг Землі.

Заметіть аеродроми.

Вже йдемо ми! Вже йдемо ми!

— Скільки тебе просити, щоб ти сидів тихо! Крім того, ми нікуди не летимо. Ми підемо пішки.

— Але ж ви щойно сказали, що ми полетимо, — заперечив Суботик і визирнув із рюкзака.

— Я сказав «летімо», маючи на увазі, що нам треба поспішати. А зараз, прошу тебе, сиди тихо, — сказав пан Пляшкер і зав'язав рюкзак. Тоді одягся, завдав рюкзак із Суботиком на плечі і мовчки вийшов з кімнати.

Він минув кілька вулиць, аж поки дістався на край міста. Далі пішов полем. Нарешті скинув з плечей рюкзак і випустив Суботика.

— Ой, які смачні камінці! — вигукнув той і почав надкушувати один по одному камінці, що ними була всипана земля.

— Суботику, ти поїж отут, а я тим часом піду до лісової кав'ярні. Хай кожен із нас матиме ту страву, яка йому найбільше смакує, — запропонував пан Пляшкер.

— Згода! — відповів Суботик і кивнув головою.

Пройшовши трохи вперед, пан Пляшкер озирнувся і побачив, що Суботик сидить на рюкзаку. В руках у нього — здорова ломака, якою він весело розмахує й вигукує:

— А ось це — з дерева! Дерево, тату, смачніше, ніж скло! Ой, як я люблю отаке ломаччя!

Пан Пляшкер пройшов ще з пів кілометра, поки добувся до лісової кав'ярні. Він замовив обід, попоїв і поринув у роздуми.

Він думав про те, що Суботик завжди зчиняє галас, ніколи не може втримати язика за зубами і вгамувати його несила. І про те, що пани Моркван неодмінно вижене його з дому, коли побачить Суботика. І ще про те, що Суботик з'їв навіть його кошика на папери та вазу з квітами. Він, чого доброго, ще надумає з'їсти і стіл, і стілець, і ліжко.

Подумавши про все це, пан Пляшкер вирішив: «Ні, так далі не можна. Я більше не триматиму в себе Суботика, хоча мені його й шкода».

Він заплатив за обід і непомітно вийшов з кав'ярні через задні двері.

Аби ніхто його не помітив, він ішов лісом, накинув величезного круга і зайшов до міста з протилежного боку. Аж надвечір дістався він додому, втомлений і змучений докорами сумління.

Тихесенько відімкнув він надвірні двері, прохопився до своєї кімнати, замкнувся й увімкнув світло. Тоді роздягнувся, накрутив будильник і відгорнув ковдру на ліжку.

На подушці спав Суботик!

— Нарешті ви повернулися, тату! — пробурмотів він крізь сон. — Ви що, заблукали?

— Як ти по-по-трапив до кімнати? — затиноючись, спитав пан Пляшкер.

— Вікно було відчинене, от я й увіз, — пояснив Суботик. — Рюкзак я приніс додому. Він у шафі.

— Тебе бачив хто-небудь? — злякано запитав пан Пляшкер.

— Ніхто, — запевнив його Суботик. А трохи помовчавши, додав винувати: — Я тут зробив шкоду, тату.

— Боже мій! Що ти ще накоїв?

— Я ненароком з'їв ручку від вікна! Вона так смачно пахла!

— Ет! Хай їй грець, тій ручці! Більш як півкопи лиха не буде! — сказав пан Пляшкер і, відсунувши Суботика вбік, ліг у постіль.

— Ручка була мідна, — бурмотів Суботик. — Смачна була ручка!

Пан Пляшкер вимкнув світло, і обидва вони швидко заснули.

За Паулем Мааром

Переклад з німецької Володимира Романця [29]

1. Що розбудило пана Пляшкера?
2. Що любить їсти Суботик?
3. Як змінилася поведінка Суботика, коли пан Пляшкер вжив слово «прошу»?
4. Чому пан Пляшкер вирішив утекти від Суботика?
5. Хто чекав на пана Пляшкера вдома?
6. Чому пан Пляшкер не сумував за втраченою мідною ручкою?

Мері Поппінс

Уривок

— Мері Поппінс, а додому ми не підемо ніколи? — розвередувався Майкл.

— Як хочеш, то вертайся додому, — невдоволено кинула вона. — А ми підемо купувати коржики з імбиром.

Вона рушила вперед, котячи візка. Джейн із Майклом пішли слідком, і враз Джейн помітила, що вони йдуть кудись не туди...

— Але ж, Мері Поппінс, ви ж наче сказали, що ми йдемо купувати коржики з імбиром, а це ж зовсім не та дорога, кудюю ми завжди по

них ходимо, — почала була вона, та вмить урвала, спіймавши на собі погляд Мері Поппінс.

— Хто має все покупляти — я чи ти? — запитала Мері Поппінс.

— Ви, — сказала Джейн дуже сумирним голосочком.

— Невже? А я думала — навпаки! — насмішувато промовила Мері Поппінс. Вона злегка крутнула візок, повернула його за ріг і зненацька зупинила.

Джейн з Майклом і собі раптово спинилися позад нього і несподівано побачили, що стоять перед крамничкою. Чуднішої крамнички вони зроду не бачили. Вона була дуже маленька і дуже занедбана. У вітринах висіли злинялі стрічечки барвистого паперу, а на полицях стояли облуплені коробочки з шербетом, хтозна-колишні солодцеві палички і дуже давні, дуже тверді яблучка в ірисі. Між вітринами були низенькі темні двері, куди Мері Поппінс і повезла візок, а Джейн із Майклом рушили за нею.

У тьмяній крамничці діти все ж розгледіли застелений прилавок, що тягся вздовж аж трьох стін, і під склом унизу лежали рядками коржики з імбиром. Вони були так густо всіяні позолоченими зірочками, що від того вся крамничка ніби аж світилася.

Джейн із Майклом озирнулися, дуже цікаві побачити, хто їх обслужить. І неабияк здивувалися, коли Мері Поппінс гукнула:

— Фенні, Енні, де ви?

Голос її ніби відбився луною від усіх стін тьмяної крамнички. І ледве він пролунав, як за прилавком з'явилися дві жінки небачено великого зросту й потиснули Мері Поппінс руку. Тоді пережилися обидві над прилавком, нечувано гучними голосами промовили до дітей: «Доброго здоров'я!» — і потиснули їм руки.

— Доброго здоров'я, міс!.. — Майкл замовк, силкуючись угадати, котру з них як звать.

— Мене звати Фенні, — промовила одна з велетенських жінок. Голос у неї був дуже сумний, начебто вона не вірила, що це її так чемно вітають.

— Який сьогодні гарний день, — ввічливо сказала Джейн до другої сестри, що вже з добру хвилину тримала руку дівчинки в своєму здоровенному кулаці.

— Я — Енні! — сумно повідомила вона. — А взагалі-то людей міряють не по словах, а по ділах.

— А що це я чую? — химерний тонесенький голосок лунав десь близько.

І ось з-поза скляного прилавка виринула та, що говорила. Не диво, що вона мала такий тонісінький голосочок: вона й сама була крихітна й тендітна. І здалася дітям старою, як світ, — з манісіньким жмуточком кіс на голові, тонесенькими, мов патички, ніжками й сухеньким зморшкуватим личком. А проте вона підбігла до них так легко й весело, як молоденька дівчина.

— Ну-ну, оце несподіванка. Господи, та це ж Мері Поппінс з Джоном і Барбарою Бенкс! Що — і Джейн з Майклом тут? Ну, яка ж бо й справді люба несподіванка для мене! Такої я не зазнала, відколи Христофор Колумб відкрив Америку, правду вам кажу!

Вона захоплено всміхалась їм, і її ноженята в невеличких м'якеньких черевичках аж пританцьовували. І зненацька зробила щось дуже чудне. Вона відламала в себе на руці два пальці і простягла один Джонові, другий Барбарі. Та найдивовижніше з усього було те, що замість відламаних пальців умить вирости нові, — Джейн з Майклом добре бачили це.

— Просто цукор собі, їм не зашкодить, — сказала старенька до Мері Поппінс.

— Все, що дасте ви, місіс Коррі, може принести їм тільки користь, — відповіла Мері Поппінс напрочуд люб'язно.

— От шкода! — не втерпів Майкл. — Якби це були м'ятні цукерки!

— Ну, часом виходять і м'ятні цукерки, — радісно сказала місіс Коррі, — ще й до того дуже смачні! Я сама частенько їх смочу, як не могу вночі заснути. Дуже добре на шлунок.

— А що з них вийде наступного разу? — спитала Джейн, з великою цікавістю дивлячись на пальці місіс Коррі.

— Отож! — підхопила місіс Коррі. — У тому-то й штука! Я ніколи не знаю заздалегідь, на що вони обернуться. Іду на ризик, як сказав колись Вільгельм Завойовник своїй матері (я сама чула), коли вона умовляла його не братися завойовувати Англію.

— Ви, мабуть, дуже старі! — сказала Джейн, заздро зітхаючи, як подумала, чи знатиме вона хоч коли-небудь стільки, скільки знає місіс Коррі.

Місіс Коррі закинула назад свою маленьку голівку з жмутиком сивих кіс і зайшлася пискливим сміхом.

— Стара! — вигукнула вона. — Та я просто пискля проти своєї бабусі. Ото таки справді стара жінка, як хочете знати! Ну, але й сама я

пожила на світі чималенько. Як-не-як, а коли світ робився, — пам'ятаю, я ж бо тоді була вже далеко не дитина. Ох і веремія ж тоді зчинилася, леле!

Вона несподівано урвала і так і вп'ялася в Джейн із Майклом своїми маленькими оченятками.

— Ой лишенько, я собі розбалакую, а вас ніхто не обслуговує! Напевне, голубонько, — звернулася вона до Мері Поппінс так, як звертаються до дуже давніх добрих знайомих, — напевно ж, ви всі прийшли по коржики з імбиром?

— Щира правда, місіс Коррі, — чемно відказала Мері Поппінс.

— Чи не хочете, голуб'ятонька, поклювати чогось смачненького? Сьогодні їх приготовано особливим чином — цей спосіб я знаю від Альфреда Великого. З нього був чудовий кондитер, я добре це пам'ятаю, хоча якось коржики в нього пригоріли. Скільки вам?

Джейн з Майклом поглянули на Меррі Поппінс.

— Кожному по чотири, — сказала вона. — Отже, всього дванадцять.

— Візьміть тринадцять! — весело мовила місіс Коррі.

І Джейн з Майклом набрали аж тринадцять — просто цілу гору — чудових, темних, величезних коржиків з імбиром, і на кожному блищала золота паперова зірка.

Майкл не втерпів і відкусив ріжечок одного з них.

— Добрі? — писнула місіс Коррі, і, коли він ствердно кивнув, вона з тієї втіхи підхопила руками сукню і пішла в танок. — Ура, ура, пречудово! — гукала старенька своїм тонесеньким, дзвінким голосочком.

Та ось вона спинилася і вмить споважніла.

— Одначе затямте: я не роздаю їх дарма. Я беру за них плату! Кожний з вас платить три пенси.

Мері Поппінс розцігнула гаманець і дістала звідти три монетки по три пенси. Вона дала по монетці Джейн і Майклові.

— Ну ж бо, — сказала місіс Коррі, — приліпіть мені їх на сукню. Там їхнє місце.

Вони аж тепер придивились до її темної довгої сукні і побачили, що вона вся всипана монетками в три пенси, як маскарадне вбрання яскравими блискітками.

— Мерщій-бо! Приліпіть! — знову сказала місіс Коррі, потираючи руки з радісної нетерплячки. — Вони не впадуть, самі побачите!

Мері Поппінс перша ступнула до неї і приліпила монету на комір сукні місіс Коррі.

На диво Джейн і Майклові, монета пристала.

Тоді й вони приліпили свої — Джейн — на праве плече місіс Коррі а Майкл — на облямівку сукні спереду.

— Просто диво! — сказала Джейн.

— Яке ж тут диво? — захихотіла місіс Коррі. — Принаймні не найбільше з див. — І вона по-змовницькому підморгнула Мері Поппінс.

— Мабуть, нам уже час іти, місіс Коррі, — сказала Мері Поппінс.

Місіс Коррі підступила до дітей ближче і подивилася на них якось загадковим, поважним і допитливим поглядом.

— А ось що мені цікаво, — повільно мовила вона. — Що ви зробите з паперовими зірочками?

— О, ми їх ніде не дінемо, — сказала Джейн. — Ми складаємо зірочки.

— Ах, он як, складаєте? А де ж ви їх держите? — очі місіс Коррі були приплющені, але дивилися ще гостріш, як досі.

— Ну, — почала Джейн, — я свої — під носовими хусточками у верхній лівій шухляді комода.

— А я в шафі, на нижній полиці, в коробці з-під черевиків.

— Верхня ліва шухляда в комоді і коробка з-під черевиків у шафі, — повагом промовила місіс Коррі, ніби запам'ятовуючи це. Потім вона перевела погляд на Мері Поппінс і легенько кивнула їй головою. І Мері Поппінс ледь помітно кивнула у відповідь.

Вони ніби мовчки про щось змовилися.

— А тепер будьте здорові. Приходьте якнайскоріше. Я на вас чекаю!

Голосочок місіс Коррі лунав дедалі тихіше, все завмираючи, а тоді зовсім затих, — незчувшись, як і коли, Джейн з Майклом опинилися на вулиці: вони йшли за Мері Поппінс, що знов читала свій список. Діти озирнулись назад.

— Слухай, Джейн, — здивовано сказав Майкл, — її й сліду немає!

— Отож я й дивлюся, — розгублено озвалася Джейн.

І справді, крамнички не було. Вона десь зникла.

— Дивина! — сказала Джейн.

— А то ні? — підхопив Майкл. — Ну, зате коржикі добрі!

І вони обоє так узялися до коржиків — заходились вигризати з них чоловічка, квітку, чайничок, — що незабаром забули, як та крамничка дивно зникла.

Та їм довелося згадати про все це вночі, коли давно вже погасили світло і вважалося, що діти міцно сплять.

— Джейн, Джейн, — зашепотів Майкл. — Хтось наче скрадається сходами, ось послухай!

— Ц-с-с! — цитьнула зі свого ліжка Джейн, бо й вона чула чийсь ход.

Та ось двері відчинилися, ледь рипнувши, і хтось увійшов до кімнати. Це була Мері Поппінс у пальті й капелюшку — готова до виходу. Вона швидко, але дуже легесенько, сторожко перейшла кімнату. Джейн з Майклом завмерли в ліжках і стежили за нею напівзаплющеними очима.

Ось вона підбігла до комода, витягла шухляду і зараз же засунула. Тоді навшпиньки підійшла до шафи, відчинила її і щось туди поклала чи щось узяла звідти, — діти не побачили. Шух! Дверцята шафи умить зачинилися, і Мері Поппінс швидко вийшла з кімнати.

Майкл сів у ліжку.

— Що вона робила? — лунко прошепотів він до Джейн.

— Не знаю. Може, забула рукавички або черевики, або... —

Джейн раптом замовкла. — Майкле, чуєш?

Знизу, так ніби з садка, вони почули чийсь голоси: там стиха, дуже поважно й захоплено про щось перемовлялися.

Джейн миттю скочила з постелі й поманила Майкла. Вони босоніж підкралися до вікна і визирнули надвір. Внизу у вуличці перед їхньою хвірткою стояла одна невеличка і дві здоровенні постаті.

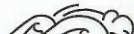
— Місіс Коррі з міс Фенні й міс Енні! — пошепки сказала Джейн.

І то справді були вони. Така кумедна трійця! Місіс Коррі заглядала кризь хвіртку Будинку Номер Сімнадцять. На велетенському плечі міс Фенні гойдалися дві довжелезні драбини, а міс Енні тримала в одній руці здоровенне відро із чимось таким, ніби клей, а в другій — величезну малярську щітку.

Тихесенько відчинились і знов зачинилися надвірні двері, і на доріжці до хвіртки почулася чиясь хода. Місіс Коррі заусміхалася й замала рукою, побачивши Мері Поппінс, що підходила до них з кошиком у руці. А в кошику вона несла щось таке, від чого, здавалось, розходилося тьмяне таємниче світло.

— Мерщій, мерщій, нам треба квапитися, часу обмаль! — сказала місіс Коррі і взяла Мері Поппінс під руку.

Джейн з Майклом побачили, як усі четверо пройшли Вишневою Вуличкою, тоді звернули трохи ліворуч і вийшли на пагорб. Там, нагорі, де вже не було будинків, а тільки росла трава й конюшина, гурток зупинився.

Міс Енні поставила додолу відро з клеєм, а міс Фенні скинула з плеча драбини й поставила їх сторч. Потім сама вона взялась тримати одну, а міс Фенні другу.

— Що це вони збираються робити? — не втерпів Майкл. Він аж рота роззявив з дива.

Але Джейн навіть не довелось йому відповідати, бо наступної ж миті він і сам усе побачив.

Тільки-но міс Фенні та міс Енні прилаштували драбини так, що вони одним кінцем стояли на землі, а другим уперлися в небо, місіс Коррі, підхопивши однією рукою кінчик сукні, а другою відро з клеєм, ступнула на нижній щабель однієї драбини й побралася догори. Мері Поппінс із кошиком у руці полізла вгору другою.

Далі Джейн з Майклом побачили щось небувале. Вибравшись на верхечок драбини, місіс Коррі вмочила щітку в клей і мазнула по небі. А Мері Поппінс узяла з кошика щось блискуче і приліпила на те місце.

Коли ж вона прийняла руку, діти побачили там зірку з імбирного коржика...

Як тільки зірка опинялася на небі, вона починала яскраво мерехтати, кидаючи на всі боки блискотливе золоте проміння.

— Це ж наші! — від зворушення ледве вимовив Майкл. — Це наші зірки! Вона думала, що ми спимо, й забрала їх.

А Джейн мовчала. Вона, не змигнувши оком, дивилася, як місіс Коррі все мазала небо клеєм, Мері Поппінс ліпила туди зірки, а міс Фенні й міс Енні пересували драбини далі, щоразу коли один клапоть неба був увесь заліплений.

Аж ось вони й скінчили. Мері Поппінс помахала кошиком, показуючи місіс Коррі, що там більше немає зірок. Тоді обидві спустились додолу, і весь гурток рушив з пагорба вниз.

Унизу стукнула хвіртка. На доріжці почулася хода. Потім стиха рипнули надвірні двері. І ось діти почули, як Мері Поппінс вийшла сходами нагору, навшпиньки перебігла їхню кімнату і зайшла до другої, де вона завжди спала поміж ліжечками Джона й Барбари.

Коли її кроки стихли, Джейн з Майклом перезирнулися. Тоді, не промовивши й слова, разом кинулися до комода й заглянули у верхню ліву шухляду.

Там лежала тільки купка носовичків Джейн.
— Я ж тобі казав! — промовив Майкл.

Потім вони підбігли до шафи й витягли коробку з-під Черевиків. Вона була порожня.

— Як же це? Чому? — тільки й сказав Майкл, сівши на краєчок ліжка і дивлячись на Джейн.

Але Джейн не сказала нічого. Нарешті вона труснула головою, відкинула з чола коси, випросталась і звелася на ноги.

— Мені цікаво одне, — сказала вона, — чи то зірки — із золотого паперу, чи золотий папір — із зірок?

Відповіді на своє питання вона не отримала. Та й не сподівалася на це. Вона знала, що відповісти їй міг би тільки хтось куди мудріший за Майкла.

Памела Треверс

Переклад з англійської Євгенії Горевої [52]

Словничок

Вільгельм Завойовник — англійський король, який правив в XI ст.

Альфред Великий — перший король Англії, правив наприкінці IX ст.

1. Кого Джейн та Майкл зустріли в крамничці з імбирними коржиками?
2. Що незвичайного ти дізнався (дізналася) про місіс Коррі?
3. Чому місіс Коррі так детально допитувалась у дітей, що вони робитимуть із золотими зірками, які були на імбирних коржиках?
4. Про що довідалися діти, спостерігаючи вночі за роботою Мері Поппінс, місіс Коррі, міс Фенні та міс Енні?
5. Що ти міг би / могла б відповісти Джейн: зірки виготовляють із золотого паперу, чи золотий папір — із зірок?

Країна Мумі-тролів

Комета прилітає

Уривок

Того ж ранку, коли Тато Мумі-троля завершив спорудження містка через річку, крихітне звірятко Чмих зробило відкриття. Чмих знайшов цілком нову незнану стежину. Вона в'юнка вповзала до лісу в його найтемнішу гущавину. Чмих стояв і довго дивився їй услід.

«Треба розповісти про це Мумі-тролеві, — подумав він. — Разом розвідаємо новий шлях, бо на власний страх і ризик я цього робити не буду».

Він склав дві гілочки навхрест, щоб залишити мітку, і щодуху погнав додому. Долина, у якій вони мешкали, була дуже гарною. Її населяли щасливі маленькі істоти та великі зелені дерева. Левадами протікала Річка, робила закрут навколо блакитного будиночка Мумі-тролів і бігла собі далі, в інші долини, де також мешкали маленькі істоти, дивуючись, звідкіля це вона береться.

«Дивна річ — дороги та річки, — міркував собі Чмих. — Дивишся їм услід — і відразу страшенно кортить опинитися деінде, піти за ними, аби побачити, де вони закінчуються...».

Мумі-троль саме прилаштовував гойданку, коли Чмих повернувся додому.

— Привіт! — гукнув Чмих. — Я знайшов цілком незнану стежину. Вона видається небезпечною.

— Наскільки небезпечною? — поцікавився Мумі-троль.

— Я б сказав, жахливо небезпечною, — поважно відказав Чмих.

— Що ж, беремо з собою канапки, — вирішив Мумі-троль. — І морс.

Він підійшов до вікна кухні:

— Послухай, мамо. Ми сьогодні не обідатимемо вдома.

— Он як! Чудово.

Вона спакувала перекуску до кошика, що стояв біля кухонного столу. Потім зачерпнула з однієї бляшанки жменьку карамельок, а з іншої досягла два яблука, ще доклала в кошик чотири маленькі учоашні ковбаски та пляшку домашнього морсу, який завжди стояв наготові на полиці над плитою.

— Супер! — зрадів Мумі-троль. — Бувай, мамо. Не знаю, коли повернемося.

— Бувайте! — відповіла мама.

Мумі-троль та Чмих проминули сад, попростували угору левадами, де закінчувалася Долина і починалося узлісся темного пралісу, у якому вони ще ніколи не бували. Там поставили кошика на землю й озирнулися на Долину. Хатинка Мумі-тролів видавалася звідси цяточкою, і річка — вузькою зеленою стрічкою. Гойданки зовсім не було видно.

— Так далеко від мами ти ще ніколи не відходив, — зауважив Чмих. — Лише я тут бував, до того ж, зовсім сам. Зараз побачиш мій ювий шлях, я його віднайшов!

Він понишпорив довкола, понюшкував повітря, почмихав носом, адерши догори мордочку, визначив точку сонцестояння, пороззирався на всі боки, аж врешті скрикнув:

— Ось! Знайшов! То як? Що скажеш? Бачиш, яка небезпечна дорога! Ти йди попереду!

Мумі-троль дуже сторожко увійшов до зеленої гущавини. Навколо німувала тиша.

— Дивися на всі боки, чи не чигає десь небезпека, — прошепотів Чмих.

— Я не можу одночасно роззиратися на всі боки, — запротестував Мумі-троль. — Ти пильнуй ззаду — мені важко буде ще й тил прикривати.

— О, ні-ні, тільки не ззаду, — злякано зажебонів Чмих. — Ворог позаду набагато страшніший, ніж той, що виходить назустріч. Це вже ти бери на свою відповідальність!

— То йди ти попереду!

— Я й попереду йти не хочу! — упирався Чмих. — Може, підемо пліч-о-пліч?

Отак, ступаючи удвох, заходили вони все далі й далі у хащі. Ліс ставав щоразу зеленішим і темнішим, стежка в'юнилася то вгору, то вниз, ставала все вужчою, аж доки зовсім зникла — лише мох та папороть.

— Стежка мусить кудись вести, — мовив Мумі-троль. — Щось тут не так. Вона не може отак просто собі урватися.

Він ступив кілька кроків у мох.

— А якщо ми ніколи не знайдемо дороги додому?

— Помовч! — цитьнув на нього Мумі-троль. — Чуєш?

Десь здалеку з-за дерев до них долинав слабкий шелест. Мумі-троль ступив ще кілька кроків, задер носа і пригнувся. Вітер приніс вологу і приємні пахощі.

— Це море! — вигукнув Мумі-троль і щодуху побіг через ліс, бо понад усе на світі любив купатися.

— Зачекай! — заволав Чмих. — Не покидай мене самого!

Та Мумі-троль спинився лише тоді, коли перед ним постало море. Він сів на пісок і захоплено задивився, як на берег одна по одній накочуються хвилі з білими баранцями на гребенях.

Невдовзі з лісу вибіг Чмих і гепнувся на пісок поряд.

— Ти втік від мене! Покинув мене напризволяще!

— Я страшенно зрадів! — виправдовувався Мумі-троль. — Я знав, що у нас є Долина, річка і гори, але навіть не здогадувався про море. Глянь, які хвилі!

— Холодні і непривітні! — буркнув Чмих. — Стрибнеш у воду й намокнеш, гойдатимешся — знудить.

— Тобі не подобається пірнати? — здивувався Мумі-троль. — Умієш пірнати з розплющеними очима?

— Умію, але не хочу, — вперся на своєму Чмих.

Мумі-троль підвівся з піску і рушив до води.

— Не забувай, що сам несеш за себе відповідальність! — гукнув йому навздогін Чмих. — Не знати, хто тобі в глибині трапиться!

Мумі-троль не вагаючись пірнув у велику, пронизану сонячними променями, хвилю. Спершу перед його очима миготіли лише зелені бульбашки світла, а потім він побачив ліс водоростей, що вигойдувалися на піщаному дні. Пісок був ніби гарно причесаний, прикрашений мушлями, рожевими всередині і білими зовні. Далі, перед чорною дірою, дно якої губилося у безодні, вода ставала темнішою. Мумі-троль повернув назад, плигнув на гребінь хвилі, і вона винесла його на прибережну рінь.

Над морем сидів Чмих і волав про допомогу.

— Я вже думав, що ти потонув! — закричав Чмих. — Або що тебе зжерла акула! Що б я робив без тебе?

— Не мели дурниць! — урвав його Мумі-троль. — Море — моя стихія. Доки я плавав у морських глибинах, у мене з'явилася чудова думка, але це — таємниця.

— Яка завелика? — запалився Чмих. — «Хай земля западеться піді мною» — така?

Мумі-троль кивнув головою.

— Хай земля западеться піді мною, — забубонів Чмих. — Нехай грифи рознесуть по світу мої білі кості, ніколи не бачити мені морозива, якщо зраджу таємницю таємниць! То що?

— Я стану шукачем перлів! — урочисто проголосив Мумі-троль. — І ховатиму свої перли в скрині. Усі білі камінці — перлини. Ті, що дуже білі і дуже круглі.

— Я також хочу бути шукачем перлів! — підхопив ідею Чмих. — Збиратиму на березі. Он скільки їх тут, білих і круглих.

— Ти не розумієш, — терпляче пояснював Мумі-троль. — Камінці тише тоді стають перлами, коли вони під водою. Бувай тим часом! — він знову пірнув у хвилю.

— То ким же я тоді стану?! — гукнув Чмих услід.

— Шукачем скрині для добувача перлів, чим зле? — відповів Мумі-троль, зникаючи у морі.

Чмих поволі побрів уздовж берега.

— Він завжди обирає собі цікавіше, — насуплено бурмотів Чмих. — А все тому, що я такий маленький.

Час від часу Чмих роззирався у пошуку скрині, але скринь ніде не було. Лише водорості та кілька уламків дощок. Пустельний берег простягався далеко і впирався у високу, вмиту пінистим прибоєм скелю, яка стрімко обривалася в море.

«Мені стає нудно, — подумав собі Чмих. — Не хочу бути маленьким і не мати товариша для забави...».

Саме тієї миті Чмих помітив кошеня, яке гуляло собі на самому верхечку скелі. Воно було чорно-біло-плямисте і мало дуже тоненького хвостика, який стримів догори.

Чмих так зрадів, що йому з утіхи мало серце не вискочило з грудей.

— Котику! — загукав Чмих. — Маленький Кицику-Мицику, ходи сюди, познайомимось! Мені так самотньо!

Кошеня глипнуло на нього з-поза плеча жовтими очима і потупцяло далі. Чмих подерся услід за ним. Він спинався угору прямовисною скелею, раз у раз гукаючи кошеня, а коли врешті видряпався на вершок, побачив, як воно, дійшовши до краю скелі, балансує на вузькому уступі.

— Не втікай від мене! — гукав Чмих. — Я тебе люблю!

Та кошеня не зважало, прошкувало собі далі. Під скелею гуркотіло море. Чмих відчув, як йому підгинаються коліна. Серце стугоніло в грудях. Він порачкував за котиком; повз дуже поволі й увесь час думав про те, яке кошеня гарненьке і м'якеньке... його кошеня... ще крихітніше, ніж він сам... О, ангели-хоронителі усіх крихітних звірят, прошу вашої ласки і допомоги... Зробіть так, щоб кошеня потоваришувало зі мною! Ото би я втер носа Мумі-тролеві!..

Ще ніколи Чмих не почувався таким наляканим і хоробрим водночас.

І раптом де й узялася печера. Діра в скелі, а за нею — справжня печера.

Чмих затамував подих. Таку печеру можна знайти лише раз у своєму житті або ніколи. Долівку встеляв дрібний пісок, а гладкі темні стіни тягнулися до отвору в стелі, у якому виднівся блакитний шматочок неба. Сонячні промені нагріли пісок.

Чмих заповз досередини, ліг втомно на пісок у кружалі сонячного проміння і подумав: тут я житиму скільки мого віку. Навішаю маленьких полечок, вимощу в піску кубельце, а вечорами запалюватиму свічку. І втру Мумі-тролеві носа!

Ось лишень непривітне кошеня немов запропастилося...

Шлях назад уже не видавався таким небезпечним, як перше. Хіба може щось трапитися з ним саме тоді, коли він знайшов справжню печеру?

Мумі-троль тим часом невтомно полював за перлами. Він, наче корок, підстрибував на хвилях прибою, а на березі уже лежала чималенька купка білих камінців.

— А ось і ти! — зрадів Мумі-троль. — Де скриня?

— Вилазь на берег! Негайно виходь із води! — покликав його Чмих. — Я щось знайшов! Сам знайшов! Таке небезпечно, що ти собі й уявити не можеш!

— А скриня добра? — запитав Мумі-троль, виходячи на берег з повною пригорщею перлів.

— Та що ти завівся зі своєю скринєю! Навіщо тобі той старий потріб! Хай би навіть земля запалася під тобою й усім рештою — на це зараз немає часу. Я знайшов печеру! Власну печеру!

— Справжню? — недовірливо перепитав Мумі-троль. — З дірою, крізь яку треба заповзати досередини? Каменистими стінами і піщаною долівкою?

— Усе є! Усе, що треба! — Чмих так нетямився від збудження, що ледь тримався на ногах. — Я дозволю тобі зберігати там перли, якщо поділишся половиною зі мною або принаймні відступиш мені три пригорці!

Перли стали набагато більшими і справжнішими, як тільки опинилися в печері. Мумі-троль із Чмихом лежали горілиць на піску і дивилися на блакитне небесне віконце угорі.

Час до часу вітер заносив крізь отвір досередини солоний бриз, а сонячна смуга на долівці ставала все ширшою.

Чмихові страшенно кортіло розповісти про кошеня. Але він вирішив не відкривати таємниці. Спершу треба його знайти і потоваришувати. Кошеня ходитиме за ним слід у слід. Одного чудового дня вони удвох з'являться на ганку будиночка Мумі-тролів, і Мумі-троля просто заціплять.

«Не може бути! — тільки й спроможеться він сказати. — У тебе є кошеня, яке всюди ходить за тобою хвостиком?»

У саду він виставлятиме тарілку з молоком. Щовечора... Чмих зітхнув.

— Я зголоднів, — озвався він. — Навіть не гадав, що від щастя можна забути про їжу!

Пізнього пообіддя Мумі-троль і Чмих повернулися до блакитної хатинки в долині.

Тове Янсон

Переклад зі шведської Наталі Іваничук [61]

1. Чому незнана стежина так вабила Чмиха і Мумі-троля?
2. Яка велика таємниця поєднала Мумі-троля і Чмиха? Зачитай текст клятви, яку виголосив Чмих. Чому ця клятва видається смішною?
3. Що перетворює круглі білі камінчики на дні моря на перлини?
4. Чому для Чмиха було так важливо мати своє кошеня?
5. Перелічи ознаки справжньої печери шукачів перлів.
6. Які епізоди цієї казки видалися тобі найцікавішими?
7. Розкажи про скарби і знахідки, які траплялися тобі під час ігор із друзями.

Завдання

1. **Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, розміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.**

1. Як зранку Суботик розбудив пана Пляшкера?

А піснею

Б плачем

В криками

Г танцями

2. У чому пан Пляшкер виніс Суботика з дому?

А у кошику

Б у кишені

В у рюкзаку

Г у валізі

3. Скільки імбирних коржиків придбали Джейн і Майкл у крамниці місіс Коррі?

А десять

Б дванадцять

В тринадцять

Г п'ятнадцять

4. Що робили місис Коррі та Мері Поппінс, коли дісталися драбиною неба?

А протирали місяць	Б зашивали хмари
В приклеювали зірки	Г запускали ракету
5. Як Чмих помітив нову стежинку?
А поклав дві палички навхрест	Б насипав гірку піску
В виклав стрілку камінчиками	Г прив'язав до гілки стрічку
6. Ким вирішив стати Мумі-троль?
А мандрівником	Б моряком
В шукачем перлів	Г шукачем пригод

2. Упиши пропущені пункти плану до уривка з повісті-казки Памели Треверс «Мері Поппінс».

1. Дорогою по імбирні коржики.

2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

6. Таємниця золотих зірок.

ТВОЇ РОВЕСНИКИ У СВІТІ

Чи любиш ти читати історії про твоїх ровесників, які живуть у різних країнах світу? Усі діти на світі схожі: полюбляють цукерки, пустощі та пригоди. Сподіваємося, з героями творів, які ти прочитаєш у цьому розділі, тобі не доведеться сумувати.

Історіями про невгамовну Пеппі Довгапанчоку, дівчинку Аніку та хлопчика Томмі шведської письменниці *Астрід Ліндгрен* захоплювалося не одне покоління дітей не лише в Україні, а й в усьому світі. Запитай у своїх бабусі чи дідуся, чи читали вони книжку про Пеппі, чи була вона їхньою улюбленою героїнею. Можливо, дізнаєшся багато цікавого.

Якщо ти неабияк полюбляєш цукерки, желейних ведмедиків, вафлі з корицею, жувальні гумки і пастилки, полуничні сирки та інші смаколики, тоді, як ніхто, зрозумієш вчинки Каті, героїні німецької письменниці *Моніки Фет*. А ми бажаємо тобі «смачного» читання.

У творі англійського письменника *Джеремі Стронга* «Знамениті сіднички мого братика» йдеться про родину, яка складається з тата Ніколаса, мами Бренді, хлопчика Рона і малюків-близнят Джеймса та Ребекки, яких усі звать Сирочок і Помідорця. Ці жартівливі імена нагадують батькам про чудесне народження маляток у бусику для доставки піци. Поряд мешкають бабуся з дідусем. Дідуся звать незвичним ім'ям Ланселот. Ця дивна сімейка постійно потрапляє в кумедні ситуації, читати про які весело і цікаво.

Пеппі розшукує скарби
(Скорочено)

Того ранку Пеппі саме пекла тістечка з пахучим корінням. Вона замісила цілу гору тіста й розкачувала його на підлозі.

— Бо ж бачиш, — пояснила вона своїй мавпочці, — на стільниці мало місця, а треба спекти щонайменше сотень п'ять тістечок.

Вона лежала на підлозі й качала тісто, аж гуло.

— Не ходи по тісті, пане Нільсоне, — сердито сказала Пеппі саме тоді, як у двері подзвонили.

Пеппі кинулась відчиняти. Вона була вся біла з голови до ніг, наче мірошник, і коли радісно трясла Томмі й Аніку за руки, над ними знялася хмара борошняної куряви.

— Як добре, що ви заглянули до мене, — мовила Пеппі й обтрусилася фартух, від якого знову знялася біла хмара.

Томмі й Аніка аж закашлялися від борошна.

— Що ти робиш? — запитав Томмі.

— Що я роблю? Коли скажу, що трушу сажу, такий хитрун, як ти, однаково мені не повірять. Сам бачиш — печу тістечка. Але скоро вже закінчую. А ви тим часом посидьте на ящику з дровами.

— Все, — нарешті сказала Пеппі, кинувши в піч останнє деко, і захряснула дверцята.

— Що ми тепер робитимемо? — запитав Томмі.

— Що ви робитимете, не знаю, — відповіла Пеппі, — але я не можу ледарювати. Я пошуковець, а всі пошуковці не мають ані хвилини вільної.

— Хто ти? — перепитала Аніка.

— Пошуковець.

— А що це означає? — спитав Томмі.

— Пошуковець — це той, хто дає всьому лад і вишукує речі, які лежать не там, де слід, — відповіла Пеппі, змітаючи на купку борошно, що розсипалося по підлозі. — На світі скрізь валяється повно речей, і треба ж їх комусь вишукувати. От пошуковець і вишукує їх.

— Яких речей? — запитала Аніка.

— Та яких завгодно, — відповіла Пеппі. — Грудок золота, страусових пер, здохлих пацюків, гайок тощо.

Томмі й Аніка вирішили, що це цікава робота, і також захотіли стати пошуковцями, хоч Томмі признався, що він краще хотів би знайти грудку золота, а не якусь гайку.

— Побачимо, що нам трапиться, — мовила Пеппі. — Завжди можна щось знайти. Але поспішаймо, щоб інші пошуковці не визбирали всіх золотих грудок.

І троє пошуковців подалися в дорогу. Вони вирішили спершу пошукати навколо будинків, бо Пеппі сказала, що найкращі речі завжди трапляються поблизу людського житла, хоч і серед лісу часом можна знайти гаечку.

— Буває й таке, — додала вона. — Я згадала, як колись шукала речі у джунглях Борнео. І серед нетрів, де не ступала людська нога, я, знаєте, що знайшла? Справжнісіньку дерев'яну ногу, зовсім нову. Я її потім віддала одному дідові, який не мав ноги, і він сказав, що такої і за гроші не купиш.

Томмі й Аніка поглядали на Пеппі, щоб навчитися, як має поводитися справжній пошуковець. А Пеппі бігала від одного краю вулиці до іншого, заслоняла долонею очі від сонця і придивлялася до всього. Часом вона ставала навколішки, просовувала руку між штахетами й розчаровано казала:

— Дивно! Мені якраз здалося, наче я побачила грудку золота.

Раптом Пеппі крикнула на весь голос:

— Ну, такої знахідки в мене ще ніколи не було! — і вона витягла з трави іржаву бляшанку. — Оце здобич! Дивовижна здобич! Бляшанки не часто трапляються.

Томмі недовірко спитав:

— А навіщо нам вона?

— Та на все! — відповіла Пеппі. — По-перше, в неї можна класти тістечка, і тоді вона буде чудовою Бляшанкою-з-Тістечками. По-друге, можна не класти тістечок, і тоді вона буде Бляшанкою-без-Тістечок. Це, звичайно, трохи гірше, але можна й так.

Пеппі оглянула бляшанку. Вона була справді дуже іржава і з діркою в дні.

— Мабуть, це буде Бляшанка-без-Тістечок, — задумливо мовила Пеппі. — Але її можна натягти на голову і гратися в темну ніч.

Пеппі натягла бляшанку на голову й почала мандрувати в ній по кварталі, мов пожежна вежа з залізним верхом, аж поки перечепилася через дротину і впала долілиць на дорогу. Бляшанка заторохтіла, вдарившись об землю.

— Ось бачите, — мовила Пеппі, стягаючи бляшанку. — Якби не вона, я впала б обличчям на землю і дуже забилася б.

— Так, але якби ти не натягла на голову бляшанки, то не перече-
пилася б через дротину, і... — почала Аніка.

Та не встигла вона доказати, як Пеппі знову радісно скрикнула
й переможно підняла з землі шпульку без ниток.

— Мабуть, у мене сьогодні щасливий день, — мовила вона. —
Знайти таку чудесну шпулечку! Крізь неї можна видимати бульки
з мила, а ще можна носити її на шнурочку замість намиста! Я зараз
піду додому й негайно надіну її.

Вже в садку біля свого будинку Пеппі сказала:

— Так мені прикро, що я знайшла дві гарні речі, а ви вернулись
без нічого. Вам треба ще трохи пошукати. Томмі, чому б тобі не зази-
рнути в дупло он того старого дерева? Для пошуковців нема кращих
місць за такі дерева.

Томмі відповів, що однаково ні він, ні Аніка нічого не знайдуть,
але, щоб не перечити Пеппі, засунув руку в дупло дерева.

— Ой! — вражено вигукнув він, витягаючи руку. Він тримав у жме-
ні гарний-прегарний записник у шкіряній палітурці. В шкіряну петельку
був засунутий маленький срібний олівчик.

— Дивно, — мовив Томмі.

— А бачиш! — сказала Пеппі. — Нема краще, як бути пошуков-
цем. Я не розумію, чого так мало людей вибирають собі цю роботу.
Столярів, шевців, сажотрусів тощо є скільки завгодно, а от пошуков-
цем мало хто хоче бути. — Потім Пеппі обернулася до Аніки: — А чо-
му б тобі не пошукати он під тим трухлявим пеньком? Під пеньками
завжди щось знаходять.

Аніка засунула руку під пеньок і відразу витягла звідти коралове
намисто. Вони з Томмі добру хвилину стояли, пороззявлявши роти,
такі були вражені. І вирішили, що відтепер щодня будуть пошуковцями.

Пеппі перед тим до півночі гуляла в м'яча, і тепер їй захотілося
спати.

— Мабуть, піду трохи подрімаю, — мовила вона.

Пеппі сіла на край ліжка, роззулась, задумливо глянула на свої
черевики.

— Скажи, а чого в тебе такі великі черевики? — шанобливо спи-
тав Томмі.

— Щоб можна було ворушити пальцями, — відповіла Пеппі й ляг-
ла в ліжко.

Вона завжди клала ноги на подушку, а голову ховала під ковдру.

— Так сплять у Гватемалі, — пояснила вона. — Тільки так і треба
спати, інакше й не варто. Так я можу ворушити пальцями уві сні. Ви
засинаєте без колискової пісні? — спитала вона. — Бо я мушу завжди
співати собі колискову, а то мене сон не бере.

Томмі й Аніка почули під ковдрою якесь мурмотіння. То Пеппі спі-
вала собі колискову. Вони тихенько вийшли з кімнати, щоб не турбу-
вати її. В дверях обернулись і востаннє глянули на ліжко. Але не по-
бачили нічого, крім ніг Пеппі, що спочивали на подушці. Пальці на но-
гах ворушилися.

Томмі й Аніка подалися додому. Аніка міцно стискала в руці кора-
лове намисто.

— А все-таки дивно, Томмі, — мовила вона. — Тобі не здається,
що Пеппі сама поховала там ці речі?

— Хтозна, — відповів Томмі. — Від Пеппі всього можна сподіватись.

Астрід Ліндгарен

Переклад зі шведської Ольги Сенюк [27]

1. Розкажи про особливості випікання тістечок за рецептом Пеппі.
2. Ким вирішила стати Пеппі? Чому Томмі й Аніка приєдналися до неї?
3. Що віднайшла Пеппі? Чому дівчинка так раділа?
4. Чи справді можна відшукати шкіряний записник у дуплі старого дерева, а коралове намисто — під трухлявим пеньком?
5. Чи мала рацію Аніка, запитуючи: «Тобі не здається, що Пеппі сама поховала там ці речі?»

Шоколадки і фіалкові пастилки

Мама з татом поїхали до Дюссельдорфа на виставку картин відомо-
го художника. Потім вони ще мали відвідати друзів, які живуть поблизу
Дюссельдорфа*, а о пів на сьому планували повернутися додому.

Мені доручили наглядати за Каті, купити продукти і приготувати ве-
черю. Мама написала список харчів, які слід було купити: сир, салат
цитрини*, мед і пляшку молока. Закупи не належать до моїх улюблених
занять, тому я вирішила не зволікати і зробити це якнайшвидше.

Я взяла кошика, накинула куртку і вже хотіла гукнути Каті, аж ту
задзвонив телефон. Це була Мартіна. Вона теж залишилася сама вдо-
ма і запросила мене прийти послухати кілька нових музичних дисків.

— Мали сестри — це стихійне лихо, — констатувала Мартіна. Я помітила, що вона розчарована не менше за мене.

— Чому це ти не можеш? — почувла я позаду себе голос Каті.

— Ти чула чому, — прошипіла я, — бо я обіцяла мамі купити продукти і приготувати вечерю. А ще тому, що я не можу залишити тебе саму. Каті взялася в боки:

— Дурниці! На закупи я й сама можу сходити. І вечерю приготувати. І про себе подбати. Як на мене, ти цілком можеш піти до Мартіни.

Я поглянула на Каті. А чом би й ні, справді? Не така вона вже й маленька.

— Все класно, — сказала я в слухавку. — За двадцять хвилин буду в тебе.

Я сказала Каті, що купити, і вона кивнула. Потім дала їй тридцять марок, які одержала від мамі, і цмокнула в щічку. Каті скривилася і втерлася.

— Не треба мене облизувати. Я й так це зроблю.

Вона виштовхала мене за двері, помахала на прощання і зачинилася. Нові диски були справді чудові. Але мене гризло сумління, тож я не могла спокійно насолоджуватися музикою.

Приблизно через годину я не витримала і зателефонувала Каті.

— У тебе все нормально? Ти даєш собі раду?

— Певно, що так, — пирхнула Каті. — Я ж не дурна.

— Тобі точно не потрібна моя допомога?

— Не-е, — безтурботно проспівала Каті. — Я з усім упораюся сама. До того ж, я хочу зробити вам несподіванку.

Мене мала б насторожити така заява. Проте Мартіна та нові диски чекали на мене, і я з полегшенням викинула Каті з голови.

Я сказала:

— Тоді па-па, сестричко, я скоро буду, — і поклатала слухавку.

За десять сьома я вже ставила свого велосипеда в гараж. Мама і тато приїхали одночасно зі мною. Вони здивовано видивились на мене.

— Я була в Мартіни, — зізналася я, караючись докорами сумління. — Каті все купила. Вона й вечерю приготувала. Принаймні обіцяла це зробити.

Лише зараз я не на жарт занепокоїлася. Цієї миті розчинилися вхідні двері. Каті наділа мамин фартух. Один його край волочився по підлозі ззаду, а другий бовтався попереду.

— Все готове! Ви здивуєтесь!
Тато пригорнув Каті до себе:

— Ти ба, моя маленька донечка стає потроху...

— Я не маленька! — запротестувала Каті й випручалася з його рук. — Ну заходьте вже. На вас чекає несподіванка.

Ми слухняно пішли слідом за Каті до кухні. Вона запалила свічки і поставила на стіл букет квітів.

— О!?! — мама зупинилася в дверях, наче засліплена небаченим видовищем.

— Я хотіла бодай разочок зробити вам приємність, — сказала Каті, — і тому купила лише найсмачніші речі.

Таки-так, найсмачніші, проте вона не купила нічого з того, що просила мама. На столі стояли маленькі скляні мисочки, по вінця наповнені ласощами: желейні ведмедики, м'ятні талери*, сирні палички, картопляні чипси, жувальні гумки і пастилки, солоні бублики і лакричні равлики*.

Дощина для хліба ледь-ледь визирала з-під здоровезної марципанової косички, а велика сковорідка — з-під вафель з корицею.

Ще були ванільний пудинг, полуничні сирки, малиновий сік і лимонад. Щічки Каті розпашілися. Чекаючи на реакцію, вона вдивлялася нам в обличчя.

Тато потер руки.

— Ну що ж, я голодний як вовк.

Повільно, розтягуючи насолоду, ми переходили від одного смака до іншого.

— Але завтра я сама піду по продукти, — сказала мама, коли ми, ситі й задоволені, закінчили вечерю.

— Шкода, — розніжено промимрили ми з татом.

Каті саме запхала до рота останнього желейного ведмедика і не могла говорити.

Моніка Фет

Переклад з німецької Ліани Панасевич [56]

Словничок

Дюссельдóрф — місто на заході Німеччини.

Цитрiни — лимони.

М'ятні тáлери — смоктальні цукерки у вигляді монет.

Лакрiчні рáвлики — цукерки, зроблені з кореня лікарської рослини солóдки (лакрiці).

1. Яке доручення дали батьки дівчинці, їдучи до Дюссельдорфа?
2. Чи виконала вона його? Чому?
3. Чому Мартіна вважає, що молодші сестри — це «стихийне лихо»?
4. Який сюрприз приготувала Каті батькам і старшій сестрі?
5. Чи сподобалась усім така вечеря?
6. Чому мама вирішила, що завтра вона сама піде по продукти?

Велика прогулянка близнят

Я вмю доїти козу! Мені вдається! Молоко аж цвіркає! А навчив мене Ланселот. Спочатку я й пробувати не хотів. Це заняття видавалось мені настільки бридким, що від самої лише думки про козячі дійки мене аж пересмикувало. Але коли я побачив, наскільки вправно це робить Ланселот, мені стало соромно.

Ланселот для мене — великий авторитет. Колись він був членом байкерського клубу «Пекельні ангели», і хоч йому вже шістдесят шість, він ще й досі зав'язує волосся у хвостик, носить шкіряну куртку із заклепками і їздить на величезному мотоциклі з коляскою.

Врешті я наважився.

Я сів на стілець, Ланселот показав мені, як тримати козячі дійки, як правильно їх стискати, я стиснув і... — молоко так і бризнуло! Вав! Я мало зі стільця не звалився.

Тепер я вже роблю це вправно та впевнено, і мені здається, що Посмітюшка також визнала мою майстерність, тому що зі мною вона завжди привітна. Чому ми назвали козу Посмітюшкою? Бо вона їсть усе, на що натрапить. Сьогодні зжувала шнурівки від моїх кросівок.

Відерце з молоком я відношу до бабці з Ланселотом, вони зливають його у великий пластиковий бідон. У бідоні вони готують йогурт.

Бачили б ви зараз наш садок. Він весь у грядках. Тут картопля, помідори, горох, шпинат, салат, кабачки — усього й не перелічити. У нас є кури (10 штук), шикарний півень, Посмітюшка і... велика сухопутна черепаха.

— Навіщо нам черепаха? — поцікавився я в татуся.

— Бо мені не вдалось роздобути носорога, — пояснив тато. — Черепаху звати Шумахер. Шумахер буде в нас Старшим Офіцером Служби безпеки. Уночі він стерегтиме курей та відганятиме хижаків.

Ось так ми тепер і живемо. А деньок сьогодні, між іншим, видався веселенький. Насамперед, завдяки близням, які вкотре щезли...

Отже, спочатку загубився Сирочок з Помідорцею. Ми все обшукали, але марно. Мама була в істеричі.

— Чому ти не припильнував їх, Роне?

— Я був у садку — рятував від кози випране вбрання.

— А ти, Ніколасе, чому не дивився за малими?

— У мене були справи в кімнаті. Зрештою, я їм не сторож!

Тут тато наважився запитати, чому ж сама мама не приглянула за дітьми. Краще б він цього не робив.

— Тому, — сказала мама, люто стискаючи кулаки, — що твій дурнуватий півень залетів у дім і намагався вилетіти через комин. Це йому вдалося лише наполовину, і він вивалився із комина, прихопивши зі собою десь з пів тонни сажі. Далі цей пернатий чортяка став метатися по всьому домі, розносячи сажу! Я згаяла купу часу, виганяючи це пустоголове кукурікало геть і наводячи порядок у кімнатах. А тепер забирайтесь шукати дітей!

Ми з татом знову обнишпорили увесь дім, двір і садок, та дарма: близнятами навіть не пахло.

— Час звертатись у поліцію, — мовила дуже перелякана мама.

— Але ж, — спробував заперечити тато, — щойно тиждень тому ми вже заявляли про зникнення близнят. Вони там подумують, що ми якісь недолугі батьки.

Мама ледь не спопелила татуся поглядом.

— Хтось із нас таки недолугий батько, — просичала вона.

Ого! Ситуація вибухонебезпечна!

— Давайте спитаємо бабцю з Ланселотом: може, вони бачили малюків, — запропонував я.

— Думай, що кажеш. Наші маленькі еники-беники, звісно, прудкі і вмють дріботіти надзвичайно швидко, але ж вони навіть не уявляють, де бабусин дім.

— Може, вони скористалися картою міста, — пожартував тато, і був змушений ховати усмішку.

Нараз за вікном звискнули гальма і почувся знайомий гуркіт мотоцикла. Це прибули наші старенькі — бабуся та Ланселот на своєму «монстроциклі» з коляскою. Як кажуть, про вовка промовка! Але хт там сидить у колясці!?

— Мої дітки! Сирочок, Помідорця! — скрикнула мама і кинулася обнімати малих.

Ті аж світилися після прогулянки і радісно сміялися, тулячись до мами, коли вона їх ставила на землю.

— Ми оце вирішили трохи покатати малят, — мовив Ланселот, широко усміхаючись. — Не можу передати, як вони всю дорогу тишились. Закладаюся, що з них виростуть справжні байкери.

— Мої діти не будуть байкерами! — заперечила мама.

— Перестань, Брендю! — не вгавав Ланселот. — Уяви собі, як шикарно вони виглядатимуть — у чорних шкірянках, у темних окулярах... У них будуть класні татуювання та інші цікаві штучки.

— Які ще татуювання? — вжахнулася мама. — І не нагадуйте мені про цю гидоту! Ребекка стане балериною, а не байкером. Ви бачили хоча б одну балерину з татуюванням? А Сирочок, тобто Джеймс, — він буде лікарем. Ви краще поясніть, чому не попередили нас, що берете дітей на прогулянку? Ми тут мало з глузду не з'їхали!

— Знаєш, любя, — промовила бабця, дещо несміливо, — ми тут випадково проїжджали біля вашого дому, і... і колись ми випадково придбали оці маленькі шоломи, і... і ми собі думали, швиденько прокатаємо їх, об'їдемо разок квартал...

— Але ми об'їхали квартал з десять разів, бо близнюкам страшенно сподобалось, і за кермом сиділа бабця, а ви ж знаєте, яка вона відчайдушна мотоциклістка, — тут Ланселот знову широко усміхнувся.

А за мить шепнув мені на вухо:

— Вона навіть підняла мотоцикл дибки — разом з коляскою та малюками. Оце так жінка!

— Я все чула — дорікнула мама. — Дибки з малюками в колясці! Як ви могли?!

— О, це зовсім просто, — аж засяяла бабця. — Розганяєшся — і на третій передачі шарпаєш кермо на себе, тоді — газуєш, а тоді...

— Я ж не питаю вас, як їздити на задньому колесі, я... Та ну вас!

Хай там як, але наші малюки знову вдома. Іноді я думаю, що було б добре, якби вони зникали трохи на довше. Запитаєте чому? А кому ж їх найчастіше доводиться пильнувати? Мені! Я їх годую, я їх купаю, я міняю їхні підгузки. Я роблю все!

Здається, час оголошувати страйк.

Джеремі Стронг

Переклад з англійської Ореста Стадника та Оксани Луцишиної [49]

1. Про яку родину йдеться в оповіданні? Що в житті цієї родини тобі видається незвичним?
2. Розкажи, як тато і Рон шукали близнят. Чому ці пошуки виявилися марними?

3. Чому мама не хотіла, аби близнюки в майбутньому стали байкерами?

4. Чому Рон вирішив, що йому час оголошувати страйк?

5. Які епізоди цього оповідання видалися тобі найкумеднішими?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, уміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Скільки тістечок вирішила спекти Пеппі?

А 100 Б 300 В 500 Г 1000

2. Чому Пеппі носить такі великі черевики?

А щоб не пітніли ноги Б щоб ступні могли рости
В щоб рідко купувати взуття Г щоб ворушити пальцями

3. Навіщо сестра Каті пішла до своєї подруги Мартіни?

А послухати музичні диски
Б пограти в комп'ютерну гру
В приміряти сукню

Г підготуватися до контрольної роботи

4. Куди Каті поклала вафлі з корицею?

А на тарілку Б на сковорідку
В на дошку для різання хліба Г на стіл

5. Де знайшлися близнюки?

А у садку Б під ліжком
В у колясці мотоцикла Г у багажнику автомобіля

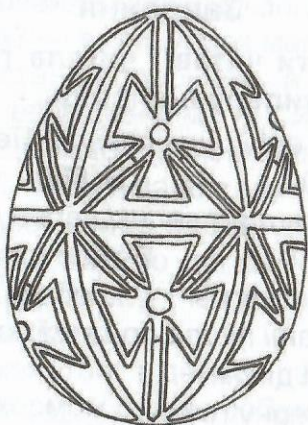
2. Ким бачили в майбутньому близнюків різні члени сім'ї?

Мама — _____

Бабуся і дідусь — _____

Ким хочеш стати ти, коли виростеш?

ВЕЛИКОДНЄ ДИВО

Нарешті відступили суворі морози й відчувається подих весни. У лісі розтанули останні острівці снігу. Під весняними променями сонця запарувала земля. Сонячні зайчики заграли на галявині.

Весну недаремно називають найпрекраснішою порою року. Здавна українські митці створюють безсмертні рядки, оспівуючи весну.

Зверни увагу, які незвичні образні порівняння використала у своєму вірші «Весна прийшла так якось несподівано» відома українська поетеса *Ліна Костенко*.

Невимовна краса весняного квітучого саду спонукала *Василя Гринчака* написати вірш «Білі ночі», у якому цвітіння садів видається поетові подібним до білих ночей, хоч їх ніколи не буває в Україні.

Весна в Україні — це, звичайно ж, Великодні свята. Одне з найбільших великодніх див — писанка, про яку *Зірка Мензатюк* написала оповідання «На чому тримається світ?». *Ігор Калинець* створив дивовижні поетичні рядки про мистецтво створення писанки. Читаючи їх, ніби береш участь у таємничому дійстві, коли звичайне яйце перетворюється на «згусток сонця».

З давніми великодніми звичаями та повір'ями українців ти ознайомишся, прочитавши нарис відомого народознавця *Олекси Воропаля* «Сонце грає на Великдень».

Весна прийшла так якось несподівано

Весна прийшла так якось несподівано!
Зима стояла міцно до пори.
Вітри війнули з півдня. І тоді вона
немов у Ворсклу з'їхала з гори.
Ще сніг ковтала повідь* широченна,
і рала* ждав іще тужавий лан,
а під горою вишня наречена
вже до віночка міряє туман.
Подовшав день.
Полегшали ці тіні,
вечірні тіні спогадів і хмар.
І дика груша в білому цвітінні
на ціле поле світить, як ліхтар.
Уже в дітей порожевіли личка.
Уже дощем надихалась рілля*.
І скрізь трава, травиченька, травичка!
І сонце сипле квіти, як з бриля.

Ліна Костенко [22]

Словничок

Повідь — повінь.

Рало — знаряддя для оранки землі.

Рілля — виоране поле, оброблене і підготоване для посіву.

1. Про які ознаки весни розповідає поетеса у вірші?
2. Які образи використовує авторка, щоб описати цвітіння дерев: вишні, дикої груші?
3. Наведи приклади з вірша, коли явища природи виявляють людські ознаки. Наприклад: «Сонце сипле квіти, як з бриля».

Білі ночі

І на Вкраїні білі ночі!
Це коли ніжним білим цвітом
черешні в селах зацвітають,
коли в садах буяє повінь
цвітіння щедрого. На вітах
нема ще жодного листочка,

який би світлим оксамитом
в промінні сонячнім бринів.
Кругом лиш цвіт. Не видно навіть
ні хат у селищах, ні вулиць,
ані людей. Все потопає
у білім мареві цвітіння,
і села в пору цю здаються
поміж зеленими полями
неначе білі острови...
Стоїш, дивуєшся, вдихаєш
медовий запах черешневий,
а місяць, ніби човен срібний,
ледь-ледь у вишині пливе.
Тюї-тюї... — десь соловейко
в долині пісню починає,
а потім до струни торкнеться —
і ніч, як арфа, забринить.
Від тої музики на землю
із гілочок, немов сніжинки,
кружляють, сіються у тиші
маленькі білі пелюстки.
Чарівні ночі, білі ночі
зміняють дні погожі, світлі,
коли у нас на Україні
черешні всюди зацвітуть.

Василь Грінчак [13]

1. Чи буває в Україні таке природне явище, як білі ночі? Чому автор вірша стверджує, що навесні настають білі ночі?
2. Із чим автор вірша порівнює цвітіння садів навесні?

На чому тримається світ?

Приїхав тато з Коломиї та привіз гостинці в картонній коробці, тільки коробки не відкриває:

- Ану, мої дівчатка, відгадайте, що можна зробити з яйця.
- Яечню, — сказала Катруся, бо яечнею снідала.
- Писанку, — сказала Маруся.

- Крашанку, — сказала сусідка тітка Ольга.
- І шкрябанку також, — мовив тато і розкрив коробку.

А в ній!

- Ой веселі! — сказала Катруся.
- Ой барвисті! — сказала Маруся.
- Ой гарнесенькі! — сказала мама.

Бо в коробці — писанки! Маруся і Катруся коло них, мов бджілки коло меду: милуються, дивляються, очей не відведуть. На писанку зірочки, дрібненькі безконечники, он хрестик, а он рогатий олень. Дивно-дивне, не писанки, хто таке й придумав! Тато каже, що придумали писанку давні люди, бо хотіли мати яйце-райце, з якого виходить усю живе. А Катрусі здається, що її придумала весна. Бо коли замружити сніг, писанка мерехтить та сяє, мов весняне сонечко. І ще дивно Катрусі, як ту писанку роблять. Тато каже, що воском та фарбами: писанки пишуть писачками, шкрябанки вишкрябують по фарбованому, крапанки обкапують воском, мальованки малюють пензликом, а крашанки — то ж просто пофарбовані яечка. Але Катрусі здається, що їх зробили чарівним чином чарівна бабуса з казки.

— Мабуть, тату, писанки — найславніше мистецтво! — тішитьс Катруся.

— Щоб ви знали, дівчатка, воно справді найславніше, — відповідає на це тато. — Бо своє ткацтво, своє гончарство мають інші народи. А такі розмаїті писанки є тільки в Україні. Тому в інших країнах з українських мистецтв найкраще знають писанку. В Англії, у Лондонському королівському музеї, зібрали величезну колекцію писанок, інші музеї світу збирають їх теж. А в Канаді українській писанці навіть поставили пам'ятник! Ось яка вона славна.

— Певно, іншим народам шкода, що в них нема таких гарних писанок, — задумалася Катруся.

— А шкода, — мовив тато. — Вони роблять своїм діткам до Великодня шоколадні писанки. Тільки ті писанки не мають чарівної сили. А наші мають. Старі люди кажуть, що доки пишуться писанки, дотоді буде стояти світ.

Тепер Катрусі ще дивніше: крихка, маленька писанка, а цілий світ тримає!

— Давай, Марусю, — каже Катруся, — учімося і ми писати писанки. Щоб, коли виростемо, світові було на чому стояти.

Зірка Мензатюк [3]

1. Який подарунок тато привіз дітям із Коломиї?
2. Знайди в тексті та зачитай, які візерунки малюють на писанках.
3. Чи правда, що українська писанка відома поза межами нашої країни?
4. Чому Катруся і Маруся вирішили навчитися писати писанки?

Писанки

Виводить мама дивним писачком
по білому яйці воскові взори.
Мандрує писанка по мисочках
із цибулинним золотим узваром,
з настоями на травах і корі,
на веснянім і на осіннім зіллі —
і писанка оранжево горить
у філіграннім* сплеті ліній.
То вже вона, як дивовижний світ,
то вже дзвенить, як згусток сонця,
бувають буйно квіти у росі,
олені бродять в березневім соці.
І я поплив у світ дитячих мрій
на білі колискові оболоні*...
Котились писанками ізгори
ясні сонця у мамині долоні.

За Ігорем Калинцем [16]

Словничок

Філігранний — майстерний, який робиться з великою вправністю, виконаний дуже вміло.

Оболонь — заплавна лука. Оболоні розташовані в заплавах річок, і їх щороку заливають весняні води.

1. Як у вірші передано процес виготовлення писанки?
2. Які орнаменти вималювано на писанці?
3. Чому автор каже, що, спостерігаючи за творенням писанки, він «поплив у світ дитячих мрій»?
4. Як ти гадаєш, чому писанки у вірші порівнюються із сонцем?

Сонце грає на Великдень

З давніх-давен існує в Україні повір'я, що на Великдень, під час сходу, сонце «грає», тобто блищить, міниться дивними кольорами.

На Гуцульщині кожен, побачивши схід сонця на Великдень, по-божно здимає шапку і, повернувшись обличчям до сходу, віддає йому глибокий поклін, хреститься і шепче слова молитви. На Волині віряти, що сонце — «цар неба», світить і гріє вдень, а вночі ховається за землю, обходить її і на ранок знову з'являється на сході. На Поділлі кажуть, що сонце — це відблиск лица Божого, і тому воно так яскраво світить.

А в селі Забужжя є така казка: «Сонечко в полудень не йде по небі, а трохи спочиває; під вечір іде на спочинок, вночі спить, а раненько встає. На сході жила колись дуже гарна дівчина і, як тільки сходило сонечко, вона його вимивала, витирала гарненько; від того сонечко раніше світило ясніше, ніж тепер».

Колись в Україні дівчата молилися до сонця. Вставали раненько на Великдень, йшли в садок, ставали під яблуною, лицем до сходу, і читали сонця. Як тільки сонце з'являлося, дівчата складали руки, як перед образом, і молилися. Після молитви позначали дерево, під яким стояли, хрестиком на корі. Коли дерево зацвітало, рвали цвіт, плели з нього вінок і одягали на голову, а потім той вінок берегли, щоб люди любили.

Вранці на Великдень, перед тим, як має сходити сонце, люди відчиняють усі віконниці і відслоняють фіранки на вікнах, щоб чародійні проміння великоднього сонця увійшло до хати, що, за народним вірванням, приносить у дім щастя і здоров'я.

За Олексою Воропаєм [17]

1. Які обряди зустрічі сонця на Великдень існували в українців?
2. Яку казку про сонце розповідають у селі Забужжя?
3. Чому люди на Великдень відслоняли фіранки на вікнах, впускаючи до хати ранкове сонце?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, уміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. На думку поета Василя Грінчака, в Україні настають білі ночі, коли...

- А зацвітають сади Б зацвітає черемха
В зацвітає черешня Г зацвітають вишні

2. Хто, на думку Катрусі, придумав писанки?

- А давні люди Б чарівники
В весна Г чарівна бабуся з казки

3. У якій країні є пам'ятник у вигляді української писанки?

- А в Англії Б у Польщі В в Австралії Г у Канаді

4. Під яким деревом дівчата на Великдень молилися до сонця?

- А під тополею Б під вербою В під яблунею Г під калиною

5. Що, за народними віруваннями, приносить у дім великоднє сонце?

- А достаток і злагоду Б щастя і здоров'я
В гроші і славу Г мир і спокій

2. Закінчи речення.

Писачками пишуть _____

Вишкрябують по фарбованому _____

Обкапують воском _____

Пензликом малюють _____

Пофарбовані яйця називають _____

3. З'єднай слова і словосполучення так, щоб утворилося порівняння.

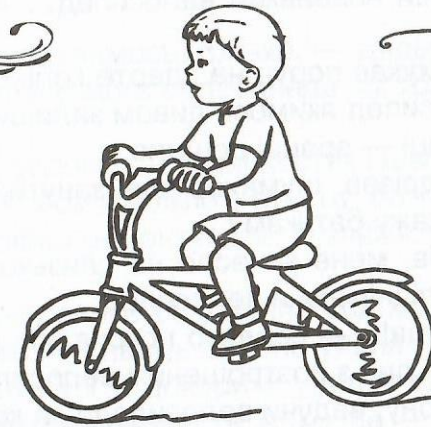
села в пору цю — неначе • • човен срібний

місяць — ніби • • сніжинки

маленькі білі пелюстки — немов • • білі острови

4. Напиши, які великодні звичаї та обряди тобі доводилося спостерігати або брати в них участь.

СВІТ У МЕНІ, У СВІТІ — Я

Кожна людина — це цілий світ. Складний, неповторний, загадковий. Почути себе й іншого, усвідомити, що таке справжня дружба, довіра, розуміння, допоможуть тобі твори українських письменниць Наталки Малетич, Інни Волосевич та Оксани Самари.

Герої книжок *Наталки Малетич* — твої сучасники, хлопчики й дівчатка, які дружать, ображаються на однокласників, миряться, ламають велосипеди та «зависають» у соціальних мережах. Головне, що добре серце і щирість завжди приводять до порозуміння.

Оповідання «Велосипед» — це історія про двох хлопчиків, про дядька Павла, який є майстром на всі руки, та про справжню чоловічу дружбу. Адже друг обов'язково допоможе розв'язати будь-яку проблему.

Герой оповідання *Інни Волосевич* не лише веселий та завзятий, він має по-справжньому добре серце, у чому ти неодмінно переконаєшся.

Навіть звична хлопчикам гра у футбол може перетворитися на дорослу, якщо воротарем стане герой-ветеран, а командою — група щирих і небайдужих хлопців.

Сподіваємося, що твори тобі сподобаються і ти захочеш прочитати інші оповідання. Можливо, у тебе є свої улюблені сучасні українські письменники й улюблені твори. Принеси ці книжки на уроки літературного читання і розкажи про них однокласникам.

Удар, скрегіт — і я, боляче вдарившись, із закривавленими долинами лежу розпростертий поруч зі своїм понівеченим велосипедом. Колесо вигнулось вісімкою, одні спиці повигинались, інші — стирчать врізнобіч поламані. Мій новенький велосипед... «WINNER AVATAR»! Капеееееець!

Костик, мій друг, хукає поруч на здерте коліно через велику дірку в джинсах. Його велосипед якимось дивом залишився неушкодженим, хіба що трохи в багнюці — вранці дощило.

— Нащо мене підрізав, шумахер крейзанутий*?! — зриваюсь на крик. — Що я тепер скажу батькам?

— Та я ж не хотів, мене занесло на слизькому, — захищається Костик, підводячись і піднімаючи велосипед.

— Не хотів, не хотів!!! — сердито покривляю я його. — Як я приїду додому першого ж дня з розтритим велосипедом?

Ми йдемо зі стадіону, ведучи велосипеди за кермо. Костик похнюплено мовчить. Хіба він може зрозуміти, як ото — випрошувати в батьків цілий рік, збираючи кишенькові, щоб докласти до потрібної суми? І до того ж — гарно вчитися, бо кожна погана оцінка віддалить на тиждень купівлю омріяного велосипеда.

Захотів би Костик — мав би нового велика щодня. Його батьки-бізнесмени ні в чому йому не відмовляють, бо він одинак. І не змушують вчити ненависну історію!

— Дивись, дядько Павло! — раптом радісно скрикує Кость.

— То й що?! — непривітно озиваюсь я.

Не велика дивина — побачити на нашому подвір'ї дядька Павла, який постійно лежить під своїм допотопним «фольксвагеном».

— Поворуши мізками, Даниле, він може допомогти полагодити твій велик!

Костик аж світиться весь, ніби сам щойно винайшов електричну лампочку.

— А це ідея!

Справді, краще попросити про допомогу дядька Павла, аніж першого дня новісінький велосипед притарабанити додому поламаним. І як я сам до цього не додумався!

— Добрий день! — сумирно вітаємося ми до дядька, який здивовано визирає з-під авта.

— О, здоров, козаки! — каже він, вилазячи, і подає нам чорнющу від мастила руку. — А що то з вашими кіньми?

— Скинули нас. Молоді ще, небо іжджені, — підтримує дядько Карт мій друг.

А я дивуюсь, бо не зміг би так заввиграшки вільно розмовляти з дорослим.

— Допоможіть нам полагодити, якщо можете, — благально дивлюся на дядька.

— Подивимось-подивимось, охо-хо, — дядько кречке, розпростує спину і розглядає колесо мого велосипеда, як травматолог потрошену руку пацієнта.

— Я завезу свій додому, — каже Костик і швидко вшивається.

А ще друг! Атож, йому можна і втекти, бо пощастило — це ж не його велосипед потрібно ремонтувати. Я злюся, заледве що не киплю. Шумахер нещасний!

Поки дядько поволеньки роздивляється мого «коня», думаю, що тепер казати батькам — і навіть собі не уявляю. Зате чудово уявляю, навіть знаю напам'ять усі ті докори й уїдливі слова, які вони казатимуть! Про нехлюйство і неухажність, ага, і ще — про невдячність.

— Ех, хлопче, колесо треба нове купити, — врешті виносить вирок дядько, відкрутивши погнуте.

Я гарячково намагаюся порахувати в пам'яті, скільки грошей є в моїй скарбничці. Вистачить на нове колесо чи ні? А якщо не вистачить? Весняні канікули будуть безнадійно зіпсуті.

Раптом хтось торкає мене за лікоть:

— То чого стоїш, ходімо по колесо.

То Костик. Він показує мені гроші у внутрішній кишені куртки:

— Тут має вистачити, я на смартфон собі збираю...

Ковтаю клубок у горлі, втупившись очима в кросівки. І як я міг за сумніватися в Костикові?!

Наталка Малетич [30]

Словничок

Крейзанутий — божевільний.

1. Яка неприємність трапилася з героєм оповідання на прогулянці?
2. Чому хлопчик іноді заздрив своєму другові Костикові?
3. Яким був вирок дядька Павла щодо поламаного велосипеда?
4. Чому герой оповідання так боявся розмови з батьками?
5. Доведи, що Костик виявився справжнім другом.

Про Хлопчика,
який не вмів робити нічого корисного
(Скорочено)

Це був дуже веселий Хлопчина. Цілими днями він гасав у густій пахучій травичці, а коли втомлювався, падав і качався в ній, мов песик, лазив по деревах, бавився зі своєю Кішкою, розбирав іграшки, щоб подивитися, що там усередині... Нудьгувати йому було ніколи, адже кожен день був насичений різними справами, іграми, пригодами і відкриттями.

Одного разу до нього підійшов Сусідський хлопчик і спитав:

— А що ти вмієш робити?

Хлопчик подумав, роззирнувся навколо себе, і відповів:

— Я все вмію!

— Якщо так, тоді й малювати вмієш. Зможеш намалювати отакого коня?

Кінь на малюнку Сусідського хлопчика був дуже схожий на коня з мультфільму. Спочатку Хлопчику здалося, що намалювати такого не важко, але вийшло в нього зовсім несхоже — і не кінь навіть, а якась мишка на чотирьох копитах.

— Таких коней не буває! — засміявся Сусідський хлопчик. — Насправді ти зовсім не вмієш малювати!

— Зате я вмію стрибати на одній ніжці! — сказав Хлопчик. — Ось, дивись!

І він застрибав.

— Ну то й що! Яка користь з того, що ти стрибаєш на одній ніжці?

Хлопчик перестав стрибати.

— Не знаю. А яка користь з того, що ти малюєш коня з мультфільму? Його і так вже хтось намалював!

— А така користь, що коли я виросту, то зроблюся відомим художником. Усі будуть ходити в музей, щоб подивитись на мої картини, — зверхньо відповів Сусідський хлопчик і пішов, забравши свій малюнок.

Хлопчик почав думати, що ж він таке вміє робити, від чого була б користь, але так нічого й не придумав. Виходить, що він зовсім некорисний...

— Ти вмієш грати в футбол? — гукнули до нього діти, один з яких тримав у руках м'яч.

— Не знаю, — розгубився Хлопчик. Тепер він боявся казати, ніби вміє, але й казати, що не вміє, теж не хотів.

— Ходімо з нами. Будемо ставити ворота. — Діти привели його на галявину, поклали дві цеглини, відміряли між ними п'ять кроків і сказали:

— Оце наші ворота. Стій тут! — і поставили хлопчика між цеглинами.

Навпроти нього, на іншому боці галявину, вони так само позначили ворота двома каменюками і поставили між ними маленьку дівчинку. Після цього розділилися на дві команди і почали ганяти м'яч туди-сюди.

Спочатку Хлопчику було цікаво спостерігати за ними, але потім він швидко знудьгувався і захотів теж побігати за м'ячиком. Виявляється, на воротах стояти зовсім нецікаво і нема чого тут вміти!

Отак він думав — і тут раптом!..

Хлопчик навіть не встиг помітити, як м'ячик опинився позаду нього.

— Ура! Гол! — закричали одні діти.

— Ти що, «тормоз»? — сердито сказали інші діти. — Як не вмієш грати в футбол, то йди звідси!

Похнюпившись, Хлопчик поплентався геть.

На ґанку одного з будиночків він побачив Нудну Дівчину в окулярах. Вона завжди сиділа на цьому ґаночку, вдягала, роздягала і карала своїх ляльок, а також годувала їх піском крихітними ложечками з крихітних тарілочок. Дівчина нікуди не ходила й не хотіла ні з ким побавитися, щоб не давати нікому своїх ляльок, яких інші діти могли поламати чи забруднити. Тому Хлопчик про себе називав її Нудною. «От від неї вже точно немає ніякої користі, і вона теж нічого не вміє» — подумав він і підступно спитав Дівчинку:

— А що ти вмієш робити?

— Я вмію завжди слухатися маму, — суворо відповіла вона.

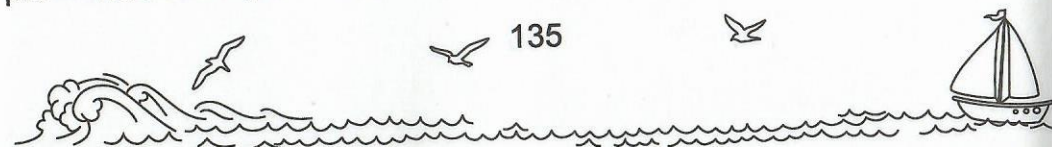
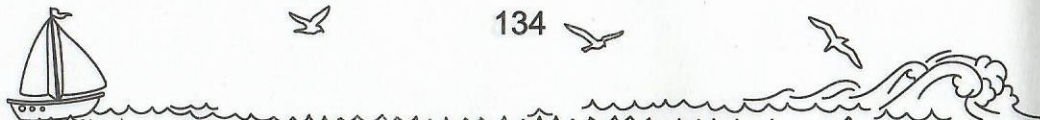
— Завжди-завжди? — недовірливо перепитав Хлопчик. Сам він не слухався маму, коли вона примушувала його робити те, що йому зовсім не хотілося.

— Ясно, що завжди.

— Але яка від цього користь? — запитав він.

— Така, що слухняних дітей батьки більше люблять і постійно дарують їм подарунки. Он скільки в мене ляльок! — не довго думаючи пояснила вона.

Хлопчик пригадав собі, що подарунки йому дарують лише двічі на рік — на Новий рік і на день народження. Отже, його не дуже-то люб

п'ять, певне, тому, що він неслухняний. Навіть ця Нудна Дівчина вміє щось таке, за що її люблять і дарують подарунки! А він не вміє нічого корисного, тому його ніхто не любить, а тільки сміються з нього!

І він вирішив назавжди піти з дому, де йому не дарують подарунків, і від цих дітей, кожен з яких знає і вміє робити щось корисне. Треба тільки зайти з Кішкою попрощатися.

Кішка, розпушивши густу шерсть, розкинувши лапки і блаженно трикривши очі, валялась на сонечку. Хлопчик дуже любив у такі хвилини лягати поряд із нею. Зненацька він дуже зрадив, що вона нічого не робить і при цьому їй так добре.

— Правда, ти нічого не робиш і від тебе нема ніякої користі? — з надією спитав він.

Кішка різко смикнулась і незадоволено пирхнула:

— Як це ніякої користі?! Ти що, не знаєш, що кішки ловлять мишей?

— Але ж ти ні разу в житті не спіймала жодної мишки.

— Звичайно, не спіймала, тому що вони сюди не приходять. А не приходять вони тому, що бояться мене. Але ж вони можуть з'явитися будь-якої хвилини! Саме тому кішки — дуже корисні тварини. Не те, що собаки, які тільки й вміють, що марно гавкати без будь-якої користі, — Кішка презирливо позіхнула і перевернулася на інший бік.

Хлопчику стало дуже гірко. Якщо навіть Кішка вміє робити щось корисне, чого він не вміє, тоді й вона йому не друг. Якщо вони всі тут ращі від нього, тоді він сяде в човен і упливе від них в Африку або іде плавати по морях, поки не помре! І Хлопчик пішов до моря, як завжди робив, коли йому було сумно...

Море сьогодні було дуже тихеньке — крихітні баранці хвилюк льюпали об берег м'яко і ледь чутно. Біля пірса був човник, Хлопчик аліз туди, але човник виявився припнутим ланцюгом, до того ж, ньому не було весел. Як же він попливе?! І він заплакав, зронюючи олоні слізки в солоне море.

— Чому ти плачеш? — спитала Маленька Прозора Медуза.

— Всі такі му-удрі, — схлипуючи, почав жалітися Хлопчик. — Все знають, що треба робити і для чого, від усіх є якась користь. А я нічого корисного не вмію і зовсім не розумію, що потрібно робити й навіщо. І з мене всі сміються... А ти хто?

— Я Медуза.

— Ти мене не вжалиш?

— Не вжалю, бо хіба ж ти не знаєш, що жалять тільки кольорові медузи — блакитні, оранжеві, фіолетові. Я цього не вмію і зовсім не хочу нікого жалити. І взагалі я, наприклад, теж нічого не роблю, плаваю собі, й мені так добре. Мені здається, що головне не те, що ти робиш або не робиш, а те, щоб тобі це подобалось, щоб тобі від того було радісно. А коли тобі радісно і весело, усім навколо також стає радісно і весело. Хочеш — знімай штанці і поплаваємо разом.

Хлопчик стягнув із себе одяг, увійшов у прохолодну пінисту водичку і засміявся. Тоді обережно доторкнувся до Медузи, і вона вплила в його долоню.

— Тільки не виймай мене повністю з води! Медузи цього не люблять, бо без води ми можемо висохнути і вмерти.

Хлопчик уважно розглядав свою нову подругу.

— Ти дуже дивна. З чого зроблені Медузи. З киселю?

— Ти що, де ти бачив солоний кисіль? Ми зроблені з моря, тому й не можемо без нього жити...

— Я й не знав, що ти така красива! — із захватом вигукнув він.

— Дякую, ти мені теж сподобався, — відповіла Медуза. — Взагалі-то я боюсь дітей, але щодо тебе чомусь відразу зрозуміла, що ти мене не образиш.

Спостерігаючи, як тихо заколисується у воді Медуза, Хлопчик раптом і собі ліг спиною просто на воду, і, щоби втриматись, широко розкинув руки й ноги. Море спокійно тримало його. Хлопчику так добре було лежати в морі разом з Маленькою Медузою, він почувався так рідно і затишно, ніби вдома після довгої розлуки, ніби він завжди тут жив.

— Дивіться, дивіться! Він вміє плавати! — зненацька почувся пронизливий крик.

Від несподіванки Хлопчик захлинувся і пішов під воду.

Він одчайдушно заборсався, намацав ногами дно і, випірнувши, закашлявся до сліз.

На пірсі стояли ті діти, з якими він грав у футбол, разом з ними були також Сусідський Хлопчик і навіть Нудна Дівчина в окулярах.

Напевне, вона все ж не послухалась маму, адже мама суворо забороняла їй ходити з дітьми на море.

— Нічого він не вміє! Бачте, мало не втопився! — захихотів хтось із них.

— Медуза! Медуза! — діти побачили Медузу, почали підбирати гальку і жбурляти в неї.

дузу. Діти здивовано зупинилися.

— Що ви робите?! — відкашлявшись, закричав він. — Ви ж її пораните!

— Медуз треба вбивати! — заявила Дівчина в окулярах. — Від них ніякої користі! Вони лише забруднюють море і жалять людей.

— Вона не вміє жалити! Вона красива! — вражено закричав Хлопчик.

— Красива?! — здивувався Товстий хлопчик, який любив усіма командувати. — Така ж красива, як соплі в тебе в носі!

Діти зареготали, і хлопці на чолі з Товстим забігли в море. Один з них відштовхнув Хлопчика, інший спіймав Медузу в долоні і кинувся навітки. Хлопчик рвонувся слідом за ним, але Товстий загородив йому дорогу. Він так штовхнув Хлопчика плечем, що той відлетів назад до самого моря.

Хлопці кинули Медузу на гостру гальку і обстріляли камінцями. Хлопчик піднявся і, не звертаючи уваги на каміння, що летіло звідусіль, ліг і накрив Медузу собою. Діти перестали кидати камінці, але від Медузи вже майже нічого не залишилось. Хлопчик голосно й розпачливо заридав. Діти трохи злякано подивились на нього і розійшлися.

— От дурнуватий! Медуз жаліє! — на прощання сказали вони.

— Я їх ненавиджу! Я їх вб'ю! — схлипував Хлопчик, вибираючи камінці з ніжного тіла Медузи.

— Не треба їх ненавидіти. Вони злі, тому що нерозумні і нещасливі, — почувся слабенький сумний голосочок.

— Ти жива?! — радісно стрепенувся Хлопчик.

— Віднеси мене в море, і скоро я оживу знову. — Хлопчик дбайливо підібрав те, що залишилось від Медузи, і поклав у море. — Можливо, я тепер буду не така, як зараз, але обов'язково тебе впізнаю. Ти ще подружишся з іншими медузами та рештою немедуз, що живуть у морі. Довкола стільки дарунків — нехай вони завжди тебе тішать. До побачення, Хлопчику!

Море лагідно злизало пошматоване тільце, і Медуза зникла десь у глибині. Хлопчик витер сльози і пішов додому. Вдома його радісно зустріла мама, обійняла і поцілувала. Як він міг подумати, що вона його не любить, тому що рідко дарує подарунки!

Коли Хлопчик підріс, і кішки, і медузи перестали з ним розмовляти. Але він все одно їх дуже любив. Відтоді він навчився робити багато корисного, але вже ніколи особливо не замислювався про користь

чи винагороду за те, що він робить — голівне, щоб робити це з радістю для нього, а відтак — і для всіх інших. А ще він більше не заздрив людям і не боявся того, що вони скажуть.

За Інною Волосевич [10]

1. Що розповіла авторка про повсякденні заняття Хлопчика на початку оповідання?
2. Чому Хлопчик вирішив, що він не вміє робити нічого корисного?
3. Чому Хлопчикові вдалося потоваришувати з Медузою?
4. Як інші діти поставилися до Медузи?
5. Чи вдалося Хлопчикові врятувати свою товаришку?
6. Що корисного, на твою думку, навчився робити Хлопчик?

В мережі

(Скорочено)

На великій перерві я малюю простим олівцем у блокноті портрет своєї подружки Ніни. Модель з неї, правду кажучи, не найліпша. Вони стріляє туди-сюди очима — то за Славком, то за Андрієм, то окликає Орісю і Люду, щоб вони перевірили, чи є портретна схожість, то чухає носа, то йорзає на кріселку. І до того ж без увагу скрекоче.

— То коли ти зареєструєшся в *Instagram*? — питає мене вже не вперше.

— Ніколи.

— А чо-о?

— Ніколи, бо ніколи, — жартома кажу їй. — Ану не диш, бо кидати малювати. Сама просиш портрет, а не всидиш спокійно ні секунди <...>

— Валю, а чого тобі ніколи?

— Ходжу в художню школу.

— Ну й що, час іще ж лишається, — не здається Ніна.

— І на музику, і ще на хор, і до англійки, і в басейн, — додаю скоромовкою.

— Ну і я ходжу в басейн, то що? Всі наші вже в *Instagram*, — не мовляє мене подружка, вихопивши з довгого переліку моїх занять лише останній пункт.

— А як всі підуть топитися? — відповідаю улюбленим запитанням мого тата.

Саме так він сказав, коли я розповіла, що всі однокласники вже дружать в *Instagram*, і порадив мені не тринькати час, а вчитися. Мені справді не вистачає часу на соцмережі, але й бути білою вороною не хочеться.

— Ну а ввечері? Хіба не можеш на мить зайти в нет? — пускає мою іронію мимо вух Ніна.

— А ввечері я плету на спицях, — кажу, сердито згортаючи блокнот, бо саме дзеленчить дзвоник на урок.

Тим часом жорсткий диск Ніни обробляє інформацію, і врешті вона, давлячись сміхом, видає голосним шепотом:

— Ти плетеш? Як старенька бабця?

Славко та Андрій, що сидять попереду нас, гигають...<...>

— Що ж ти там таке писала? — запитує Ніну на перерві.

— Я не писала. Малювала твій портрет, — голосно каже вона і широко всміхаючись, розгортає зошит, демонструючи мені, а водночас класові... карикатуру. Над кострубато промальованою кучерявою дівчинкою з бантиком, вбраною як у казна-якому столітті, в панталони та пишну сукню, написано «Валя». Та дівчинка плете на спицях... Хлопці і дівчата регочуть, Андрій фоткає малюнок на мобільний, кажучи крізь сміх: «Закину на свою сторінку в *Instagram*».

Я кулею вилітаю з класу... З повними очима сліз біжу додому — і мені байдужісінько, що це я вперше прогуляю уроки. Цілих два уроки!!! Що ті уроки, коли в мене замість подруги якась змія гримуча!!! А я ж плела подарунок їй до дня народження! Сердито кидаю кошик зі своїм рукоділлям, клубочок котиться і розпускає мій незакінчений сюрприз. Хай розпореться, коли так... Мені байдуже...

Лежу на дивані ридма ридуючи і раптом здригаюсь через вібрацію телефону в кишені. Есемеска від Ніни. Зі злості хотіла її стерти, але передумала і все ж прочитала: «Вибач, але в тебе нема почуття гумору».

Почуття гумору!!! От дуринда. Я відкидаю мобільний подалі і, втомившись плакати, засинаю. За якийсь час дзвонить Ніна — атож, уже й уроки скінчилися. Нехай дзвонить! І я вирубую телефон та згадую, що за пів години маю бути в басейні. Але там буде й Ніна. Ні, не піду.

Коли мама прийшла з роботи, відразу запитала, що сталося. Ще би — очі мої від плачу запухли й почервоніли, клубки валяються по кімнаті, плетиво порозторочуване.

— З Ніною посварилась, — не встигла я проказати, як хтось за-дзвонив у домофон.

Мама підняла трубку і впустила... Ні, як виявилось, не тата. Тата нашім порозі за якусь мить, переминаючись з ноги на ногу, чіпіла Ніна зі спортивною сумкою через плече — просто з басейну зайшла. Я вмить захряснула дверима своєї кімнати і обернула ключ. Та ще й кріслом підперла, ніби Ніна могла висадити двері. Не хотіла її бачити. Ніна з коридору просила в мене вибачення, здається, вона навіть хлипала. Артистка! Тепер плаче, а мене на сміх підіймати перед усім класом було весело!

— Йди собі! — гукнула я крізь двері.

Ніна таки пішла, а я знову розплакалась. Може, все-таки треба було з нею поговорити?

— Що за чорна кішка між вами перебігла нині? — спитала мама пригорнувши мене за якусь мить, коли я розбарикадувалася і вийшла з кімнати.

І я про все розповіла, не шкодуючи для Ніни лайливих епітетів.

— Та годі вже ляяти її на всі заставки, — озвалася врешті мама.

Адже вона прийшла тебе перепросити.

— Не треба мені її перепросин, — знову вибухнула я.

— А подружки тобі ще потрібно? Чи ти готова втратити її назавжди?

Мама не чекала відповіді, а подалась поратись на кухню. <...>

Завтра в Ніни день народження, і я купила для неї гарненьке світло-бузкове горнятко, а з темно-фіолетових і бузкових ниток саме плела для нього «светрик» — такого підгледіла на фотці в книжці, яку читала мама. <...> Перший «светрик» англійською резинкою я сплела на мамине горнятко — з нього вона тепер п'є каву на роботі й каже, що так набагато смачніше, бо кава не вистигає надто швидко. А другий сплела ото для Ніни і розпустила, розгнівавшись. Шкода, бо мені гарно був вдався візерунок з «косами».

Я дружу з Ніною з першого класу — вже майже шість років. Але ми ніколи не сварилися. Мені видається, що раніше моя подружка була геть іншою, раніше вона не насміхалася з мене, хай там що. І завжди їй допомагала. Може, тільки через це вона зі мною дружить. Просто використовує мене, бо я завжди можу підказати і даю списки? Ні, не може бути.

І я згадала, як вона зі мною шукала минулої зими в темряві загублений в снігу мобільник, і як ходила за компанію до стоматолога — аби мені не було так страшно. Як допомагала зробити смачнющі канічки на мій день народження. І як за два дні вивчила мою роль у новій

рчній виставі, коли я захворіла на аніну. А всі відмовилися! <...>Тільки Ніна не підвела.

Замислившись, я сплела «светрик» на горнятко заново, навіть ще гарніший і охайніший.

— Бачу, «светрик» готовий, — усміхнулась мама, увійшовши в кімнату саме тоді, коли я «одягала» горнятко. — Ти вже справжній профі. Дуже гарно! — похвалила вона, розглядаючи горнятко зблизька. — Кому подаруєш?

— Та Ніні, — зітхнула я, — і на душі вмить стало легко, мов гора з пліч упала.

Ніну-цокотуху і горня дарую,
тягну я за вуха Happy Birthday to You!

Так я заспівала наступного дня вранці, несподівано підкравшись до Ніни, що сиділа самотою в порожньому класі, з-за спини і затуливши очі долонями. Вона зірвалася на рівні й кинулась мені на шию.

— Ти вже не зла на мене? Точно-точно? Зовсім-зовсім? — хтознакий раз запитувала вона мене, і переконавшись, що то — щира правда, нарешті розгорнула пакунок з моїм подарунком.

Ніна ахала й охала, стрибала і дякувала мені за горнятко у «светрику», знімала його і наміряла знову, а дочекавшись, коли більшість класу збереться, видерлась на стільчик і гукнула:

— Сьогодні я отримала найкращий у світі подарунок, — і продемонструвала усім горнятко. — Валя сплела для нього «светрик», щоб чай ніколи-преніколи не охолов.

Дівчата і навіть декілька хлопців оточили Ніну зусібіч.

— Яке кла-а-а-сне! І я хочу горнятко у «светрику», — в один голос просили Настя та Іра.

— Давай я тебе з ним сфоткаю, — клацнув Андрій Ніну на мобільний, — і почеплю в *Instagram!*

За Наталкою Малетич [30]

1. Чому Валя образилася на свою подругу Ніну?
2. Доведи, що Валя справді глибоко переживала образу.
3. Що переконало Валю в тому, що Ніна залишається її найкращою подругою?
4. Який подарунок приготувала Валя для Ніни на день народження? Як на цей подарунок відреагував клас?
5. Чи вважаєш ти, що плести на спицях для сучасної дівчини є старомодним заняттям?

Сергій уперше вийшов надвір без шапки: зазвичай мама пильно стежила, як він одягається, і неодмінно цілувала в лобик перед виходом. Але сьогодні він зібрався швидко, що вона не встигла вийти в коридор, прожогом вискочив за двері, на ходу крикнув: «Мам, я гуляти!» і пострибав донизу сходами.

Звісно, він любив маму, просто інколи треба вирішувати самотійно.

Надворі було тепло, дзижчали перші мухи. На бузковому куці бруньки зробилися товстими, як карамельки, і точилися прозорою юшкою. Сонце сліпило, відбиваючись у вікнах будинків і сотнях маленьких калюж від учорашнього дощу. Сергійко радісно розсміявся і щодуху кинувся на майданчик — там завжди збиралися його друзі.

Так і тепер: Вадик і Олег навпочіпки сиділи за низьким бетонним бортиком і перешіптувалися. Зрідка хтось із них підводив голову і пильно розглядав щось на іншому кінці майданчика. Сергій не бачив за кущами, що то, і поспішив до них, присів поруч з хлопцями.

— Сашко пішов за м'ячем, — тихо пояснив Олег, — але він його не принесе.

— Чому? — здивувався Сергійко, але ніхто відповісти не встиг. Почувся тупіт, і захеканий Сашко з круглими очима плюхнувся на землю поруч з ними.

— Я не можу, хай Сергій сходить, — сказав він.

— Ну й схожу, — Сергій стенив плечима і звівся на рівні ноги. Хлопці дивилися на нього знизу вгору. В їхніх поглядах був острах і захоплення.

Сергій озирнувся і побачив м'яч: той закотився під лавочку, на котрій сидів якийсь чоловік.

Сергій рушив до нього, дивуючись з переляку друзів: вони щодорого дядька злякалися?

Що ближче він підходив, то повільніше йшов. Із чоловіком було щось не те. Він бачив його зі спини: коротке волосся, широкі плечі. Що ж не так?

І раптом зрозумів: він сидів на одному кінці лавки, а його ноги виднілися з-під іншого. Що за фокус? Сергій підступив ближче. Цієї миті дядько нахилився і лівою рукою видобув з-під лавки м'яч. А тоді повернувся до Сергія і простягнув м'яча йому.

Сергій примерз до місця. Права рука чоловіка скидалася на якусь клешню, а половина обличчя мала колір сирого м'яса. Він тільки почув краєм вуха, як хлопці позаду дружно охнули і чимдуж подалися навіки. Він теж хотів, але не міг зрушити з місця.

Дядько дивився на нього кілька хвилин, і Сергій хоч убий не розумів, що в нього на думці. А потім він кинув м'яч Сергієві, як справдешній баскетболіст.

Сергій упіймав, розвернувся і майже побіг, коли за спиною раптом щось грюкнуло. Він озирнувся: дядькові ноги лежали на землі окремо, а сам дядько нахилився, майже ліг на землю, і намагався підчепити їх понівеченою правою рукою. Сергій дивився, як заворожений: він і забув, що хотів тікати. Дядько тягнувся щосили, але йому бракувало якихось п'яти сантиметрів.

Сергій зітхнув, поклав м'яча на землю, підійшов і по одній подав чоловікові його ноги.

Той усміхнувся, і хлопчикові аж мороз пройшовся поза шкірою: з лівого боку чоловік мав нормальне симпатичне обличчя, а праворуч — червоне і лискуче, як помідорна шкірка.

— Протези так натирають, — поскаржився він. — Хотів відпочити.

— Ясно, — сказав Сергій. Він не знав, що зазвичай кажуть у таких випадках.

— У футбол граєте? — спитав дядько. Сергій намагався дивитися тільки на ліву, нормальну половину його обличчя.

— Граємо. З хлопцями, — кивнув Сергій.

— Ясно, — зітхнув дядько. — Я в твоєму віці теж грав. Воротарем.

Сергій дивився, як він прилаштовує на місце протез, затуляє кріплення. Хотів піти, але не міг. Йому вже було не так страшно, і відчував, що тікати тепер — неправильно.

— А в нас немає воротаря, — тихо додав Сергій. Він бачив краєм ока, як хлопці по одному сторожко наближаються до них.

Чоловік опустил голошу, обережно звівся, зробив кілька кроків. Він рухався плавно і виглядав би цілком звичайним, якби не рука і обличчя. Сергій нізащо б не здогадався, що ноги в нього — несправжні.

— А взагалі, як вам ходити — зручно? — випалив раптом хлопець і відразу ж прикусив язик. Але чоловік не розсердився.

— Краще, ніж не ходити. Мене звати Іван.

— Як мого тата! — вигукнув Сергійко. — Він служить у 26-й бригаді територіальної оборони.

— Треба ж! А я в 24-й служив. — дядько усміхнувся, і Сергій остаточно перестав боятися. Їх оточили Вадик, Сашко й Олег із м'ячем у руках.

Чоловік здався приязним, і цікавість у хлопчиків перемогла страх.

— Може, постоїте на воротах? — випалив Сергій. — Тато інколи стояв. Ми будемо бити обережненько.

Хлопці принишкли. Іван засміявся і підморгнув:

— А давай!

Він стояв рівно посередині воріт, і коли м'яча довго не було, хапався руками за штангу, підтягувався або просто висів. Сергієві здавалось, що йому важко грати, і він старався бити рівно по центру воріт, щоб Іванові не доводилось зайвий раз бігати.

Мама прийшла через годину і принесла шапку. Довелось прощатися.

Іван потиснув йому руку, як дорослому, і пообіцяв зіграти ще. Розпашілий від гри, Сергій відповів на рукостискання, і тільки потім зрозумів, що потискав праву, понівечену руку.

Він ішов додому і намагався згадати, яка та рука на дотик — гладенька, прохолодна і ніжна... Геть не така, як на вигляд.

— Мам, знаєш, в Івана протези. Там такі залізні трубки і коліна, як у робота! — він спробував показати рукою, які саме коліна. — Але він нормально грає.

— Треба ж, — сказала мама і задумалася. А Сергій не міг заспокоїтися:

— Уяви, він у бетеері обгорів. Служив у 24-й бригаді, а наш тато в 26-й... Цікаво, він теж їздить у бетеері?

Мама кивнула, і тоді Сергій спинився й запитав тихо-тихо, ніби не хотів навіть, щоб вона розчула:

— А якщо наш тато теж... повернеться таким?.. Що ми будемо робити?

Мама на мить міцно стисла його руку, а потім відпустила. Присіла навпочіпки, обійняла його за плечі й притислася лобом до лоба.

— Я буду його любити. А ти?

Сергій хвилинку подумав і відповів:

— А я гратиму з ним у футбол.

За Оксаною Самарою [46]

1. Чому хлопці не могли забрати свого м'яча?
2. Як Сергійко допоміг дядькові, який сидів на лавці?
3. Як дядько Іван став воротарем?
4. Якою на дотик видалася Сергієві рука дядька Івана?
5. За яких обставин дядько Іван отримав поранення?
6. Де служить тато Сергійка?
7. Чи можна сказати, що мама і Сергійко справді люблять свого чоловіка і тата?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, розміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Коли каталися на велосипедах Костик і Данило?
А навесні Б влітку В восени Г взимку
2. На що був схожий кінь Сусідського хлопчика?
А на коня з підручника Б на коня з кінофільму
В на коня з мультфільму Г на коня з казки
3. У чому Маленька Медуза бачила причину того, що діти злі?
А у тому, що вони невиховані й байдужі
Б у тому, що вони нерозумні й нещасливі
В у тому, що вони хитрі й заздрісні
Г у тому, що вони ліниві й безвідповідальні
4. Що ввечері робить Валя?
А готує домашні завдання Б ходить до художньої школи
В ходить у басейн Г плете на спицях
5. Якого кольору горнятко купила Валя Ніні в подарунок?
А помаранчевого Б світло-бузкового
В волошкового Г смарагдового
6. У якій бригаді служить тато Сергія?
А 24-й Б 36-й
В 26-й Г 42-й

2. Підкресли риси, притаманні справжньому другові.

Вірний, чесний, веселий, задиркуватий, розсудливий, безкорисний, надійний, язикатий, працьовитий, лінкуватий, красивий, доброзичливий, щирий, байдужий.

3. Обговоріть у класі такі проблеми:

- Скільки часу можна витратити на соціальні мережі?
- З ким цікавіше спілкуватися: з другом, який поруч із тобою, чи з другом у соціальних мережах?

4. З'єднай відповідні частини прислів'їв.

Вірний друг —	•	•	де вміють дружити.
Щасливо там жити,	•	•	велика туга.
Без вірного друга	•	•	то найбільший скарб.
У друга вода солодша	•	•	не буде сутужно.
Берись дружно —	•	•	від ворогого меду.

5. Обведи букви на перетині імені героя і назви твору. Прочитай слово, що утворилось.

	«Велосипед»	«В мережі»	«Доросла гра»
Олег	С	Р	М
Костик	О	Д	Г
Ніна	Ш	Л	Й
Іван	А	М	О
Сергій	Ж	Є	Д
Валя	Ч	Ц	Ї
Данило	І	Н	Л

6. Що тобі вдається робити найкраще?

ДИТИНА В КОЛІ СІМ'Ї

Дружна сім'я, тепло батьківського дому, турботливі стосунки в родині стають справжньою опорою для кожної людини.

Можливо, ти, як і хлопчик Діні з оповідання *Бруно Ферреро* «Багата родина», знаєш, у чому полягає справжнє багатство сім'ї.

Вірш *Степана Андрійовича* «Маму потрібно не тільки любити...» спонукатиме тебе замислитися, чому потрібно берегти свою маму й усіх своїх рідних, як виявляти любов до найближчих людей. У вірші *Олекси Кобця* ти прочитаєш зворушливі рядки про тата, у поезії *Вадима Бойка* — про прабабусю, а в оповіданні *Оксани Луцевської* — про сестричку.

Сподіваємося, тобі сподобається захоплива розповідь *Анатолія Григорука* «Бабусина прем'єра» про незвичайну бабусю хлопчика Грицика. Можливо, у твоєї бабусі також особлива, унікальна професія, або ж вона вміє пекти смачнющі пиріжки, чи, може, саме вона розуміє тебе, як ніхто інший?

Розкажи однокласникам про свою сім'ю. Що допомагає вам зберігати теплі стосунки? Як ти турбуєшся про членів своєї родини?

Твоя сім'я, велика чи маленька, також є особливою, адже твої рідні люблять тебе понад усе. Люби та поважай своїх близьких. Це осяє твоє життя особливим теплом і світлом!

Багата родина

Якось незадовго до Різдва Христового учителька поставила своїм учням таке запитання:

— Хто з вас є бідним і, отже, має отримати подарунок з нагоди свята у школі?

Діти, які вважали свою родину неможливою, піднесли руки.

Місто було маленьким, усі одне одного знали. Не тільки на ймення, а й де хто мешкає, чим займається, яку має родину та статки. Після уроків учителька покликала до себе восьмирічного хлопчика, що звався Діні. Родина його недавно прибула з Африки, й усі знали, що вони дуже бідні.

Запросила хлопчика сісти, відтак спитала, чому він не підніс руку.

— Бо я не бідний.

— А хто є бідним, як ти гадаєш?

— Діти, що не мають батьків.

Подивилась на нього вражено і мовчки його відпустила.

Наступного дня батько Діні повернувся додому усміхнений, у добромуморі. З'ясувалося, що вчителька побувала в нього на роботі.

— Ми можемо пишатися — так, саме пишатися — нашим сином, — оголосив він удома. І переказав дружині те, що почув від вчительки.

На Святвечір Діні отримав подарунок. Розкривши його, він побачив дві пари новісіньких черевичків: одну для нього, а другу для сестрички. Доти він ніколи ще не отримував нових черевичків!

Але й без подарунка Діні знав: його родина вельми багата.

Бруно Ферреро [55]

1. Чому хлопчик Діні вважав, що він не належить до бідної родини?
2. Які родини, на думку хлопчика, є по-справжньому бідними?
3. Який подарунок на Святвечір отримали Діні та його сестра?
4. Чому батьки Діні можуть пишатися своїм сином?

Маму потрібно не тільки любити...

Ми мам своїх любим найдужче у світі!
Зі мною, звичайно, погодишся ти.
Та маму потрібно не тільки любити, —
маму потрібно іще й берегти.

Ми мам своїх любим!.. А посуд немитий...
Та й в хаті згодилося б теж підмести...
А маму потрібно не тільки любити, —
маму потрібно іще й берегти...

Щоб ласкою мами, як сонцем, зігріті,
могли ми веселі й щасливі рости,
нам маму потрібно не тільки любити, —
маму потрібно іще й берегти!

Степан Андрійович [1]

1. Чому автор вірша стверджує, що «маму потрібно не тільки любити, — маму потрібно іще й берегти»?
2. Розкажи, як ти бережеш свою маму.

Тато

Добре, в кого тато є, дужий, працьовитий.
І пораду він дає, як то в світі жити.
І за руку проведе, там де слизько йдеться.
З ним дитина не впаде і не послизнеться.
Він працює цілий день, а з роботи прийде,
наче сонце золоте зразу в хаті зійде:
втіха, радість настає, гріє всіх, голубить.
Добре, в кого тато є, той що діток любить.
А без тата що робить? Суму повна хата!
Боже милий, подаруй усім діткам тата.
А моєму подаруй здоров'я багато,
щоб зі мною назавжди поруч був мій тато!!

Олекса Кобець [19]

1. Що автор вірша розповідає про тата та його роль у домі?
2. Яке прохання до Бога має автор?
3. Розкажи, за що ти любиш свого тата.

Пра-пра

Всім знайомим я хвалюся,
що не просто вже стара,
а у мене є бабуся...
та насправді — прабабуся...
ще точніше — то пра-пра...

Це бабуся — просто чудо!
Їй сто років скоро буде!
Звісно, звідала біди...
Та на зле часу не губить,
а розказувати любить
найприємніше завжди.

Прапрабабця любить свято
призабуте пригадати.
І цікаво так обом
нам гортати-розглядати
золотисто-волохатий
з фотокартками альбом.

Скільки я узнав од неї,
прапрабабценьки своєї!
Взнав, пішов од кого рід,
взнав я, що таке «романси»,
«фаетони», «диліжанси»,
«бенефіс» і «вихід в світ»...

На одне таке от свято
приєднався до нас і тато...
Потім так сказав татусь:
— Знай, бабуся чим старіша,
тим вона і цікавіша...
Бережіть своїх бабуся!

Вадим Бойко

1. Чим любить займатися автор вірша разом з прабабусею?
2. Чому чим старіша бабуся, тим вона цікавіша?
3. Розкажи, що цікавого розповідали тобі прабабуся чи прадідусь.

Бабусяна прем'єра

Маленькому Грицикові неабияк пощастило: у нього бабуся Маруся не така, як в інших дітей. Вона в Грицика — травесті. Слово вам навряд чи знайоме. А тим часом, травесті — це артистка, що в дитячому театрі виконує ролі хлопчиків. Завдання, погодьтеся, не просте — щоб ото доросла людина, та ще й жінка, грала маленьких дітей. Але в бабусі Марусі це виходило дуже талановито. Коли вона загримується, коли прилаштує на голові коротко підстрижену перуку та вдягнеться у хлопчаче вбрання, ти хоч лусни, хоч сто окулярів начепи — все одно не скажеш, що перед тобою не хлопчисько.

А ще вона може грати і Буратіно, й Івасика-Телесика, й Котигорошка, й Вінні-Пуха. А одного разу навіть була в ролі Карлсона, що живе на даху, й літала...

Ну, та послушайте, що приключилося під час однієї з останніх її вистав.

Якось уранці, коли Грицик без зайвих нагадувань умивсь, одягнувся й сів снідати, бабуся, вдоволено позираючи на нього, сказала:

— Післязавтра у нас прем'єра. Ми закінчили роботу над спектаклем про трьох поросят. Отож я буду рада, Грицику, бачити тебе разом з татком і мамою між наших гостей...

До театру Грицик з'явився як нова копійка. Йому старанно причекали непокірного чубчика, надягли білосніжну сорочечку, а під комірем пристебнули блакитного зі срібними блискітками метелика. В руках хлопчик тримав букетик духмяних гіацинтів, які збирався піднести абусі після спектаклю.

Вся сім'я статечно зайняла свої місця в першому ряду партеру, краз біля проходу, від якого на сцену було перекинуто вузький дощаний місток.

І ось почалася вистава. Вона була дуже напружена. Ікластий годний вовчисько з величезним ножакою за поясом весь час намагався упіймати і з'їсти трьох поросят. А ті від страху пронизливо кувікали стрімголов кидалися врозтіч.

Інколи вовк збігав по містку аж у партер і слізно благав глядачів дказати, де поросята причаїлися. Але діти галасливо спроваджували його зовсім в інший бік, а поросят щоразу попереджали про небезпеку й навіть підказували, де краще сховатися.

Ошуканий сіроманець люто гарчав і, розмахуючи ножем, знов, як звичений, бігав по сцені. Нарешті йому пощастило напасти на слід

одного з поросят — і Грицик зразу весь напрувся, як струна, бо впізнав у тому поросяті свою бабуся Марусю. Рятуючись від сіроманця, бабуся перебігла сцену, скочила на місток і опинилася в залі. А вовк, хижо вишкірившись, гнався за нею і вже ось-ось мав схопити за шлейку штанців.

У залі зчинився дикий ґвалт.

— Тікай! Швидше! — тисячоголосо гукали діти. — Сюди! До нас Ми тебе сховаємо!..

У Грицика похололо в душі. Ще мить — і його дорога, рідненька бабуся Маруся опиниться у вовчих лаписьках.

Нетямлячись, Грицик скочив з крісла, метнувся в прохід, перегородив вовкові дорогу й на весь театр вигукнув:

— Не руш! Ти поганий. Не підходь до моєї бабусі!..

Він махав на сіроманця маленьким букетиком гіацинтів, і, здавалося, не було в цю мить жодної сили, що зрушила б його з місця.

З несподіванки вовк отетеріло залупав очима. Потім окрутився і, підібгавши хвіст, чкурнув на сцену. А всі глядачі в залі підхопилися зі своїх місць і за мужність, за те, що Грицик не побоявся вовчих лап і зубів, так гучно зааплодували йому, що, здавалося, зірвуться й упадуть додолу велетенські театральні люстри.

Анатолій Григорук [12]

1. Чому бабуся Грицика відрізняється від усіх інших бабусь?
2. Як ти розумієш слова: «До театру Грицик з'явився як нова копійка»?
3. Яка пригода сталася з Грициком у театрі?
4. Як ти вважаєш, чи справді в Грицика дружна родина?
5. Розкажи про захоплення, спільні для усіх членів твоєї сім'ї.

Вітрячки (Скорочено)

Ми з Данкою посварені. Та вона не переймається. Аби лише було по-її. Тато каже, що треба йти на компроміси, адже Данка — моя менша сестра. Але як? Вона вперта, мов вісьлюк. От сьогодні дорогою до магазину я сто разів казала Данці, що на зібрані кишенькові гроші треба купляти лійку. Ту, що мов равлик. Будемо нею поливати мамині розмарин, базилік, петрушку, м'яту.

Данці я давно пояснила, що лійка — це саме те. А тому варто витратити гроші, які тепер були в неї в кишені, саме на лійку. Спершу вона навіть пристала на мою пропозицію.

А тут тобі на:

— Ні! Ми купимо... вітрячки!!! — Данка намагається утримати рівновагу на бордюрі.

— Які ще вітрячки?

— Жовті такі. Чи смугасті. Або... — вона стрибає на одній нозі — в цяточку!!!

— Лійку, Данко, — не відступаюь я. — Ми, здається, домовилися.

— Та ну! — корчить свою мармизу. — Вітрячки будуть крутитися.

— Данко, я зараз піду додому. Або лійку, або я йду...

— Ага, — зістрибує з бордюру і мало не падає. — Чао-какао!

Я обурена. Хочеться тут же поскаржитися батькам, мовляв, компроміси з нею взагалі недоречні.

— Ля-ля-ля, ля-ля-ля... — Данка не слухає й забігає в крамницю.

Мені забиває дух. Хочеться її насварити. Це було б непогано. Та це не допоможе.

Негайно заходжу за нею. На очі спадає лійка-равлик. Пробігаю очима по полицях з насінням і вазонами. Аж ось зупиняюь на Данці. Диви яка!.. Стоїть біля каси. У руці — вітрячки. Менший — жовтий. Більший — смугастий: біле, оранжеве, рожеве. Мов цукерка. Непогано, але все одно ми не будемо купувати вітрячки...

— Ану не дурій, — шиплю їй на вухо.

— Та ну-у, — тягне своєї Данка. — Ну, Лізко!

Я вагаюся. Що робити? Негайно її насварити чи спокійно пояснити, що так не роблять? Доки я міркую, Данка подає продавцеві наші зібрані кишенькові гроші. Він кладе їх у касу, всміхаючись їй і мені.

— Старшій більший, меншій менший? — уточнює він.

— Угу, — шкірить зуби Данка. А тоді гордо прямує на вихід. У мене всередині все кипить. Виходжу за нею. Вона простягає мені смугастого вітрячка.

— На! — свого підносить вище. — Зараз вони закрутяться... Дивись!

— Чекай, я до тебе доберусь!

— Чого ти? — вона тягне вітрячка вище, але він не крутиться. Вона трясе ним, але дарма.

— Ну, Лізочко. Не сердься! — підлизується Данка.

Далі ми йдемо мовчки до самого дому. Данка весь час намагається кудись видертися. На лавки. На гойдалку біля дитсадка. На пенсьон. Вона тягне вітрячка догори і помітно хвилюється. Вітрячок не крутиться. Мені трохи радісно: а хай! Щоб знала!

Вдома я кладу свого вітрячка на стіл. Вона одразу підхоплює його і втикає в обидва горщики з різнотрав'ям.

— Зараз, одна секунда, і... — дивись! — Данка відходить убік і починає дмухати. — Пху-пху... — щосили дме щоки.

Мене розбирає сміх. Та я стримуюся. Але відчуття таке, що ось ось пирхну. Крім того, що Данка вперта, мов віслик, вона ще й сміється. Бачу, що вона засмучується. Обличчя її розгублене. Вона дметься наче хмара на небі. Хвилюється. Стиха позирає на мене й ховає очі.

Я чую, як десь за будинком погримує. Буде дощ? Хутко забігаю в будинок і зачиняю вікна.

Гримає сильніше. Вітер залітає у наш двір, наче втікає звідкільсь і тут... відгадаєте що? Данка витріщається і верещить:

— ГЛЯНЬ! ГЛЯНЬ! ГЛЯНЬ! — вона тицяє пальцем на вітрячки. Крутяться! Крутяться!!!

Від цього видовища просто забиває дух. Справді! Вітрячки, що досі не ворушилися, весело заблимали жовтим, білим, помаранчевим, рожевим кольорами! Радісно-радісно стрибає Данка. Вона вішається мені на шию. Я ще трохи серджуся. Але вона так тішиться біля вітрячків, що мені відлягає від серця.

— Дивися, який твій! Дивися! ДИ-ВИ-СЯ!

Вриваючись у дім, Данка вигукує:

— Все ж добре, що ми не купили лійки. Бач, дощ усе полив сам.

— Але... Лійка нам... знадобиться потім!

— Та ну, — веде своєї вона. — Ну, Лізко, — вона пригортається до мене. — Ти ж бачила, як вони крутяться. Твій, зауваж, гарніший...

Вперта ця Данка, мов віслик. Інколи я її терпіти не можу. Та взагалі — люблю. Усе ж лійки-равлика трохи не вистачає... Гадаю, наступного разу кишенькові гроші будуть у моїй кишені.

За Оксаною Луцевською [2]

1. Чому Ліза розсердилась на молодшу сестру?

2. Що в поведінці Данки змінило її настрої?

3. Розкажи про когось зі своїх рідних, хто розуміє тебе краще за інших.

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала твори, розміщені в цьому розділі. Вибери правильну відповідь.

1. Які діти, на думку Діні, є бідними?

- А які не мають смартфонів Б батьки яких безробітні
В які не мають батьків Г які не мають братів чи сестер

2. Що означають слова «маму потрібно берегти»?

- А дарувати мамі подарунки
Б допомагати мамі по господарству
В учитися на «відмінно»
Г говорити мамі компліменти

3. З ким (чим) порівнює Олекса Кобець тата?

- А із золотим сонечком Б зі срібним місяцем
В з ласкавим вітром Г з дужим велетом

4. Як називають перший показ нової вистави в театрі?

- А постановка Б прем'єра
В шоу Г виставка

5. Що планували купити Ліза і Данка?

- А горщик із квітами Б лійку-равлика
В кольорові вітрячки Г льодяники на паличці

2. Як ти звертаєшся до

мами? _____

тата? _____

дідуся? _____

бабусі? _____

сестри? _____

брата? _____

3. Добери синоніми до фразеологізму «на носі написано».

- Андрійович С. Маму потрібно не тільки любити. *Моїй матері. Дієтні вірші для дітей / упорядкування Г. Кирпи. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 128 с.*
- Андрусак І. Коліскова. *М'яке і пухнасте : поезія. Київ : Грані-Т, 2013. 71 с.*
- Афонін О. Книжковий світ — то особливий світ... *Зарубіжна література (Шкільний світ) 2016. № 5. С. 50–56.*
- Біанкі В. Таємниця нічного лісу : оповідання та повісті. Київ : Веселка, 1965. 240 с.
- Біда Д. Вони над нами догори ногами. *Колосок. 2015. № 2. С. 31–39.*
- Білоус Д. Чари барвінкові : вірші. Київ : Веселка, 1996. 174 с.
- Бойко В. Пра-пра. *Дванадцять місяців. Київ : Веселка, 2014. С. 156.*
- Володимирська Г. Як народилася книга. URL : <https://web.archive.org/web/20210622073939/http://bibliokid.if.ua/component/content/article/2-istoriya-i-kultura/144-%20yak-narodylasya-knyga.html>
- Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. К. : Оберіг, 1991. Т. 1. 456 с.
- Волосевич І. Про Хлопчика, який не вмів робити нічого корисного. *Про хлопчика. Київ : Грані-Т, 2008. 80 с.*
- Григорук А. Історія бджолиного вулика. URL : <https://web.archive.org/web/20210618133353/http://abetka.ukrlife.org/grygoruk19.html>
- Григорук А. Як стати чарівником : оповідання. Київ : Майстер-клас, 2013. 28 с.
- Грінчак В. Земле моя : збірка поетичних творів. Київ : Дніпро, 1988.
- Данилевська О. Маруся Богуславка. *Барвінок. URL : https://web.archive.org/web/2/http://beam.php?tcid=&target=aHR0cHM6Ly9jYXZbnNwZWVkbmVyeS0yMDIxLWZ1bGwtd2l6ZS1sdXh1cnktY2FyLXJhbmtlZC1mcm9tLWJlc3QtdG8td29yQuaHRtbD91dG1fc291cmNlPTkwNiZ1dG1fbWVkaXVlPTAmdXRiX2NhbXBhaWduPTXhMzQ5Jn0bV9jb250ZW50PTE2MjQzNDc4MzU1NTAwMg==&hash=b98f8e169a8e4e766f158f346dbd0641m=MTUx*
- Дерманський С. Король буків, або Таємниця Смарагдової книги. Вінниця : Теза; Соняник, 2005. 160 с.
- Калинець І. Пісеньки та віршики зі Львова. Львів : Сполом, 2006. 272 с.
- Качан А. Прощання з літом. Київ : Веселка, 1991. 56 с.
- Кобець О. Тато. *Ряст : вірші для дітей. Сіач, 1993. 21 с.*
- Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів : Накладом фонду «Учітеся, брати мої» 1938 (Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка). 643 с.
- Копач О. Богатирі стародавньої України : для дітей кожного віку. Торонто, 1982. 53 с.
- Копиленко О. Як вони поживають : оповідання : для мол. шк. віку. Київ : Веселка, 1999. 207 с.
- Костенко Л. Маруся Чурай : історичний роман у віршах : для ст. шк. віку. Київ : Веселка, 1999. 159 с.
- Коцюбинський М. На віру. *Коні не винні : повість, оповідання. Харків : Фоліо, 2006. С. 60.*
- Крижановська О. Як народжується перлина. *Колосок. 2015. №12. С. 49–52.*
- Лагунова Т. Культура світу. Ілюстрована енциклопедія для дітей. Харків : Ранок, 2006. С. 89–92.
- Легенди та перекази / упоряд. та приміт. А. Іоаніді ; вступ. ст. О. Дея. Київ : Наук. думка, 1985. 400 с.
- Ліндгрєн А. Пеппі Довгапанчоха. Малий і Карлсон, що живе на даху / пер. О. Сенюк. Київ : Веселка, 1990. 620 с.
- Луцкевська О., Гаврилова О. Вітрячки. *Синя парасоля. Чернівці : Чорні вівці, 2016. С. 15–22.*
- Маар П. Що не день, то субота / пер. з нім. В. Романця. Вінниця : Теза, 2006. 158 с.

30. Малетич Н. Щоденник Ельфа. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 176 с.
31. Мацюцький С. Степовий десант : оповідання. Київ : Веселка, 1988. 48 с.
32. Мензатюк З. Катрусині скарби : оповідання. Чернівці : Букрек, 2015. 40 с.
33. Мовчун Л. Учні Дрімагії : повість-казка. *Барвінок*. 2006. № 5. С. 6–9.
34. Нечуй-Левицький І. Старосвітські батюшки та матушки. Зібрання творів : у 10 т. Прозові твори. Київ : Наукова думка, 1966. Т. 4. 322 с.
35. Оберемок В. Горобеня. *Дівчинка і білочка*. Київ : СПД Жадько В. О., 2005. 120 с.
36. Олесь Олександр. Твори в двох томах. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1. 959 с.
37. Олешківські піски. *Ангеляткова наука*. 2014. № 3. С. 14–15.
38. Орлова О. Гайдемари Стефанишин-Пайпер. *Це зробила вона*. Київ : Видавництво, 2018. С. 91.
39. Павленко М. Півтора бажання: казки з Ялосоветиної скрині. Київ : Грані-Т, 2007. 124 с.
40. Пархоменко В. Серед рідної природи. Київ : Веселка, 1972. 106 с.
41. Пахольчишин В. Казка про Україну та лихих поганців. *Листи до Миколая* : альманах. Хмельницький : Лілія, 2014. 220 с.
2. Попович Л. «Не потурчився, не побусурманився». *Славні лицарі України : історичні оповідання*. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. С. 17–27.
3. Прилуцький М. Петрові батоги. URL: <https://web.archive.org/web/20200506164333/http://abeika.ukrlife.org/batohy.htm>
4. Ребро П. Вибрані твори : в 5 т. Лірика. Запоріжжя : Хортиця, 2000. Т. 1. 427 с.
5. Рибчинський Ю. Безсоння : поезія, пісні, драматургія. Київ : Український письменник, 2010. 352 с.
6. Самара О. Доросла гра. *Маленький розумник. Спецвипуск «Героям слава! Розповіді для дітей про героїв фронту і тилу»*. 2016. № 6. С. 28–31.
7. Скарлато Г. Цікава географія. Київ : Радянська школа, 1974. 192 с.
8. Скомаровський В. Чому лютий короткий. *Ходить сонце по колу : вірші*. Київ : Альтерпрес, 2010. 108 с.
9. Стронг Дж. Знамениті сіднички мого братика. Викрадення родинного скарбу / пер. з англ. О. Стадника та О. Луцишиної. Львів : Видавництво Старого Лева, 2007. 182 с.
10. Тимофеева О. Котилася діжечка. Тернопіль : Мандрівець, 2006. 32 с.
11. Тимошик М. Історія видавничої справи. Київ : Наша наука і культура, 2007. 498 с.
12. Треверс П. Мері Поппінс / перекл. з англ. Є. Горевої. Київ : Веселка, 1981. 199 с.
13. Українець, який розшифрував писемність мая. URL : «Ті, що змінили світ»: Юрій Кнорозов — український вчений, який розшифрував писемна мая. URL: <https://web.archive.org/web/20210622024216/https://securepubads.g.doubleclick.net/tag/js/gpt.js>
14. Українські народні казки : Книга 35. Казки Наддніпрянщини / запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці : Букрек, 2011. 520 с.
15. Ферреро Б. Багата родина. *365 коротких історій для душі*. Львів : Свічадо, 2014. 456 с.
16. Фет М. Моя сестра Каті : 34 історії / пер. з нім. Л. Панасевич. Львів : Видавництво Старого Лева, 2007. 256 с.
17. Хромова А. Софія Яблонська. *Це зробила вона*. Київ : Видавництво, 2018. С. 49.
18. Шморган Є. Ключ-трава : науково-художня книга. Київ : Веселка, 1990. 231 с.
19. Штоернагель У., Янссен У. Дитячий університет: Дослідники пояснюють загадки світу: книга перша / пер. з нім. В. Литвиненка. Київ : Новий самокат, 2019. С. 159–160.
20. Як українець змінив уявлення про папуасів. URL : https://web.archive.org/web/20210622075032/https://ukrain.com/mikluho-maklaj_ima-shho_ponini_-_legenda_i_kult_papuasiv.html
21. Янсон Т. Країна Мумі-тролів. Книга перша / переклад Н. Іваничук. Львів : Видавництво Старого Лева, 2004. 352 с.
22. Ярмиш Ю. Т. Летюче дерево : казки : для мол. шк. віку. Київ : Веселка, 1985. 304 с.

ЗМІСТ

Похвала книзі.....	1
Казки і пісні.....	10
Українська минувшина в легендах і переказах.....	11
Історичне минуле моєї країни.....	21
Природа рідного краю.....	31
І Україна, бо в нас іншої нема.....	4
Українці, які змінили світ.....	51
У світі тварин.....	51
Зимова казка.....	61
Дивовижі звідусіль.....	71
Казки українських письменників.....	81
Казки зарубіжних письменників.....	91
Твої ровесники у світі.....	111
Великоднє диво.....	121
Світ у мені, у світі — я.....	131
Дитина в колі сім'ї.....	141
Список використаних джерел.....	151

Відповіді на завдання

Кросворди

С. 24. Дніпро, Дністер, Дунай, Десна.

С. 93. *По вертикалі*. Гаврик. Джульєтта. Понтій.

По горизонталі. Крив. Шмигун. Нарит. Спарт.

Гра «Так-Ні»

С. 40. Так-Ні-Ні-Так-Ні-Так-Так-Ні-Так.

С. 81. Так-Ні-Ні-Ні-Так-Так-Ні-Ні-Так-Так-Ні.

Ребус

С. 49. Київ. Одеса. Львів.